

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Šikana mezi dětmi – jak ji vidí žáci Základní školy Mazurská v Praze
Bullying among children – Through the eyes of the pupils at Basic school
Mazurská in Prague

Iveta Lohniská

Vedoucí práce: PhDr. Michal Zvírotsky, Ph.D.
Studijní program: Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Šikana mezi dětmi – jak ji vidí žáci Základní školy Mazurská v Praze* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 11. března 2015

.....

podpis

Tímto bych ráda poděkovala PhDr. Michalovi Zvírotskému, Ph.D. za jeho cenné rady, podnětné připomínky a veškerou pomoc při vypracování diplomové práce. Dále děkuji celé své rodině za podporu po celou dobu studia.

ABSTRAKT

Obsahem této diplomové práce je pohled a názory dětí na problematiku šikanujícího chování. Práce zahrnuje teoretickou a praktickou část.

V teoretické části vysvětluje odborné termíny, vztahující se k šikaně, představuje formy a pohledy na šikanu, poukazuje na přímé a nepřímé znaky, které pomůžou rodině či škole odhalit fakt, že by se mohlo jednat právě o šikanu. Dále se práce zabývá příčinami šikanujícího chování, jak může škola předcházet a řešit šikanu. V diplomové práci jsou dále popsány stádia šikanování, nejčastější místa, kde dochází k šikaně, rizika a následky, které šikana přináší.

Praktická část je realizována pomocí výzkumu. Sběr dat proběhl na ZŠ Mazurská na Praze 8.

V diplomové práci je popsán předmět a cíle výzkumu, základní pracovní hypotézy, metodika a organizace výzkumu. V textu je vložen dotazník, který byl v totožné podobě předložen dětem, které se výzkumu zúčastnily. Největší prostor je v práci věnován interpretaci výsledků výzkumu, protože hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit, jaký mají děti pohled na ubližování a zda jej ve škole prožívají. Poslední částí výzkumu je jeho závěr a verifikace hypotéz.

KLÍČOVÁ SLOVA

Šikana, agresor, oběť, prevence, základní škola, mlčící většina, rodina, učitel

ABSTRACT

The content of this Diploma Thesis is represented by the view and opinions of children on the problems of the bullying behaviour. The thesis includes both theoretical and practical part.

In the theoretical part, the thesis explains some scientific concepts related to bullying, it presents the forms and views on bullying, it adverts to the direct and indirect signs, that can help the family or the school reveal the fact of existing chicane. The work also deals with the causes of bullying behaviour, and tries to find out how school can prevent and possibly resolve bullying. In this thesis, we can find the particular stages of bullying, the most frequent locations where bullying takes place, the risks and consequences that all come with bullying as well.

The practical part is realized through a research. The collection of data was run at Basic School Mazurská in Prague 8.

The Diploma Thesis describes the objectives of the research, the essential working hypotheses, the methodology and organization of the research. The text includes a questionnaire, which was given to children who participated in the research. The largest space is dedicated to the interpretation of the research results, because the main aim of the Diploma Thesis was to find out the children's view on maltreatment in general and their personal experiences in everyday school life in particular. The final part of the research is represented by its conclusions and the verification of hypotheses.

KEYWORDS

bullying, aggressor, victim, prevention, basic school, family, silent majority, teacher

Obsah

1 ÚVOD.....	10
2 O PROBLÉMU ŠIKANY	11
2.1 Vymezení pojmu	11
2.2 Znaky šikany	12
2.2.1 Přímé znaky šikany.....	12
2.2.2 Nepřímé znaky šikany	13
2.3 Kde se nejčastěji šikanování odehrává?	15
2.4 Formy šikany	17
2.5 Pohledy na šikanu.....	22
2.6 Stádia šikanování.....	24
2.6.1 První stádium – zrod ostrakismu	24
2.6.2 Druhé stádium – přitvrzování manipulace, počátky fyzické agrese.....	25
2.6.3 Třetí stádium – vytvoření jádra	27
2.6.4 Čtvrté stádium – většina přijímá normy agresorů	29
2.6.5 Páté stádium – totalita neboli dokonalá šikana.....	30
3 PŘÍČINY ŠIKANOVÁNÍ	32
3.1 Rizikové činitele.....	32
3.1.1 Rodina.....	32
3.1.2 Učitel	33
3.1.3 Mimoškolní sociální skupiny	34
3.1.4 Média.....	35
3.1.5 Agrese bez motivu	36

3.1.6	Nejčastější příčina.....	37
3.2	Účastníci šikany.....	37
3.2.1	Typologie agresorů.....	38
3.2.2	Typologie obětí.....	41
3.2.3	„Mlčící většina“.....	42
3.2.4	Zastánce.....	43
4	PREVENCE ŠIKANY	44
4.1	Prevence šikany ve škole.....	45
4.2	Prevence na úrovni jednotlivých tříd.....	48
4.3	Prevence na úrovni jednotlivců	50
5	ŘEŠENÍ ŠIKANY A JEJÍ NÁSLEDKY NA VŠECHNY ÚČASTNÍKY	53
5.1	Diagnostika.....	53
5.2	Strategie vyšetřování	54
5.3	Potrestání agresorů	57
5.4	Následky šikany.....	59
6	VÝZKUM VNÍMÁNÍ A PŘÍTOMNOSTI ŠIKANY NA ZŠ MAZURSKÁ V PRAZE – Z POHLEDU ŽÁKŮ	62
6.1	Předmět a cíle výzkumu	62
6.2	Základní pracovní hypotézy	63
6.3	Metodika a organizace výzkumu.....	63
6.3.1	Dotazník	65
6.4	Interpretace výsledků výzkumu.....	70

6.5 Závěry z výzkumu a verifikace hypotéz.....	116
7 ZÁVĚR.....	120
8 SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ.....	121

1 Úvod

Tato diplomová práce se zabývá šikanou a pohledem dětí na ni. Sleduje jejich názory na tuto problematiku a zkoumá, zda se ubližování vyskytuje v jejich životě.

Téma šikany jsem si zvolila pro jeho aktuálnost, šikana je stálým problémem na většině škol, který nelze brát na lehkou váhu. Dalším důvodem, proč jsem si toto téma vybrala, je můj předešlý zájem o tuto problematiku. Šikaně jsem se již věnovala v mé ročníkové práci v druhém ročníku magisterského studia, a tak jsem v něm chtěla pokračovat a nalézt například nové cesty, jak problému předcházet nebo ho řešit. Mým největším zájmem však bylo především zjistit, co si myslí děti, tedy ty, kterých se problém nejvíce týká. Právě ony toho třeba o ubližování vědí nejvíce, protože ho vidí kolem sebe nebo ho dokonce samy denně zažívají. Ve výzkumné části nalezneme odpovědi na takové otázky, které se týkají přímo dotazovaných, i například ty, které vybízejí žáky k tomu, aby se zamysleli, co by dělali, kdyby byli svědky ubližování.

Je velkou chybou myslet si, že by se šikanou měl zabývat jen ten, koho se bezprostředně týká. Měli bychom se jí totiž zabývat všichni. Rodina, škola, společnost, všichni lidé, kteří výchovně působí na dítě. Ovšem naše společnost má bohužel nepříjemnou vlastnost – řeší problém, až když nastane. Hodně rodičů zastává naivně myšlenku, že jejich dítěte se takový problém jako je šikana zásadně týkat nemůže. Jenže právě to je veliký omyl. Každý rodič by si měl uvědomit, že obětí šikany se může stát každý – tedy i jejich ratolest. Pokud se stane naopak agresorem, i v takovém případě by si rodiče měli umět připustit, že se někde stala chyba a měli by umět se problému postavit a řešit jej.

Zastávám názor, že téma šikany by nemělo a nesmí být nikdy opomíjeno a přehlíženo. Je třeba si uvědomit, že šikanování patří k největším negativním jevům, s kterými se dítě může setkat. Její nebezpečí nelze podceňovat, následky bývají často bohužel fatální. Modřiny sice časem vymizí, ale jizvy na duši ne.

2 O problému šikany

2.1 Vymezení pojmu

Slovo „šikana“ pochází z francouzského *chicane* znamenající „spor“, odvozené *chicané* pak v překladu můžeme nazvat přídavnými jmény, jako jsou „pronásledovaný, trápený,“ ale i „šikanovaný“.

Říčan říká šikanování tomu „*když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky k rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.*“¹

Autorova definice nám blíže představuje podoby šikany, nutno však dodat, že z logických důvodů pouze v nízkém procentu.

V této citaci je definováno i to, co šikanou není. Někdy je velice obtížné rozpoznat, zda jde již o skutečnou šikanu (či o její zárodky) nebo jen obyčejné škádlení, pošťuchování či neškodnou legraci. Důležitým faktorem je zde čas. Pokud se projevy ubližujícího chování opakují, jedná se s největší pravděpodobností právě o šikanu.

Nejen dospělí, ale i děti by měly být schopny rozlišit, jaké chování šikanou nazýváme a které naopak ne. Proto je důležité, aby byla společnost o této problematice velice dobře informována.

Pokud mluvíme o šikaně, tedy agresivní poruše chování, neměli bychom opomenout i vymezení pojmu „agresivita“ a „agrese“. Agresivita je ve slovníku cizích slov definována jako „*útočnost, tendence napadat jiné, dominovat jim*“.² Právě rostoucí agresivita vede jedince k ubližování a cílenému ponižování oběti. Rozdíl mezi agresivitou a agresí vidí Martínek takto: „*Agresivita (z lat. Aggressivus) – útočnost, postoj nebo*

¹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995, s. 26.

² LINHART, J. *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov : Dialog, 2007, s. 21.

*vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.*³

2.2 Znaký šikany

Často rodiče, třídní učitel, ani nikdo další v okolí dítěte netuší, že se právě v těchto chvílích toto dítě nachází ve svém nejhorším období života. Zažívá neskutečné trápení a nikdo mu přitom nedokáže pomoci. Sám si totiž o ni ve většině případů nedokáže z pochopitelných důvodů říci. Zažívá neskutečný strach, ponížení, nedokáže o svém problému hovořit ani s těmi nejbližšími. Může ale vysílat velice nápadné, nebo zase naopak, na první pohled takřka neviditelné signály, prosící o pomoc.

Pokud chceme šikanování odhalit, je nesmírně důležité, abychom si všimli nejrůznějších symptomů, které nám pomohou prokázat, že se může jednat právě o šikanu. Můžeme ji rozpoznat podle tzv. přímých a nepřímých znaků.⁴

2.2.1 Přímé znaký šikany

Jak již z názvu plyne, zde jsou symptomy přímé, přímo je můžeme tedy zpozorovat. Pro učitele, zvláště prvního stupně, který tráví se třídou dlouhou dobu, je důležité všimnout si některých těchto znaků. Leckdy je totiž šikana přímo před jeho očima.

Varující mohou být nejrůznější urážky, vysmívání, „neškodné“ žerty. Učitel by si měl všimnout i intonace, kterou vrstevníci používají.

Řadíme sem pochopitelně i šikanu fyzickou, kdy můžeme např. zpozorovat nenápadné bouchnutí či pohlavek.

To, co se učiteli může zdát jako nevinné, může být ve skutečnosti počátek šikany. Samozřejmě si přímých znaků šikany musí všimnout nejen učitel, ale i ostatní lidé. Rodiče

³ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009, s. 9.

⁴ ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010.

však zřídka uvidí u své ratolesti znaky přímé šikany, protože ubližování či útisk se málokdy děje přímo před nimi.

Uvádíme ještě některé další přímé znaky šikany:

- posměch
- úmyslné brání věcí
- naschvály (jakéhokoliv druhu, např. shazování věcí)
- potupná přezdívka
- ponižování
- výsměch, když je jedinec vyvolán učitelem a udělá např. chybu
- urážky (např. i rodiny)
- třída či jednotlivec se jedince „štítí“ (odsedávání, nechťejí se dotýkat jeho věcí, často to i komentují, u mladších dětí neochota jít s ním ve dvojici)
- úmyslné ubližování (fyzické i psychické)
- agresivita

2.2.2 Nepřímé znaky šikany

Tyto znaky může rodič leckdy zpozorovat a odhalit tak, že se jeho dítě stalo obětí šikany. Právě rodič by měl svou ratolest nejlépe znát, a tak si všímat i neobvyklých symptomů. Nápadné jsou jistě neopodstatněné modřiny a podlitiny, dítě neumí vysvětlit, kde k nim přišlo, vymýšlí si. Dalším znakem je postoj ke škole. Zatímco doposud chodilo do školy rádo a těšilo se do ní, nyní převládá odpor a strach. Zhoršení prospěchu či záškoláctví je dalším varovným signálem (zvláště pokud mělo dříve dítě vynikající prospěch).

Důležité je také sledovat, jak se dítě chová. Smutná nálada nemusí být vždy „jen“ smutnou náladou, může být za ní i něco více. Dítě může být také apatické, plačtivé,

nemůže v noci usnout. Někdy dítě začne mluvit o sebevraždě, mohou se objevit i její pokusy.

Pokud je dítě obětí šikany, může „vysílat“ celou řadu nepřímých signálů. Mezi ně patří i agresivita. Některé oběti šikany kopírují agresivitu od svých trýznitelů, např. na svých sourozencích.

Dítě má dále problém se sociálními vztahy mezi svými vrstevníky, nemá žádné kamarády, nemá zájem nikoho pozvat domů.

Uvádíme ještě některé další nepřímé znaky šikany pro rodiče:

- poškozené věci, oblečení
- ztráta peněz a prosby o další kapesné
- časté bolesti břicha či nevolnosti
- zranění
- jakékoliv změny chování
- výkyvy nálad
- agresivita
- skleslost
- špatná soustředěnost
- lhostejnost
- nechce mluvit o škole
- uzavírání se do sebe

Nepřímých znaků, stejně jako těch přímých, by si měl i učitel pečlivě všimnout a evidovat je. Učitel má totiž zase trochu jiný pohled než rodič.

„Dítě je o přestávkách často samo, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády ze třídy. Při týmových sportech bývá dítě voleno do mužstva mezi posledními. O přestávkách

vyhledává blízkost učitelů, do třídy vchází na poslední chvíli. Má-li dítě promluvit před třídou, je nejisté, ustrašené. Působí smutně až depresivně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči. Zhoršuje se jeho školní prospěch, někdy náhle. Mívá více absencí, případně i neomluvených. Vyhýbá se zejména tělesné výchově. Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené. Zašpiněný nebo poškozený oděv. Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které dítě nedovede uspokojivě vysvětlit. Opakovaně nesvačí, protože své jídlo dalo „kamarádovi“. Stále postrádá nějaké své věci. Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy“.⁵

Učitel by mohl také upozorovat sociální izolaci, oběti se agresor úmyslně vyhýbá, nezdraví ji a nabádá k takovému jednání i ostatní spolužáky.

Další možné nepřímé signály, které může učitel vyzpozorovat:

- oběť se bojí odpovídat na otázky, raději dopředu odpoví „nevím“
- zhoršení zdravotního stavu (např. problémy s dechem, třes ruky)
- dlouho se zdržuje ve školní jídelně (předbíhání ve frontě, neochota sedět s obětí u stolu)⁶

Z výše zmiňovaného plyne, že spolupráce rodičů a učitele je nesmírně důležitá. Vzájemná důvěra by měla být základním pilířem nejen při odhalování šikany.

2.3 Kde se nejčastěji šikanování odehrává?

Šikanování má mnoho podob a také mnoho míst, kde k němu dochází. Pokud bychom se zaměřili na školní prostředí, jsou určitá místa, kde se může ubližování „dařit“.

„Místa, kde dochází k šikaně v budově školy, jsou nejčastěji šatny, WC, skrytá zákoutí

⁵ ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010, s. 76.

⁶ VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany*. Praha : Portál, 2009, s.76-77.

chodeb, kam nedohlédne oko učitele vykonávající dozor, jídelna, školní pozemek.“⁷ Šikana se samozřejmě odehrává i ve třídě (ať už o přestávkách či přímo ve výuce). Podle Martínka je to nejčastější místo, kde se ubližování odehrává z několika logických důvodů. Je to zajisté proto, že zde aktéři tráví nejvíce času a tento prostor jim poskytuje jisté bezpečí. „*Ve třídě si také vybírají své hlídače, kteří jim bezpečí ještě více potvrzují. Na tomto místě je nutné upozornit na tzv. super tiché třídy. Nezapomeňme, že pokud se agresori dopouští na oběti ubližujícího chování, vědí velice dobře, že je toto chování negativní, a pokud by se na něj přišlo, byl by z toho veliký malér. Ostatní ve třídě slyší z jejich úst instrukce typu: „Budte zticha, ať nikdo nepřijde!“*“⁸ Třída se tak navenek jeví jako bezproblémová, kde je klid, uvnitř se však může odehrávat opravdové „peklo“.

Často se ubližování děje cestou do školy nebo cestou z ní. V takových případech to mohou být různá křoví, zákoutí, podchody, odlehlá místa.

Uvádíme další možná místa a instituce, kde se šikana odehrává:

- tělocvična
- umývárna
- sprcha
- odlehlé a skryté prostory
- venkovní místa
- sklep
- školní hřiště
- škola v přírodě
- lyžařský kurz
- družina

⁷ BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha : ISV, 2003, s. 51.

⁸ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009, s. 133.

- dětský klub
- dětský domov
- internát
- diagnostický ústav
- vězení
- vojenské útvary
- takřka jakékoliv pracoviště
- domov

2.4 Formy šikany

Motto: Ze všech živočichů je krutý jen člověk. On jediný působí bolest, protože mu to činí potěšení.

Mark Twain

Existuje nespočetné množství způsobů, jak může člověk ubližovat druhému člověku nebo bezbrannému zvířeti. Je smutné, jak je člověk v tomto směru dokonalý a vynalézavý. Touha ublížit někomu, způsobit mu bolest na těle nebo na duši, je v některých jedincích natolik silná, že se neovládou a své pohnutky začnou praktikovat. Pokud člověku chybí schopnost morálního lidského cítění, pak se nedokáže vcítit do potřeb druhých, nespátřuje v utrpení oběti nic jiného než své uspokojení.

Někteří laici šikanu spatřují jen v takovém chování, kterému říkáme fyzické násilí. Vůbec si přitom neuvědomují fakt, že psychická šikana bývá v některých případech ještě trýznivější a s horšími dopady pro oběť. Vyhrůžování, vysmívání, ponižování oběti a její rodiny, nebezpečně ohrožuje duševní zdraví a vývoj osobnosti.

Samozřejmě ne vždy platí tento model, i fyzická šikana je bez diskuse nesmírně nebezpečná. Nutno podotknout, že může být oběť i v bezprostředním ohrožení života. Kolář popisuje případ „Nedokonalé popravy“, kdy oběť visela do doby ztráty vědomí

a naznačení strangulační rýhy.⁹ Tuto brutální odpornou šikanu oběť přežila, jsou ale bohužel známy i případy, kdy byla oběť utýrána k smrti.

Obecně lze říci, že se nedá fyzické násilí poměřovat s tím psychickým. Mimo to, existuje ještě šikana, která je také poměrně častá – smíšená. V této podobě jsou zastoupeny obě složky ubližování – psychické i fyzické.

Každé ubližování svým způsobem zasahuje identitu, poškozuje celou osobnost a vnese jí do života obrovskou bolest, s kterou je často těžké se vyrovnat.

Základní formy šikany podle Koláře:¹⁰

Šikana podle typu agrese-prostředku týrání	Fyzická, psychická a smíšená šikana, kyberšikana- jako specifická forma psychické šikany
Šikana podle věku a typu školy	Šikana mezi předškoláky, žáky prvního a druhého stupně, uční, gymnasisty..., šikana mezi vysokoškoláky
Šikana z genderového hlediska	Chlapecká a dívčí šikana, homofobní šikana, šikana chlapců vůči děvčatům, šikana dívek vůči chlapcům
Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení	Na jedné straně škola s demokratickým vedením a na druhé straně škola, případně výchovný ústav, kde je tvrdý hierarchicko-autoritativní systém
Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů	Šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených, mentálně retardovaných žáků

⁹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997, s. 82-83.

¹⁰ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha : Portál, 2011, s. 78.

Druhy šikanování – vnější projevy:

Jak již bylo řečeno, projevů šikany je skutečně mnoho, proto byly rozděleny do několika skupin. Pomocí „trojdimenzionální mapy“ můžeme vnější projevy agrese rozčlenit na tyto druhy:

- *„Přímé a nepřímé*
- *Fyzické a verbální*
- *Aktivní a pasivní“¹¹*

Fyzické aktivní přímé:

Agresor nebo skupina agresorů fyzicky napadá svou oběť, strká a vráží do ní, podráží jí nohy, bije ji, dává jí rány do týla, facky, pohlavky, tahá ji za vlasy, kope a dává jí pěstí do všech částí těla. Do tohoto druhu šikany patří dále škrcení, kousání, šlapání po oběti, štípání, zatlačování, plivání, sexuální dotýkání, pálení, fyzické znehybňování, věšení a lynčování.

Je logické, že projevy tohoto druhu šikanování oběť nejvíce bolí, konkrétně na těle. Z tohoto týrání má oběť nejrůznější zranění, modřiny, monokly, podlitiny atd.

Fyzické aktivní nepřímé:

V tomto druhu šikany nedochází k přímému fyzickému kontaktu mezi agresorem a obětí. Hlavní agresor např. pošle své „pomocníky“, dává jim příkazy, aby oběť zbili, zkopali nebo zfackovali. Projevy jsou identické s předchozím bodem, s tím rozdílem, že agresor přenechává „práci“ druhým a sám se na trýznění oběti dívá.

Patří sem i situace, kdy jsou oběti zcizeny, poškozeny, schovány či zabaveny jakékoliv věci (např. oděv, obuv, školní potřeby, mobilní telefon, peníze...).

¹¹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha : Portál, 2011, s. 36-37.

Tento druh šikany se objevuje např. i v partě dospívajících - „gangu“ mimo školu. Hlavní šéf party rozdává ostatním role, např. dva budou držet oběť a třetí ji bude bít. Sám agresor pak celou situaci se slastí pozoruje, užívá si utrpení oběti a také agresi, kterou jedinci vyvíjejí.

Fyzické pasivní přímé:

Zde nedochází k „tradičnímu“ napadení oběti, ale k jejímu fyzickému omezování. Např. mučitel docílí toho, že oběť proti své vůli sedí celou přestávku na židli. Nebo jí naopak nepovolí, aby si na ni sedla (případně do lavice).¹² Pokud by oběť neuposlechla, agresori by ji např. zbili (projevy fyzické aktivní přímé šikany).

Fyzické pasivní nepřímé:

V tomto typu šikany dochází k zamítání požadavků, které klade oběť. Nutno říci, že se jedná o požadavky, které vyžaduje každý člen společnosti. Můžeme zde mluvit o určitém omezování svobody pohybu, když chce oběť opustit třídu (např. musí jít do ředitelny či na toaletu) a agresor jí v tom zabrání, např. bude držet dveře nebo bude jen před nimi stát. Oběť tedy zůstane ve třídě a dojde k zamezení její osobní potřeby.

Často oběť při takovém ubližování žádá agresora, aby ji „pustil“. Ten si však užívá jejích prosb a neustoupí.

Verbální aktivní přímé:

V tomto druhu šikany jde agresorům o záměrné psychické ubližování. Patří sem nejrůznější posmívání, hanlivé oslovení a přezdívký, ponižování, vydírání a zastrašování, nadávání, pokřikování, urážení oběti i její rodiny. Patří sem i vydávání urážlivých zvuků, když jde utlačovaný okolo. Je prokázáno, že je i tato forma šikany velice nebezpečná. Oběti často cítí veliké ponížení, nedokážou se vyrovnat s agresivním chováním. Obzvláště devastující je pro jedince vyhrožování násilím či vraždou, dále pak urážení jeho rodiny.

¹² VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany*. Praha : Portál, 2009, s. 75.

Verbální aktivní nepřímé:

Jedná se o záměrné šíření nepravdivých informací o oběti, která je často vystavována pomluvám, leckdy se lži o ní roznesou po celé škole. Nebo naopak agresor šíří tajemství oběti (s tímto tajemstvím se mu např. oběť svěřila, když byli ještě „kamarádi“).

Patří sem i tzv. symbolická agrese¹³, která bývá vyjádřena v kresbách, básních nebo dopisech. V textech se objevují urážky, výhrůžky a posměch z oběti a její rodiny. Agresoři užívají vulgární přirovnání i oslovení. V některých vzkazech je oběť vyzývána k sebevraždě.

V kresbách jsou rovněž zachyceny vulgárnosti, slouží k velkému ponížení oběti a zároveň pobavení ostatních.

Verbální pasivní přímé:

Mezi projevy verbální pasivní přímé šikany řadíme ignorování, neochota komunikovat s obětí. Jakmile se oběť snaží zapojit do rozhovoru, agresor či skupina agresorů ji plně ignoruje. Takoví agresoři neodpovídají na pozdrav, záměrně se rozhovoru vyhýbají, pokud oběť vznesе dotaz, nikdy neodpoví. Často dochází k úplné sociální izolaci, kdy ji vrstevníci vyloučí ze skupiny. Tento typ šikany se objevuje hlavně u děvčat.

Verbální pasivní nepřímé:

„Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co způsobili její trýznitelé.“¹⁴ Je samozřejmé a logické, že i v tomto druhu ubližování cítí oběť nemalou bolest. Když pomíneme pocit nespravedlnosti, (který je též ničující pro většinu jedinců) obrovským traumatem může být fakt uvědomění, že se nenajde nikdo ze skupiny, kdo by se dokázal zastat pravdy.

¹³ VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany*. Praha : Portál, 2009, s. 75.

¹⁴ Tamtéž.

2.5 Pohledy na šikanu

Šikanování je z behaviorálního pohledu nemocné patologické chování. Má mnoho konkrétních podob, které Kolář rozdělil do „*konkrétních typů a forem agrese a manipulací*“.¹⁵

- a) Fyzická agrese a používání zbraní: agresoři se pokouší vyhodit oběť z okna, shodit z mostu a podobně, oběť bodnou nožem do nohy, mlátí ji kabelem, páskem atd., hromadné kopání, rány do obličeje, fackování
- b) Slovní agrese a zastrašování zbraněmi: oběti je vyhrožováno násilím, nepřímo, anonymně, po telefonu, urážení rodičů, nadávky
- c) Krádeže, ničení a manipulace s věcmi: agresoři berou oběti peníze a svačinu, schovávají osobní věci, kradou osobní doklady a legitimace, ničí oblečení a obuv
- d) Násilné a manipulativní příkazy: oběť je donucena nosit ponižující ceduli, odevzdávat a platit svačiny, čistit agresorům boty
- e) Zraňování izolací, oklikou a „uměleckými“ výtvary: oběť je spolužáky ignorována, pomlouvána, neprávem osočována, oběť dostává vzkazy s krutými nadávkami, malůvkami a příběhy

Šikanování je z psycho-dynamického pohledu¹⁶ viděno jako závislost. Tento rozměr šikany již není vnějšimu pohledu přístupný. Jedná se o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí. „*Útočník a šikanovaný jsou na sobě závislí, potřebují se, jejich chování se vzájemně posiluje, je komplementární.*“¹⁷ Závislost může být jak oboustranná, tak i jednostranná, ze strany týraného, i ze strany násilníka.

Zejména v pokročilé šikaně je závislost agresora na oběti diametrální. Svou oběť potřebuje každý den, je na ní plně závislý. Vybudoval si k ní vztah, vidí v ní prostředek

¹⁵ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha : Portál, 2011, s. 31-32.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž, s. 37.

k uspokojování svých potřeb. Ovládá ho touha pozorovat utrpení oběti, má potřebu vyvíjet krutější a vynalézavější prostředky k trýznění.

I oběť si může „vypěstovat“ silnou závislost ke svému agresorovi či k celé ubližující skupině. Oběť se často přestane trýznění bránit, někdy dokonce přijímá svou roli jako normální. Udělá takřka cokoli, aby se jim zavděčila (např. ochotně plní jejich rozkazy, snaží se agresory pobavit, začne u ní nekázeň vůči učitelům). Někdy může závislost k agresorovi přerůst k obdivování, vzoru a také až k lásce. Mluvíme o jevu zvaném „identifikace s agresorem“. Tu Říčan definuje takto: „*Malé dítě nachází východisko ze strachu, ve kterém žije, když ho někdo mocný opakovaně ohrožuje nebo trýzní, zdánlivě paradoxně v tom, že ho přijme jako svůj vzor, že se s ním identifikuje, že se stane, řečeno obrazně, jeho druhým vtělením*“.¹⁸ Tuto silnou závislost můžeme také přirovnat ke Stockholmskému syndromu. Tento syndrom napadá oběti trestných činů, dochází k absolutní identifikaci s pachatelem. Pro příklad uvedeme rukojmího, který je dlouhou dobu vězněn ve sklepě, je plně závislý na svém únosci. Ten se často k rukojmímu chová hrubě, ale přesto se stane, že oběť k němu začne projevovat city. Začne si agresora vážit, vidí v něm „lepšího“ člověka, než toho, co mu tak hodně ublížil. Vznikne „láska“, která byla však vypěstována z velkého odporu, strachu a bolesti. Často tento jev nastane z důvodu, že si např. oběť váží pachatele za to, že ji nezabil.

Jako poslední pohled na pochopení šikany uvádí Kolář pohled sociálně-psychologický, tj. šikanování je bráno jako porucha vztahů ve skupině, kdy se netýká pouze agresora a oběti, ale jde o onemocnění celé skupiny.

Vždy jsou „nemocní“ virem šikany nejen agresor a pochopitelně oběť, ale i všichni ostatní, kteří ubližování přihlížejí. V nejvyšších stupních šikany už tato nemocná skupina navíc „jen“ nepřihlíží, ale podílí se aktivně na stupňovaném násilí a trýznění oběti. Chorobou je tedy zasažena celá skupina, v které se odehrává šikanování, nikdo nezůstane bez následku.

¹⁸ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995, s. 24.

Vývoj chování sociální skupiny, zasažené šikanou, odborníci rozdělili do pěti stádií šikany. V této diplomové práci je tomuto tématu věnována samostatná podkapitola s názvem „Stádia šikanování“.

2.6 Stádia šikanování

Při řešení konkrétního případu šikanování si budeme muset důsledně určit, v jakém stádiu se právě zasažená sociální skupina nachází. Prakticky to znamená, kam až šikanování oběti zašlo a jak se chovají všichni aktéři.

Bylo určeno celkem pět vývojových stádií šikany¹⁹, z nichž první dvě (někdy i tři) jsou pro školu ještě dosažitelnými cíli při řešení. Často si v těchto případech poradí třídní učitel a vedení školy sami. Od třetího stádia je však většinou zapotřebí, aby zasáhl a pomohl odborník na tuto problematiku, např. speciální pedagog ze střediska výchovné péče, psycholog, psychoterapeut nebo etoped.

2.6.1 První stádium – zrod ostrakismu

Slovo „ostrakismus“ pochází z řečtiny a znamená „střepinový soud“.²⁰ Jedná se o první fázi ubližování, kdy dochází zejména k mírnému psychickému týrání. Oběť se cítí v kolektivu jako neoblíbená, neuznávaná a hlavně nechtěná. Agresor či agresori ji slovně napadají, dělají si z ní legraci, šíří o ní pomluvy. Někdy se naopak s obětí vůbec nebaví, vyčleňují ji ze své skupiny.

Již v prvním stádiu šikanování by mělo docházet k řešení a zastavení šikany. Pokud se v tomto vývoji nepodniknou patřičné kroky, šikana může pokračovat až do pokročilé formy.

V této etapě jsou dobrými ukazateli především přímé signály značící šikanu (popsány v diplomové práci v podkapitole „Znaky šikany“), ale i ty nepřímé (jako např. špatná koncentrace, zhoršení prospěchu. Martínek ještě uvádí další varující charakterizující

¹⁹ VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany*. Praha : Portál, 2009, s. 79.

²⁰ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009, s. 117.

znak – utlačovaný má potřebu navštěvovat nižší ročníky. Zde oběť nachází přátelství, mladší spolužáci ji respektují. Někdy však může oběť i tyto žáky sama šikanovat, protože bude mít silnou potřebu „vybít“ svou frustraci.

Sociální skupina je v tomto stádiu obvykle rozdělena do několika postojů. Určitá část skupiny schvaluje chování agresorů a je jejich příznivcem. Tito jedinci a agresori stojí na jedné straně a na té druhé oběť (nebo více obětí). „*Uprostřed je takzvané neutrální jádro, které se nepřiklání ani k jedné straně. Pro tyto žáky je stav v kolektivu téměř normální. Vědí, že agresori nemají rádi oběť, posmívají se jí, ale oni sami tuto situaci neřeší. Občas s obětí (popř. oběťmi) promluví, nevyhledávají s ní však kontakty. Toto jádro je schopno pedagogovi podat nejobjektivnější informace o tom, co se ve třídě děje.*“²¹

Uvádíme některé další formy a způsoby ubližování v prvním stádiu šikanování – zrodu ostrakismu:

- odmítání oběti
- odsuzování
- provokování
- ignorování
- spřádání intrik
- štítění

2.6.2 Druhé stádium – přitvrzování manipulace, počátky fyzické agrese

Ostrakizovaný žák bude sloužit hlavně k „odreagování“ třídy. Bude jí kompenzovat nudu, poslouží jako prostředek k vybití energie a frustrace, např. z neúspěchu. Agresor bude ubližovat také proto, aby se oběť cítila ještě hůř než on.

²¹ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009, s. 118.

V tomto stádiu se psychické násilí zvyšuje, agresori navíc začínají oběť fyzicky napadat.

Pro tuto etapu je navíc příznačné, že trýznitelé začnou využívat nejrůznějších manipulací, které jim dodají ještě větší nadvládu. Psychicky oběť vydírají (např. násilím, mučením, smrtí...), „pracují“ s jejími emocemi, zvyšují její strach, snaží se v ní probudit pocity viny.

Oběť cítí velký strach, proto např. zareaguje na situaci tak, že nepřijde vůbec do školy. Dalším souvisejícím nepřímým znakem tohoto stádia budou vysoké absence, velice špatný prospěch a koncentrace, formy automutilací (např. se oběť pořezává žiletkou).

„Kolektiv se v tomto stadiu již více diferencuje. Neutrální jádro se většinou rozpustí, určitá část jedinců se přidává k agresorům, mnohdy se však objeví i část, která sympatizuje s oběťmi. V případě, že je dostatečně silná a veřejně se postaví na jejich obranu, může se ubližující chování ze stran agresorů zastavit.“²²

Uvádíme některé další formy a způsoby ubližování v druhém stádiu šikanování – přitvrzování manipulace, v počátcích fyzické agrese:

- silné psychické útoky
- příkazy
- ničení věcí
- výhružná gesta
- nastavování nohy tak, aby oběť upadla
- subtilní fyzické násilí (agresori používají k ubližování i školní pomůcky)

²² MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009, s. 120.

2.6.3 Třetí stádium – vytvoření jádra

Rodí se skupina agresorů, která si vytipuje vhodného kandidáta na post oběti. „Z počátku se stávají oběťmi ti, kteří jsou osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří se dostanou v třídní hierarchii nejnižší.“²³ Tato hierarchie je zaznamenána v tzv. „pyramidě šikanování“.

V samotném vrcholu pyramidy je pochopitelně ten, který nad všemi přebírá moc - agresor (nebo skupina agresorů). Ten si velmi přivyká psychickému a fyzickému násilí, cítí na něm závislost (i v tomto stádiu slouží oběť jako prostředek ke zvládnutí a odbourání frustrace a zároveň k pobavení).

Pod vrcholem jsou ti jedinci, kteří s agresorem sympatizují a „pomáhají mu“ – pomocníci, přísluhovači. Tato skupina přebírá normy agresora a podílí se na systematickém trýznění oběti.

V další části pyramidy se nachází ta skupina, která ještě normy agresora nepřijala, „mlčící“ většina. Nebezpečné v tomto stádiu je, že jsou jedinci z „mlčící“ většiny přesvědčeni, že je nemorální, aby se násilí dostalo na povrch. Nikdo se nechce dostat do role „práskače“. Nikdo oběti nepomůže, ač ví, že je trýzněna. Jednou z příčin tohoto ignorujícího chování je jistá obava z toho, že by se sami tito jedinci mohli stát oběťmi. Jsou vlastně rádi, že si násilníci našli svůj „cíl“ v někom jiném.

V základně pyramidy pochopitelně figuruje největší objekt zájmu agresorů, oběť. Ta je v neřešitelné situaci, nikdo jí ze třídy není schopen (a leckdy ani nechce) pomoci. Často se oběť v tomto stádiu snaží přibližovat učiteli, odmítá však ze strachu jakýkoliv kontakt.²⁴

Tento stupeň šikanování je pro pedagoga a školu vůbec poslední možností, kdy může ještě relevantně zasáhnout a šikanu adekvátně zastavit. V těchto případech je ale již hodně důležité, aby byli pedagogové a pedagogičtí pracovníci velice důkladně připraveni a v této problematice dobře vzděláni. Pokud tomu tak není, je lepší se obrátit na jiné

²³ VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany*. Praha : Portál, 2009, s. 81.

²⁴ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009.

specializované orgány, které si vědí s potíráním šikany rady a podniknou konkrétní kroky, směřující k úspěchu – zastaví šikanu a zajistí následnou prevenci.

Pokud se šikanování na tomto bodě nezastaví, bude pokračovat dále a velmi často propukne do nejvyšších stupňů.

Uvádíme některé formy a způsoby ubližování ve třetím stádiu šikanování – vytvoření jádra:

- psychické i fyzické násilí se zvyšuje
- jsou zde i projevy z prvních dvou etap šikanování (ostrakismus, manipulace)
- házení mokré houby po oběti
- svalování viny na oběť
- ponižující příkazy pod výhružkami (např. oběť musí štěkat)
- plivání
- vybírání peněz za neublížení (výkupné)
- agresori nutí oběť, aby je prosila o propuštění (např. ze zamčené skříně či z připoutaného topení)

Martínek ještě uvádí mezi agresory oblíbenou „hru“ v tomto stádiu, tzv. „Hru na hodného a zlého“. Tato hra nám dostatečně představuje obrovskou zákeřnost agresorů, prohlubování manipulace a zneužití důvěry. *„Jedním z příkladů této hry je situace, kdy jeden z hlavních agresorů potká oběť a silně jí vyhrožuje fyzickým násilím: „Zkus dneska vylézt ven a seřezeme tě tak, že nedoležeš domů.“ Za nějakou chvíli za ní přijde druhý agresor se slovy: „Vykašli se na něho, půjdeš ven se mnou a nic se ti nestane, já s tebou budu kamarádit.“ Oběť většinou po dlouhé době slyší na svoji osobu pozitivní reakci, navíc ji slyší od osoby, která jí před tím ubližovala. Doufá, že trápení je konec a její neutěšená situace se změní. Druhému agresorovi tedy uvěří, jde s ním ven, za rohem však čeká*

*vyhrožující agresor a oba oběť společně zmlátí.*²⁵ Je logické, že si po takovém traumatizujícím zážitku oběť vybuduje maximální nedůvěřivost nejen k těmto útočníkům, ale ke všem lidem v jejím okolí. Při tom samotná důvěra je nezbytným článkem každého jedince ve společnosti.

2.6.4 Čtvrté stádium – většina přijímá normy agresorů

*„Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získá neformální tlak ke konformitě dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit.“*²⁶

Oběť je nyní úplně bezbranná. Agresoři systematicky deformují její psychické i fyzické zdraví. Navíc se k nim přidávají i ti, co před tím patřili do „mlčící většiny“. I ti, co byli doposud bezkonfliktní, klidní a bez problémů s chováním, teď trýzní oběť.

Agresoři zažívají maximální závislost na šikanování, užívají si svou roli „vedoucího“ a pocitu, že si mohou zvolit, jakým způsobem bude oběť trápena.

Oběť v tomto stádiu také přechází do jisté závislosti, tu na svém mučiteli. (Závislost oběti na agresorovi je v této diplomové práci popsána v podkapitole „Pohledy na šikanu“.)

Bezpochyby je oběť při tomto krutém zacházení nepředstavitelně týrána, ponižována, na jejím těle jsou viditelné stopy po násilí a v její duši jakýsi obraz nulové obrany. Podle Martínka se mohou u některých obětí vyskytnout projevy posttraumatické stresové poruchy.²⁷ (V této diplomové práci je tato porucha konkrétně popsána v podkapitole „Následky šikany“.)

Nutno říci, že v tomto pokročilém stádiu šikanování je třeba vyhledat odbornou pomoc, běžný pedagog a škola je většinou na takové případy již bezbranná. Důležitou a nezbytnou úlohou školy je teď takové nepřipustné a nemravné chování ohlásit na některém z příslušných orgánů či institucí. Zajisté jsou tyto případy v kompetencích

²⁵ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009, s. 122.

²⁶ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997, s. 36.

²⁷ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009.

Policie České republiky, odboru sociální péče, soudu pro děti a mládež, diagnostického a výchovného ústavu, etopedů a psychoterapeutů.²⁸

Uvádíme některé formy a způsoby ubližování ve čtvrtém stádiu šikanování – většina přijímá normy agresorů:

- vysoký stupeň fyzického násilí
- oběti je předkládáno jasné vymezení jejího postavení ve skupině
- velmi ponižující příkazy
- agresori nabádají třídu k fyzickému násilí
- vyhrožování oběti mučením a smrtí (v momentu, kdy je právě i fyzicky týrána)
- vymyšlení způsobů trápení oběti (zejména ti jedinci, co ve třetím stádiu šikanování patřili do skupiny „mlčící většina“)

2.6.5 Páté stádium – totalita neboli dokonalá šikana

Jestli se ve čtvrtém stádiu nacházel nějaký jedinec, který byl neutrálním článkem, tak se z něho v tomto posledním stupni stává ten, co s velkým nadšením a zájmem sleduje násilí a sám se již aktivně zapojuje do ubližování a trýznění oběti.

Ve třídě jsou jen ti, co příkazují, a ti, co je musí poslouchat. Oběť (nebo oběti) už nemá žádná práva. Musí se plně odevzdat svým mučitelům, kteří v ní vidí objekt, který se dá všestranně využít. Je pro ně nástrojem sloužící k „vybití“, k pobavení, odreagování, ale i nástrojem, který jim dobrovolně poskytne znalosti. Jsou přesvědčeni, že si s obětí mohou dělat, co se jim zachce. Agresori jsou v roli naprostého vůdce, zatímco oběť je tou, která je musí poslechnout na slovo. Pokud tak neučiní, bude krutě a nelítostně potrestána. Kolář popsal příběh z tohoto období šikanování, kdy se agresori dokonale ztotožnili s dobou

²⁸ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009, s. 128.

fašismu. Oběti zde byly nazývány jako „méněcenná rasa“ či „Židé“ a podle toho s nimi bylo i jednáno.²⁹ Oběti musely čelit těžkému psychickému i fyzickému teroru.

Agresorům chybí schopnost jakéhokoliv morálního cítění a empatie. Necítí za své chování jakoukoliv vinu, vystupňované násilí je plně uspokojuje. Šikanování je v této etapě maximální závislostí, brutální násilí je pro tyranu „drogou“. Neexistuje pro ně důvod, proč by měla být oběť ušetřena.

Oběť prožívá nepředstavitelné utrpení, přesto se mu již nebrání, protože i ona je na násilí velmi závislá. Je ochotná udělat pro agresory cokoli. V pokročilém stupni šikany se objevují projevy Stockholmského syndromu.³⁰ Oběť se agresora paradoxně zastává, má zvrácenou jistotu v jeho chování. Je pro ni důležité, že již nežije v nevědomosti, ale už ví, co ji čeká.³¹

Oběť je při týrání vystavena riziku těžkého ublížení na zdraví, v některých případech je ohrožena i na životě. Psychika oběti je velmi silně otřesena, kromě symptomů z předešlých stádií šikanování, hrozí psychické zhroucení, nebo si sáhne na život.

Uvádíme některé formy a způsoby ubližování v pátém stádiu šikanování – totalitě neboli dokonalé šikaně:

- nejbrutálnější fyzické násilí
- ztráta důstojnosti
- bezostyšné zabírání věcí
- neverbální komunikace agresorů (pro někoho ze skupiny, aby např. zbil oběť nebo ji zkopal; pro oběť, aby si např. stoupla ke zdi)

²⁹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997.

³⁰ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009, s. 128.

³¹ VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany*. Praha : Portál, 2009.

3 Příčiny šikanování

3.1 Rizikové činitele

„Šikana bude existovat vždycky. Nicméně, jakmile pochopíte příčiny, můžete přijít na to, jak se jí lze bránit a jak v případě, že se objeví, vhodně zasáhnout.“³²

3.1.1 Rodina

Motto: Leccos nás může změnit, ale začínáme a končíme v rodině.

Antony Brent

Jako první příčinu jsem se rozhodla uvést základ všeho – rodinu. Je to jedna z příčin, proč v některých jedincích „vyrosté“ jejich agresivita až tak daleko, že někomu dlouhodobě ubližují. Právě v rodině se pokládají základní kameny do života člověka. Je to beze sporu nezastupitelná sociální skupina v životě dítěte a každého člověka. Její úlohou je zajistit výchovu a potřeby jedince tak, aby žil spořádaným životem bez jakéhokoliv strádání. Potřeba lásky je pro každého člověka nepostradatelná.

Pokud rodina nefunguje správně, má to pro dítě snad vždy fatální důsledky. Zvláště, když vidí agresivitu kolem sebe a připadá mu vlastně normální. Takoví agresori jsou vlastně sami oběťmi. Michal Kolář ve své literatuře popsal konkrétní případ s názvem: „*Otec mě zbil, až jsem se počural*“.³³ Zde bylo svědectví aktivního účastníka šikany, který se v záchvatu pláče svěřil, že ho nevlastní otec bil a v nedávné době škrtil kvůli špatnému prospěchu. Takový jedinec chce své utrpení „předat“ dál.

Často si agresor vybere oběť cíleně. Dítě z nefungujícího rodinného prostředí zaměřuje své chování proti dítěti, kterému se v rodině daří, je mu věnována patřičná péče, rodina funguje správně. Takové dítě závidí pohodový život druhému, a tak mu jej alespoň znepříjemní. Nutno podotknout, že takové „znepříjemnění“ může mít fatální důsledky.

³² FIELDDOVÁ, E. M. *Jak se bránit šikaně*. Praha : Ikar, 2009, s. 49.

³³ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997, s. 106.

Agresori mívají z problémových rodin citovou deprivaci, neumí se vcítit do druhých lidí. Chybí jakákoliv empatie a soucit. Někteří rodiče používají příliš přísnou autoritativní výchovu, kde je však velká absence lásky.

V rodině nemusí však figurovat fyzické či psychické násilí na dítěti nebo na někom jiném. Přesto se ale stane, že nejmladší člen rodiny bude agresorem nebo obětí šikany. Rodiče nechtějí řešit problémy svých dětí, jak říkají „nemají na ně čas“. Toto dítě tak uplatňuje svou pozornost ve špatném „světle“. Předvede se např. před třídou, že dokáže zbít mladšího spolužáka, což mu zajistí okamžitou pozornost všech přihlížejících.

O tom, že se určitý jedinec stane obětí a ne agresorem, může také nemalým dílem přispět rodina. Někdy mají rodiče přílišné ochranné sklony (zvláště, když má dítě pouze matku), nechtějí svou ratolest např. pustit ven se svými kamarády, mají neustálou potřebu dítě ochraňovat před světem. Postupem času se z takového dítěte stane pro okolí „maminčin mazánek“. *„Další variantou byly neurotické rodiny, kde členové byli nápadní celkovou nejistotou, poruchami sebehodnocení a zvýšenou úzkostí. Některé „typické“ oběti popisovaly své rodiče jako nepřátelské, tvrdé, kritické a znevažující jejich důstojnost.“*³⁴

Úloha rodiny v procesu šikany, konkrétně v jejích příčinách, je leckdy klíčová. Ať už je to špatná výchova či necitlivé postavení k osobnosti dítěte. Jsou to právě rodiče (nebo i celá rodina), kteří mohou zapříčinit to, že dítě začne ubližovat ostatním nebo se naopak stane snadnějším terčem ubližování a posměchu.

3.1.2 Učitel

Úkolem učitele je kromě zabezpečení kvalitní efektivní výuky, také umět dobře komunikovat s žáky, rodiči i okolím a chovat se podle profesionální etiky. Dobrý učitel zná své žáky, umí jim naslouchat, je rádcem a strůjcem úspěchu, snaží se maximálně rozvíjet jejich potenciál. Jeho další vzdělávání mu zajišťuje neustálý kontakt s novými trendy, metodami ve výuce i mimo ni. I kvalitní pedagog s dlouholetou praxí by se měl nadále vzdělávat a školit. Pokud tomu tak není, může nastat situace, že např. šikanu neodhalí nebo

³⁴ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997, s. 65.

ji nedokáže účinně řešit. Svým neodborným chováním tak může napomáhat rostoucí agresi.

Příčinou šikany může být i pedagog, jenž vede třídu způsobem, který velmi negativně ovlivňuje své žáky. Je to např. v případě, že do zaběhnuté funkční třídy přijde nový žák. Má třeba navíc nějaký handicap nebo specifickou poruchu učení. Pedagog může zapříčinit šikanu nesprávným neprofesionálním jednáním vůči tomuto dítěti. Dává před třídou najevo, jak je žák problémový, může mít i narážky na to, že třída před jeho příchodem fungovala velice dobře a nyní ne. Žáci běžně přijímají normy svého učitele, tedy i s těmi zápornými hodnotami. Neetické chování pak „kopírují“ a nepřipadá jim zvláštní. Proto se může stát, že si žáci začnou myslet, že ubližování je vlastně normální.

Šikaně může dále zavdat příčinu samozřejmě takový učitel, který je nezkušený, neví, jak se třídou jako sociální skupinou pracovat, neumí budovat přátelské klima a navodit atmosféru důvěry a společné pomoci.

Veliký problém nastává v okamžiku, kdy se sám učitel stává agresorem. (Jsou však známy i případy, kterých stále přibývá, kdy byl obětí naopak právě pedagog.).

3.1.3 Mimoškolní sociální skupiny

Příčinou šikany ve škole mohou být i škodlivé vlivy nejrůznějších mimoškolních sociálních skupin, do kterých se člověk dostane. Můžeme mluvit např. o partě, která se pravidelně schází v parku, každý člen party však chodí do jiné základní školy. Agresoři leckdy cítí zvědavost, jak se bude oběť pravděpodobně chovat, když jí bude ubližováno (fyzicky i psychicky), jakou míru ponížení snese.

Členové budují agresivitu, baví je ubližování, páchají nejrůznější trestnou činnost. Nemorální chování je vede k soudružnosti. Pokud by se člen choval slušně, parta by ho nekompromisně vyloučila, což za žádných okolností nechce a hlavně nemůže dopustit. Existovalo by totiž riziko, že se on sám stane jejich obětí.

Sociální skupiny jako jsou internáty, výchovné ústavy, dětské domovy, mohou šikanu pravidelně „provozovat“. Nejde tu o osobnost agresora či obětí, je zde určitá

„tradice“ či rituály, které přetrvávají. Na internátu je pro příklad tradice „mazáctví“³⁵, která přechází z generace na generaci. Každý, kdo vstoupí do prvního ročníku, musí být zmlácen staršími ročníky (nebo jen druhým ročníkem). Další rok už není zmlácený student obětí, ale agresorem. Nezřídka se stává, že právě tato „loňská“ oběť vyvine ještě větší agresivitu, než tu, kterou v prvním ročníku sama prožívala. Je to pro ni jakási odplata a radost, že se role vyměnily.

Podobné praktiky zažívají lidé např. ve vězení.

3.1.4 Média

Stále více se hovoří o problematice agresivity v našich médiích. I ty nejmenší děti sledují televizi, kde se často objevuje nejrůznější násilí. Tento model chování je prezentován ve velkém počtu pořadů. Malé dítě často nedokáže rozeznat rozdíly mezi realitou a fikcí. Velice snadno tak může vzniknout jistá nápodoba, dítě převádí násilí z fiktivního světa do toho reálného. Opět jsme ale u rodiny, která by měla být tím rozhodujícím článkem, který by takovéto škodlivé vlivy zachytil a dítě před nimi ochránil. Mezi takovou ochranu bychom mohli např. zařadit diskusi nad násilím, které dítě zhlédlo. Je zapotřebí, aby si jedinec uvědomil, že násilí doprovází bolest, ponížení a další negativní škodlivé jevy. Je také možné nastínit otázku pocitu viny a soucitu. Komunikace tu hraje důležitou a nezastupitelnou roli.

Dalším velkým problémem, který zcela jistě zavdá příčinu šikanování, jsou počítačové hry. Velké procento z nich má jako hlavní pilíř právě násilí. Hráč má například za úkol „postřílet“ co nejvíce lidí nebo zbit postavu před jeho domem. Když tak neučiní, hru prohraje. Je zde naprostá absence jakéhokoliv soucitu s obětí. Z takové počítačové hry si dítě odnáší zcela jistě negativní vlivy, které se mohou následně ve škole projevit. Za jistou alternativu bychom mohli považovat, kdyby ve hře sice násilí bylo, ale úkolem hráče

³⁵ČERVENKOVÁ, R.; REIF, O.; ŠNÁBL, M. *13. Komnata Václava Marhoulá* [online]. Česká televize, 2014 [cit. 8. 1. 2015]. Dostupné na WWW: <<http://www.cesktelevize.cz/porady/1186000189-13-komnata/213562210800030-13-komnata-vaclava-marhoula/>>.

by však bylo jeho zastavení. Jedinec by si tak mohl uvědomit potřebu pomoci slabším a bezbranným.

Paradoxně i hudba může vést k riziku ubližování. Některé styly hudby předkládají svým posluchačům jistý pohled na svět. Objevuje se v něm vlna násilí a smrti. Samotné texty či videoklipy některých soudobých písní mluví za vše. Uvedme pro příklad zpěváka kapely „*Masový Wrazi*“. Již z názvu skupiny cítíme jistou brutalitu. Texty skupiny zachycují motivy násilí, zabíjení a smrti. Jedna z písní nese název „*Jednou tě bodnu*“. Její text je postaven na vyhrožování ze zabití, navíc je zde použito velké množství vulgarismů. Tento zpěvák se stal později vrahem, když ubodal člověka.³⁶ Své hrůzostrašné texty tedy „převodl“ do reality.

Pokud si dítě k takové hudební skupině či zpěvákovi vytvoří pevný vztah, může nastat veliký problém. To platí i u jakéhokoliv idolu se špatnými morálními hodnotami. Dítě se pak snaží takovému člověku vyrovnat, chce vypadat jako on a přebírá leckdy i jeho vzorce chování.

Uvádíme několik českých písní, které mají již ve svém názvu násilí, v závorce je název interpreta:

- Vrah domácích mazlíčků (Masový Wrazi)
- Zpověď vraha (Masový Wrazi)
- Chcíply dobrý víly (Daniel Landa)
- Živý nás nedostanou (Lucie Bílá)
- Holčička je Kat (skupina Lucie)

3.1.5 Agrese bez motivu

K agresivitě dochází často bez jakéhokoliv důvodu. Tyto případy jsou stále častější. Agrese bez motivu je velice nebezpečná v tom, že si agresor dost dobře nedokáže najít důvod, proč si potřebuje vybit svou agresi právě na konkrétní oběti. „*Motivy takového*

³⁶ ČADA, J. *Deník BLESK*. Praha : Czech News Center a. s., 2015, s. 5.

*jednání zůstávají skryté jak okolí, tak i samotným agresorům. Klasickým příkladem nemotivované agrese je situace, kdy chlapec přijde k dívce, kterou skoro vůbec nezná, nikdy s ní neměl žádný konflikt, či s ní dokonce dosud nepřišel do styku (uplatňuje se zde pravidlo poměrně náhodného výběru oběti), dá jí pěstí do břicha, popř. ji nakopne a v klidu odkráčí.*³⁷

Násilí bez motivu vede k dalšímu, tentokrát dlouhodobějšího ubližování a trýznění, tedy k šikaně.

3.1.6 Nejčastější příčina

*„Za nejvýznamnější rizikové faktory pro nastartování šikany ovšem můžeme považovat osobnostní charakteristiky jejich iniciátorů a obětí a jejich vzájemný vztah.“*³⁸
Osobnostním charakteristikám agresorů a obětí je v této diplomové práci věnována samostatná podkapitola „Účastníci šikany“.

3.2 Účastníci šikany

Často si oběti kladou otázku „Proč jsem to zrovna já?“ nebo „Proč neubližují někomu jinému?“. Leckdy je obtížné určit, jakým způsobem byla oběť vybrána. Někteří jedinci však mohou projevovat jisté rizikové faktory, (od zevnějšku, charakteru či chování) které napomáhají snadnější volbě útočníků.

Některé příčiny jsme již v kapitole popsali. Nejčastější příčinou jsou však beze sporu osobnostní charakteristiky samotných agresorů a obětí, dále pak vztah mezi nimi.³⁹

³⁷ BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha : ISV, 2003, s. 53-54.

³⁸ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997, s. 54.

³⁹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha : Portál, 2011.

3.2.1 Typologie agresorů

Jedním z nejčastějších motivů bývá agresorova tužba si někoho podmínit. Kolář tento motiv pojmenovává jako „touha po moci“. Jako druhý motiv uvádí „krutost“. Jedinec pociťuje radost, když oběť trpí.⁴⁰

Někteří jedinci zase touží po určité senzaci, chtějí zažít nějaké silné neobyčejné zážitky. Agresor vyvolává svou agresi kvůli různému důvodu.

Uvádíme některé další motivy, které Kolář představil:

- *Motiv upoutání pozornosti* (Agresor touží po popularitě mezi ostatními členy skupiny, přeje si, aby veškerá pozornost směřovala na něho. Agresoři chlapeci někdy chtějí upoutat pozornost dívek.)
- *Motiv zabíjení nudy*
- *Motiv „Mengeleho“* (Agresor je v roli vědce, který hledá odpověď na otázku, co oběť vydrží.)
- *Motiv žárlivosti* (Oběti je záviděno dobré rodinné zázemí nebo úspěch ve škole.)
- *Motiv „prevence“* (Agresor, který je bývalou obětí, bude v jiné skupině raději tím, co ubližuje.)
- *Motiv vykonat něco velkého* (Agresor si potřebuje dokázat, že „na to má“, často ho totiž v životě doprovázejí neúspěchy.)
- *Motiv překování osamělosti* („Vztah agresora k oběti bývá intenzivní, může mít až charakter závislosti. Sténání a vzlykání oběti je mučitelem chápáno jako projev, který je věrohodný a je určen pouze pro něj.“)⁴¹

⁴⁰ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha : Portál, 2011, s. 139.

⁴¹ Tamtéž, s. 139-140.

Existuje několik typů agresorů, uvedeme ty nejčastější, které Martínek rozdělil do čtyř kategorií.⁴²

Agresor hrubý, fyzický („To, co mi dělají doma, ukážu i jiným...“)

Tento typ agresora vyvíjí nelítostnou agresi, oběť trestá za to, co leckdy sám prožil či prožívá (např. doma v rodině). Právě fyzickým trestům (někdy brutálního rázu) musí tento jedinec čelit. Utrpení pak přenáší i do života někoho jiného, své oběti. „*Jako by agresori násilí vraceli nebo ho napodobovali.*“⁴³ Často bývá agresor krutější než jeho rodiče. Užívá si autoritativní roli a vymáhá od své oběti uposlechnutí na slovo. Prostředkem týrání je fyzická přímá aktivní šikana. Útočníkovi činí trýznění a utrpení oběti uspokojení. Šikanování slouží dále jako prostředek k zastrašení všech ve skupině.

Rodiče dále podněcují k násilí z toho důvodu, že se toto dítě nevyzná v jejich chování, nedokáže jej dostatečně předvídat. Často rodiče v těchto rodinách reagují nepřiměřeně v dobré i špatné náladě. To probouzí v dítěti nejistotu, určitý chaos a napětí v jeho životě. Právě tyto nežádoucí jevy si musí jedinec nějak vynahradit a právě násilí je dobrým uspokojivým prostředkem.

Jelikož jedinec nedisponuje funkční rodinou, jeho vztah k autoritě je značně deformovaný. Ve škole má tento jedinec problémy s chováním. Někdy je tento agresor členem gangu, který páchá trestnou činnost.

Agresor jemný, kultivovaný („Kdo je elita? Přece já...“)

Tento typ agresora týrá nepřímo. Je velkým vůdcem skupiny s narcistickým charakterem. Udává rozkazy svým „posluhovačům“, kteří pak trýzní oběť. Sám ubližování přihlíží, v některých případech se objevují sexuální sadistické tendence. „*Násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.*“⁴⁴

⁴² MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009.

⁴³ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997, s. 56.

⁴⁴ Tamtéž.

Pedagogem bývá tento jedinec velice oblíbený, má v něm naprostou důvěru. Může být zvolen jako důvěrník třídy, nebo v případě, že se šikana odhalí, jako pomocník při vyšetřování.

Ani tomuto jedinci není rodina schopna věnovat kvalitní zázemí. Je zde absence lásky. Výchova bývá v těchto rodinách příliš autoritativní, dítě musí maximálně poslouchat a plnit všechny příkazy, pro rodiče je disciplína a dril naprostou prioritou.⁴⁵

Agresor srandista („Pojďme se pobavit, já vím jak...“)

I tento typ agresora je mezi učiteli většinou oblíben. Jelikož je z domova veden k tomu, „aby si z ničeho nic nedělal“, podle toho se tak i chová. Vše převádí do legrace a pedagog si tak často „nevšimne“, že vlastně někoho šikanuje. Když nějaké znaky ubližování zpozoruje, agresor se začne obhajovat, že se jedná pouze o recesi. Často se obrací na další žáky, aby mu jeho výpověď potvrdili. Věří si, šikanuje, aby pobavil ostatní spolužáky, ale samozřejmě i sebe.

Agresor spouštějící ekonomickou šikanu („Když mluvím já, Pařížská ulice naslouchá, takže bys měl poslouchat taky.“⁴⁶)

„Tento typ agresora je opět silně ovlivněn svou rodinou. Právě ona v něm pěstuje lásku k majetku, přepychu a averzi vůči sociálně slabším. Tyto rodiny sice „zavalují“ svého potomka drahými věcmi, kterými se pak ve škole vychloubá, na druhou stranu mu ale nejsou schopny zajistit jednu z nejdůležitějších potřeb každé osobnosti. Lásku, cit, empatii. Tyto děti se často nedokážou vcítit do druhého. Dalším faktorem je absence touhy. Dítě má vše, nač si vzpomene, a tak mu rodiče znemožnili poznat, co to je touha a vážení si věcí. Pokud tuto základní vlastnost, jako je vážení si věcí, neokusí, nedokáže si pak vážit ani mezilidských vztahů.“⁴⁷

⁴⁵ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009, s. 137.

⁴⁶ WEBSTER-DOYLE, T. *Proč mě pořád někdo šikanuje?*. Praha : Pragma, 2002, s. 23.

⁴⁷ LOHNISKÁ, I. *Šikana*. Ročníková práce. Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta. 2012, s. 10.

3.2.2 Typologie obětí

Oběť je často vybírána nahodile. Žádný jedinec nemá stoprocentní jistotu, že se nikdy v životě nestane obětí, může jí být prakticky kdokoliv. Jistým předurčením může být prostor a prostředí, do kterého jedinec vstoupí, mezi jakou skupinu vrstevníků se dostane.

Nejčastěji se však oběťmi stávají ti, co jsou v kolektivu fyzicky či psychicky nejslabší, ti co se nedokážou bránit. Agresoři velmi rychle tyto projevy zaevidují a na danou osobu zaměří svou pozornost. Některé osoby k roli oběti inklinují více, protože disponují nejrůznějšími rizikovými faktory.

Uvádíme některé rizikové faktory, které napomáhají agresorům s volbou oběti:

- menší tělesná konstituce a mladší věk
- jedinec má pro agresory „netypický“ vzhled (např. vypadá otyle, má nějakou „vadu“ na kráse)
- jedinec se chová zamlkle, ustrašeně, nejistě, úzkostně, má nízké sebevědomí, trpí pocity méněcennosti, jeví se labilně
- uznává jiné hodnoty (např. je pro něho důležitým faktorem zdraví, neuznává ubližování, má ohleduplnost k druhým lidem a zvířatům, má smysl pro spravedlnost, peníze pro něho nejsou nejdůležitějším činitelem)
- je slušným, chytrým žákem, s dobrým chováním, může mít i více než nadprůměrnou inteligenci, je nadaným žákem
- je slabým žákem (má např. i nějakou specifickou poruchu učení)
- je neuznáván pro jakoukoliv odlišnost (např. je cizinec, uznává jiné náboženské vyznání apod.)
- je nějak znevýhodněn, má handicap (např. postižení sluchu, zraku, tělesné postižení, narušenou komunikační schopnost, mentální postižení (např. Downův syndrom), poruchy autistického spektra, poruchu chování (např. syndrom ADHD), narušenou sociální adaptaci, kombinované postižení....)
- je novým členem skupiny

- pochází z učitelské rodiny (někdy rodič učí na škole, kde je jedinec žákem, kolektiv si myslí, že má protekci)
- pochází z dobře fungující rodiny
- pochází ze sociálně slabé rodiny
- pochází z neúplné nebo nefunkční rodiny
- pochází z rodiny, kde se vyskytují patologické jevy (alkoholismus, prostituce, drogová závislost, sekta...)
- má status „maminčin mazánek“ (rodina o něho přehnaně pečuje)
- provokuje ostatní členy skupiny („*snaha navázat vztah skrze provokaci i za cenu výprasku podle hesla: „Lepší být bit než být vzduch. “*“)⁴⁸

3.2.3 „Mlčící většina“

Jednou z příčin, proč agresori šikanují, je „předvedení“ nadvlády, potřebují si podmínit celou třídu, potřebují mít jistotu, že všichni vědí, kdo má nejvyšší moc.

Skupina „mlčící většiny“ zažívá každodenní děje společně s agresorem a obětí. Často mají tito jedinci stejné pocity jako šikanovaná oběť. Je zde ale tak veliká hrozba strachu zastat se oběti, že raději neudělají na její obranu žádná opatření. Je pro ně výhodnější stagnovat, aby se sami nestali cílem šikany.

Od šikanování si často nechávají „odstup“, distancují se, nevnímají (nebo nechtějí vnímat) bolest a ponižování oběti.

Chování mlčící většiny se mění podle etapy vývoje šikanování. Ubližování, ponižování a utrpení oběti se stává přitažlivým „představením“, dochází k postupnému obdivu agresora. V dokonalé šikaně se dokonce tato skupina sama podílí na trýznění oběti společně s hlavním agresorem.

⁴⁸ ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010, s. 61.

Být na straně agresora zaručuje jedinci pocit bezpečí, nebude to on, proti komu by mohlo být zahájeno násilí, navíc se nemusí obávat toho, že si o něm bude skupina myslet, že donáší. *„Kdo se nezúčastňuje, dává nepřímo najevo nesouhlas, nebo je z toho alespoň podezřelý. Kdo se „namočí“, dává zároveň záruku, že nebude „bonzovat“, musel by totiž obvinít také sám sebe.“*⁴⁹

Chování mlčící většiny je blíže popsáno v podkapitole „Stádia šikanování“.

3.2.4 Zastánce⁵⁰

V některých případech se ve skupině může objevit jedinec, který do procesu šikany vstoupí v rozhodujícím momentu. Je to člověk, který se zastane oběti, a jen nečinně nepřihlíží. Má silné morální hodnoty, umí se vcítit a pomoci druhým lidem. Jelikož je takový žák v kolektivu oblíbeným, nebojácným, i agresoři ho leckdy respektují a přestanou v danou chvíli trýznit oběť. Oběť tak může cítit alespoň nějakou formu pomoci.

Pokud by takových lidí bylo ve skupinách více, riziko šikany by se snížilo.

⁴⁹ ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010, s. 64.

⁵⁰ Tamtéž.

4 Prevence šikany

Většinou se o téma šikany začnou lidé zajímat, až když se jich samotných nějakým způsobem bezprostředně dotýká. Ať už jsou oni sami účastníky šikanování nebo se v jejich blízkosti tento nebezpečný jev vyskytl.

Šikanou bychom se ale měli zabývat bez pochyby ještě před tím, než vůbec započne. Měli bychom si klást otázky, jakými způsoby můžeme této nežádoucí poruše chování předejít, jak snížit riziko šikany na minimum.

Opět je to rodina, která by měla začít prevenci proti násilí. Již jsme se seznámili s případy, kdy byla příčinou šikany právě ona rodina, proto je nesmírně důležité, aby se podobnému jednání vyvarovala. Správným postojem a výchovou může dítěti poskytnout nenahraditelnou prevenci. Morální citění, korektní chování a postoje jsou nesmírně důležité pro další vývoj osobnosti.

Každý jedinec také potřebuje určité limity, které mu dopomáhají se lépe orientovat ve společnosti, ale i ve svém jednání. *„Hranice jsou vymezením oblasti vlastní odpovědnosti. Rozšiřují se tím víc, čím lépe zvládneme svou svobodu - přirozeně se mění věkem. Postupné přijetí zodpovědnosti je součástí procesu učení.“⁵¹*

Rodina by měla svou ratolest vést k asertivitě i toleranci, zamítat násilí a oceňovat jedince, kteří dokážou pomoci komukoliv v nouzi.

Druhy prevence:

Rozlišujeme prevenci primární a sekundární.

Primární prevence: Je to druh prevence, který využíváme v momentech, kdy se šikanování nevyskytl. *„Spočívá ve výchově harmonické osobnosti dítěte, v informovanosti dětí, rodičů a veřejnosti o šikaně, preventivních aktivitách ve školách (pěstování zdravého*

⁵¹ VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany*. Praha : Portál, 2009, s. 55.

sebevědomí, samostatnosti)“.⁵² Dále primární prevence zahrnuje jev, podle Říčana zvaný, „výchova k násilí“. Jedná se o to, aby se děti nebály, „*aby se dovedly prát, aby se nebály ránu přijmout ani ránu dát. A aby zároveň tuto svou schopnost užívaly k dobrému.*“⁵³

Primární prevencí se budeme dále zabývat v dalších podkapitolách této kapitoly.

Sekundární prevence: Využíváme ji v případech, když už se šikanování objevilo. Sekundární prevence musí zahrnovat všechny potřebné kroky a strategie, které zaručí, že se šikanování nebude opakovat. „*Řadíme sem včasnou diagnostiku, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogická opatření (ochrana oběti před dalším násilím, rozhovor s rodiči obětí, jednání s rodiči agresorů, komunikace s ostatními rodiči, jednání s kolektivem třídy), včetně výchovné práce s agresory.*“⁵⁴

Jelikož se tato diplomová práce zaměřuje na šikanu ve školním zařízení, nadále se budeme věnovat prevenci právě v této instituci. Uvádíme Říčanovu a Janošové prevenci, kterou rozdělili na tři části:⁵⁵

4.1 Prevence šikany ve škole

Úlohou školy je mimo jiné i přímé zabezpečení a ochrana svých žáků. Každá škola využívá k naplnění těchto cílů různé strategie a kompetence. Každá tato instituce musí disponovat školním řádem. Tento řád obsahuje pevné body, kterými se musí řídit jak žáci, tak všichni pracovníci školy. Jistou efektivitu bychom mohli najít v takových bodech, kde je prokazatelně přísně zakázáno jakékoliv násilí. Ve školním řádu se často objevuje prvek zakazující rasismus, což je dobrá strategie vedoucí žáky k toleranci druhých. Na druhou stranu by však školní řád neměl disponovat pouze zákazy a příkazy, ale měl by být i určitým „rádcem“, jak se chovat a pomáhat ostatním spolužákům.

⁵² BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha : ISV, 2003, s. 78.

⁵³ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995, s. 91.

⁵⁴ BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha : ISV, 2003, s. 78.

⁵⁵ ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010.

Dalším kritériem, které si sama škola (konkrétně vedení školy) určuje, je poskládání pedagogického sboru. Klíčem k úspěchu je zajisté kvalitní profesionální tým, který tvoří vedení školy, učitelé, vychovatelé, speciální pedagogové, školní psychologové, metodici prevence, výchovní poradci, etopedové i ostatní pracovníci školy.

Vedení školy je bezpochyby jedním z hlavních pilířů školy, pokud svou práci nezastává kvalitně, snad v každém případě dolehnou jeho kroky na celý život školy. Kromě manažerských povinností má vedení za úkol vytvořit mezi sebou a podřízenými atmosféru důvěry, jistoty, pospolitosti. Kolegiální chování v procesu šikany hraje velmi důležitou roli. Jak při její primární prevenci, tak i v případě, že se šikana na škole objeví. Důležitým aspektem pro učitele je to, že se může na svého nadřízeného vždy obrátit a bude mít jistotu, že ho podpoří. Při prevenci a řešení šikany bereme jistou kooperaci mezi pedagogy a ředitelem jako klíčovou.

Nejen vedení, ale i samotní pedagogové musí být naprostí profesionálové. Oni sami mohou riziko šikany snížit svým působením na žáky, ale záleží, jaké hodnoty oni sami uznávají. Již jsme v této diplomové práci nastínili fakt, že děti mají tendenci k napodobování chování a jednání dospělých, konkrétně jejich učitelů. Již od útlého věku by měli učitelé (ale samozřejmě i rodina) vštěpovat dítěti myšlenku k úctě ke každému člověku, zvířeti a přírodě.

Dalším důležitým aspektem je učitelský dozor. Ať už se jedná o dozor v době přestávek, oběda či dozor po skončení vyučování u šaten, je nesmírně podstatné, aby byl dobře organizovaný. Učitelé by si měli všimnout všech podnětů nežádoucího chování. Jelikož se šikana nejčastěji odehrává v době přestávek přímo ve třídě, je zásadní, aby pedagog o přestávkách do jednotlivých tříd vstupoval.

Pokud má škola opravdový zájem budovat bezpečné klima pro své žáky, musí zvládat profesionální komunikaci s dětmi i jejich rodiči. Budování vzájemné důvěry je hlavním předpokladem k úspěchu, nejen v boji s šikanou. Každý žák by se měl ve škole cítit bezpečně, měl by mít stoprocentní jistotu, že je tu někdo, kdo mu v případě potřeby dokáže pomoci. Pokud se z nějakého důvodu obává osobního kontaktu, může využít tzv. „Schránku důvěry“, kterou má již hodně škol. Důležité je, aby byla schránka umístěna na

dosažitelném místě pro každého žáka, ale zároveň zaručovala jistotu, že ji neotevře nikdo jiný, než ten člověk, který je k tomu pověřený (většinou ředitel školy nebo metodik prevence).

I rodiče by měli mít jistotu, že se v případě nejasností, problémů atd. mohou obrátit jak na vedení školy, tak i na učitele. Prvním projevením důvěry byl samotný nástup dítěte do konkrétní školy. Rodiče by měli mít tuto důvěru po celou dobu školní docházky jejich dítěte.

Jistým preventivním krokem jsou třídní schůzky. Debata o šikaně by měla být jejich součástí. Některé školy nabízí tzv. trojúhelníkové schůzky. Jedná se o soukromý rozhovor, kde je přítomen třídní učitel, žák a jeho rodič. Tuto variantu třídních schůzek považujeme za dobrý nástroj nejen při prevenci a odhalování šikany. Všichni tři aktéři získají nové informace a skutečnosti, protože každý z nich má jiný pohled na celou situaci. Například se dítě chová ve škole výrazně odlišně než doma. Samo se pak může k tomuto chování vyjádřit.

Spolupráce školy s orgány zabývající se šikanou a jinými škodlivými vlivy také nemalým dílem upevňuje předcházení negativního chování. Jedná se např. o spolupráci s pedagogicko-psychologickými poradnami, Policií České republiky, se sdružením Linky bezpečí a občanským sdružením Společenství proti šikaně.

Nejrůznější besedy a přednášky otevírají žákům nové možnosti k nabytí poznatků a zodpovězení případných otázek k této problematice.

Některé školy mají vytvořen specifický program proti šikanování, který vnímáme jako velice užitečný nástroj k předcházení a řešení nežádoucího chování. Na tomto programu je úspěšné to, že je škola dobře připravena šikaně čelit.

Kolář představil 13 klíčových komponent tohoto programu⁵⁶:

- *„Zmapování situace – evaluace (před zavedením programu a po něm a také v jeho průběhu).*

⁵⁶ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha : Portál, 2011, s. 259.

- *Motivování pedagogů pro změnu.*
- *Společné vzdělávání a supervize všech pedagogů.*
- *Užší realizační tým (ředitel, zástupci třídních učitelů z 1. a 2. stupně, metodik školní prevence, metodik programu školy podporující zdraví, řešitel projektu).*
- *Společný postup při řešení šikanování (šest skupin základních scénářů).*
- *Prevence v třídních hodinách.*
- *Prevence ve výuce.*
- *Prevence ve školním životě mimo vyučování.*
- *Ochranný režim (demokraticky vytvořený smysluplný vnitřní řád, účinné dozory učitelů).*
- *Spolupráce s rodiči (vhodný způsob seznámení s nekompromisním bojem školy proti šikaně, například pomocí informativního dopisu).*
- *Školní poradenské služby.*
- *Spolupráce se specializovanými zařízeními.*
- *Vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí zúčastňují žáci z různých škol).“*

4.2 Prevence na úrovni jednotlivých tříd

Třídní učitel by měl být hlavním článkem důvěry rodičů, ale také hlavně jeho žáků. Každý žák v jeho třídě by v něm měl mít oporu, jistotu, člověka, kterému se může kdykoliv svěřit. Třídní učitel vede žáky mimo jiné k soudružnosti, k vzájemné empatii, podílí se na celkovém pozitivním klimatu třídy.

Prevence by ve třídě měla tkvět hlavně v pravidelné komunikaci. Třída by měla s učitelem prožívat nejen výukové zážitky, ale i ty, které se týkají přímo osobností žáků ve skupině a jejich související mezilidské vztahy. Debaty nad problémy i úspěchy třídy jsou nezaplacenou zkušeností pro každého učitele, ale samozřejmě i pro samotné žáky. Když se taková setkání budou konat v pravidelném intervalu a již od prvního ročníku, zcela jistě

to bude mít pozitivní dopad i v prevenci proti násilí. Když bude skupina fungovat jako celek, bude mít jasné morální zásady, riziko šikany se sníží. Morální zásady navíc mohou žáci sami vyslovit, učitel bude diskusi korigovat. Velký počet školních tříd má své zásady a pravidla vyvěšena ve třídě, některá pravidla mají dokonce připojena i podpisy žáků i učitelů. Domníváme se, že pokud budou tyto zásady a pravidla funkčně využita, jistě zastanou pozitivní vliv na jedince. Pravidla typu „Jsme kamarádi a pomáháme si“, „Jsme na sebe hodní“ nebo „Pomáháme slabším“ napomáhají k morálnímu cítění a spolupráci. Důležité však je, aby tyto zásady nevisely v rohu třídy bez povšimnutí. Žáci ani učitel by je neměli ignorovat, je dobré s nimi pracovat po celý rok. Příležitostí jsou i již zmiňované společné konverzace, kde se tato pravidla mohou stát předmětem diskuse.

Říčan s Janošovou ještě zmiňují tzv. *chartu třídy*. Učitel si s žáky povídá na téma „*jak by se měl chovat učitel k žákům, žáci k učiteli a žáci k sobě navzájem. Děti přitom samy formulují stručné zásady, jimiž by se toto chování mělo řídit.*“⁵⁷

K dobrému klimatu třídy mohou dále napomáhat nejrůznější výlety a výjezdy s třídním učitelem.

Další možnou alternativou jsou např. soutěže, kde mají žáci vymyslet, jak by pomohli kamarádovi, když by mu někdo ubližoval. Opět musí žáci mezi sebou komunikovat a spolupracovat, vymýšlet řešení.

Videa či četba, v kterých jsou zachyceny konkrétní případy šikany, mají informační charakter, odhalují svět násilí a prevenci před ním. Úlohou takovýchto děl je také zajisté snaha, aby jedinec v sobě nacházel empatii a ochotu pomáhat druhým lidem.

Pokud chce učitel mapovat vztahy ve skupině, dobrým identifikátorem bude dotazník zadávaný dětem každý rok. Pedagog pak může výsledky porovnávat, aby poté dospěl ke zjištění, zda problém skupiny již odezněl, stagnoval anebo došlo k jeho zhoršení.

⁵⁷ ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010, s. 115.

Sociometrie slouží k měření sociopreferečních vztahů. Měří preferenci jednotlivců ve skupině a emocionální charakteristiky soužití lidí. Výsledky smí pedagog využít pouze ke zlepšení vztahů ve skupině.

Učitelé, kteří využívají ve své výuce metody a techniky dramatické výchovy, nebo ji přímo učí jako samostatný předmět, mají určitý předpoklad k tomu, aby prevence šikany byla funkční a úspěšná.

Dramatická výchova rozvíjí nejen kreativitu, fantazii, důvěru, empatii, mezilidské vztahy a dobré klima třídy, je také výbornou příležitostí pro všechny děti, aby si vyzkoušely problémové situace tzv. „na vlastní kůži“. Tento obor estetické výchovy dává jedincům zároveň jistotu a bezpečí, protože se pohybujeme ve fikčním světě, kde je situace „teď a tady“. V případě tématu šikany jedinec vstoupí do role agresora, oběti i mlčící většiny. Celou situaci pak může žák zažít opakovaně, vždy však v jiné roli. To dává velkou výhodu v pochopení problému, dítě na něho může nahlížet z několika úhlů pohledu. Důležité jsou i následné společné reflexe a navrhnutá řešení daného problému.

Pokud má škola ve svém školním vzdělávacím programu dramatickou výchovu ukotvenou jako samostatný povinný předmět, má pedagog bezpochyby větší příležitost k lepšímu poznávání a chápání svých žáků, jejich vlastností, zájmů, názorů, emocí a pocitů.

4.3 Prevence na úrovni jednotlivců

Jak již z názvu plyne, tato prevence se bude týkat jednotlivých žáků třídy. Učitel cíleně zaměří svou pozornost na konkrétního žáka, který by se mohl stát obětí nebo agresorem. Jsou to zejména takoví jedinci, kteří již v minulosti byli účastníky šikany. Je to např. nový žák ve třídě. Opět tu mluvíme o vzájemné důvěře mezi pedagogem a rodičem. Pokud mělo dítě na jiné škole problémy se šikanou, měli by rodiče učitele o tomto faktu bezodkladně informovat.

Žák, který bude více či méně aspirovat do role agresora či oběti, bude učitelem více „sledován“. Pedagog by se měl zaměřit především na jeho chování, zapojení do kolektivu

(zda je ve třídě oblíbený, jestli má nějaké kamarády, kteří s ním např. chodí i ze školy – v případě potenciální oběti), jak komunikuje s ostatními, zda není příliš uzavřený nebo naopak impulsivní a agresivní. V případě agresivity by mělo být s tímto jedincem pracováno tak, aby docházelo k jistému potlačování agrese. Říčan doporučuje dále chválení jedince za morálně správné chování (hlavně v konfliktních situacích), poskytnout mu nějakou zvláštní činnost, která ho bude bavit. Nesmíme zapomenout na projevení citů, které mu často z rodiny chybí, tím budeme budovat empatii, kterou tolik potřebuje.⁵⁸

Oběti i agresori by se měli učit účinnému jednání v případných konfliktech. Zatímco oběti by měly být seznámeny s vhodnými reakcemi, agresorům bychom měli představit jiné alternativy, způsoby a cesty, jak konflikty řešit bez přítomnosti násilí.

Bendl upozorňuje na to, že oběti často trpí pocitem méněcennosti, neváží si sami sebe, mají nízké sebevědomí a nedokážou na sobě pojmenovat žádná pozitiva. Proto je nesmírně důležité, aby se učitel tento neblahý faktor snažil odstranit a pomohl tak jedinci k lepšímu pohledu na sebe sama. Tytéž pocity však může zažívat i agresor. „*Zdravě posílit sebevědomí žáků je tudíž jednou z cest, jak pomoci oběma skupinám dětí, které, ač se navenek projevují zcela rozdílně, mají společného jmenovatele v nízkém sebevědomí, kvůli kterému si neváží sami sebe, přestávají si věřit, pochybují o sobě. Pokoušejí se o únik z dané situace, často nevhodným způsobem, který může na jedné straně vyústit až v sebevražedné pokusy, na straně druhé k agresivitě vůči ostatním.*“⁵⁹

Prevenici jednotlivců můžeme dále rozvíjet tzv. *pravidelnými individuálními rozhovory se všemi žáky*.⁶⁰ Učitel by si měl vždy vyhradit dostatek času na komunikaci s každým žákem. Říčan s Janošovou navrhuje, aby si každý týden učitel pozval na rozhovor jednoho žáka. V tomto rozhovoru třídní učitel usiluje o to, aby se o žákovi dozvěděl nějaké nové informace, které bezpochyby jinak nezíská. Před třídou je např. jedinec nebude nikdy říkat. Dítě se s ním dělí o to, co ho trápí i těší. Žák by neměl z rozhovoru cítit povinnost,

⁵⁸ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995.

⁵⁹ BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha : ISV, 2003, s. 112.

⁶⁰ ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010, s. 117.

ale možnost a příležitost, jak svému učiteli sdělit to, co např. před jinými dětmi sdělit nelze, nebo se prostě svěřit se svými obavami, starostmi a potížemi.

5 Řešení šikany a její následky na všechny účastníky

Motto: Ačkoliv je svět plný utrpení, je také plný vítězství nad ním.

Hellen Keller

Společnost by měla svými postoji razantně odmítat násilí, nejen škola by mu měla umět čelit. Symptomy, které vykazuje šikanující chování, ať už přímé či nepřímé, můžou být jistým ukazatelem k následnému řešení a vyšetřování.

Výběr vhodné strategie při řešení šikany je vždy podstatnou a nejdůležitější částí. To bývá pro pedagogy a všechny zainteresované do vyšetřování násilí velice obtížným úkolem. Navíc je zde i hrozba nebezpečí, že bude šikana řešena nevhodným způsobem, který situaci ještě zhorší.

5.1 Diagnostika

Důvody k vyšetřování podle Koláře: ⁶¹

Přímo alarmující signály: Jsou to signály, které pedagoga přímo přesvědčí o tom, že se v jeho třídě něco děje. Šikanu mu mohou ohlásit rodiče, samotná oběť nebo její zastánce. Šikana se může odhalit pomocí dotazníků či sociometrie, dále mohou být poslány anonymní dopisy s prosbou o pomoc. Někdy dochází k náhlému odhalení šikany.

Nepřímo varující signály: Jedná se o signály, které učitel někdy neúmyslně přehlíží. Tyto signály jsou v této diplomové práci popsány v podkapitole „Nepřímé znaky šikany“.

Každý případ šikanování je trochu odlišný, proto i řešení a následná péče bude rozdílná. Zkušený pedagog by měl provést diagnostiku skupiny a určit stupeň násilí – stádium šikanování, v kterém se právě skupina nachází. Postup, který bude zvolen v počátečních stádiích, např. v ostrakismu, bude mít zcela rozlišnou strategii řešení,

⁶¹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997.

vyšetřování i následnou léčbu celé skupiny než v případě pokročilé dokonalé šikany. Proto je nesmírně důležité zvolit vhodný přístup a citlivě postupovat při vyšetřování.

Při vyšetřování musíme dále brát zřetel na věk všech aktérů šikany. Respektujeme vývoj osobnosti, proto bude vyšetřování mladších dětí odlišné od vyšetřování adolescentů.

5.2 Strategie vyšetřování

Volba vhodné strategie při vyšetřování je vždy klíčová. Každý vyšetřovatel by se měl vyvarovat nejrůznějších chyb, které by mohly fatálně ovlivnit výsledky a neblaze poškodit oběť. Mezi nejčastější chyby, kterých se pedagogové dopouští, patří vyšetřování šikany před celou třídou a přímá konfrontace agresora s obětí. Oběť nebude pochopitelně z velkého strachu z potrestání od agresora mluvit. Někdy může dokonce vypovídat v jeho prospěch. Agresor či agresori budou pochopitelně prezentovat „svou“ verzi tak, aby nedošlo k jejich odhalení a následnému potrestání. Přímá konfrontace agresora s obětí vždy celou situaci zhorší, šikana dále pokračuje, navíc může pokročit do vyšších stádií. Přitom ve čtvrtém a pátém stádiu je vyšetřování pochopitelně nejobtížnější. Pedagog musí počítat s tím, že budou agresori, ale i oběti lhát. Agresori budou svalovat vinu na někoho jiného, sami se budou stavět do role oběti. Oběť v dokonalé šikaně lže ve prospěch agresora, mlží nebo naopak vůbec nechce komunikovat. Třída v těchto případech většinou svědčí ve prospěch agresora, protože se v ní jedinci sami podílí na trýznění oběti. V počátečních stádiích šikany se většina lidí v kolektivu bojí vypovídat, nechce na nikoho donášet a bojí se toho, že by byla agrese obrácena proti ní.

V některých případech (v počátečních stádiích šikanování) oběť sebere odvahu a svěří se pedagogovi se svým trápením. Nutno podotknout, že to udělá pouze jednou. V tom případě je na učiteli, jak se k ohlášení postaví. Je důležité nakládat s takovou informací velice citlivě a obezřetně. Oběť by měla cítit oporu, bezpečí a diskrétnost. Pokud se tak nestane a agresori se o stížnosti dozvědí, většinou následuje kruté potrestání oběti. Ta už se pochopitelně nikdy nesevěří, bude mluvit pod hrozbou dalšího útoku ve prospěch agresorů.

Útočníci často bezostyšně lžou, svá tvrzení chtějí „podepřít“ výpovědí falešných svědků. Proto jsou právě svědci, ovšem ti nezaujatí, další klíčovou fází ve vyšetřování.

Pokud se učitelé podaří vybrat svědka pravdomluvného, většinou se dobře daří lži a výmysly agresora potírat. To ale hovoříme o počátečních stádiích šikanování, u pokročilých tomu tak nelze, protože všichni vypovídají proti oběti. Velký pozor si učitel musí dát na to, aby za svědka neoznačil přímo agresora nebo jeho pomocníka. Již jsme se v diplomové práci zmínili o tom, že zejména agresor jemný, kultivovaný je pedagogem často oblíben a je mu tedy i plně důvěřováno.

Komunikace s rodiči dětí, které se staly přímými účastníky šikany, bývá obtížná a napjatá. Je třeba, aby se na ni učitel i vedení školy dobře připravilo a předvídalo případné problémy. Velice důležitá je tu empatie, škola by se měla umět vcítit do pocitů rodičů, kteří zažívají strach o svou ratolest (hlavně v případě, když jde o šikanované dítě, nikoliv šikanující). Tento oprávněný strach vede rodiče k trvání na spravedlivém potrestání viníků. Na druhou stranu jsou i takoví rodiče, kteří naopak trest pro agresory nepožadují, protože se obávají jejich msty. Často si přejí, aby jejich dítě přestoupilo na jinou školu s nadějí, že se už konečně ubližování vyhne. *„To je ovšem krajní, nouzové řešení, které obsahuje v jistém smyslu kapitulaci, ústup před agresí. K ústupu má být zásadně přinucen agresor.“*⁶² Je otázkou, zda bude tento krok funkčním či nikoliv. Do role oběti může být jedinec pasován opakovaně – i na další škole bude předmětem zájmu agresorů. Na druhou stranu se ale oběť a její rodiče mohou z šikany ponaučit, když najdou její příčiny, kterých se následně vyvarují. V některých případech (zvláště ve stádiu dokonalých šikan) jiné možné východisko ani neexistuje.

Pokud však oběť přestoupí na jinou školu a neproběhne odborné léčení skupiny, je zde velké riziko, že se obětí stane někdo jiný ze skupiny a šikana tak bude dále probíhat.

Ze strany rodičů šikanujících dětí často dochází v komunikaci k odmítání problému, hájení své ratolesti a k „očist'ování“ jejich viny. Bohužel často přijímají i normu svého dítěte, protože ani oni se nedokážou vcítit do utrpení a ponížení oběti. *„Významná skupina rodičů neunesla pravdu, že jejich dítě šikanovalo slabší spolužáky, že jednalo jako „nenormální“ člověk, jako tyran. Nepřijímají výsledky vyšetřování, odmítají jakékoliv*

⁶² ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010, s. 105-106.

osvětlení a svoje dítě chrání všemi prostředky.“⁶³ Někteří rodiče svému dítěti budou domlouvat, jiní ho fyzicky napadnou.

Jakmile pedagog zahájí vyšetřování, musí nejprve zjistit pravdivé informace o šikaně a všech účastnících. Kolik je obětí a agresorů, kdo jím je a co přesně se děje. Musí si zaznamenat, kde a kdy k šikaně dochází, jak dlouho trvá a samozřejmě jakou formou. Důležité je stanovit si postup, kterým se budeme při vyšetřování šikany řídit.

Kolář uvádí *strategii první pomoci*, která je funkční ve všech stádiích šikanování:

- *„Rozhovor s informátory a oběťmi.*
- *Nalezení vhodných svědků.*
- *Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky.*
- *Zajištění ochrany obětem.*
- *Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi“.*⁶⁴

Již jsme se zmínili o tom, že důležitým faktem je určení stádia šikanování, v kterém se postižená skupina nachází. Pokud se bude jednat o počáteční, vystačí vyšetřovateli podle Koláře „měkký postup“ založený na odděleném vyšetřování agresorů a svědků. Agresorovi nesmíme dát šanci k určení svědků, kteří promluvili, musíme zaručit a dodržet stoprocentní diskretnost. Při vyšetřování využijeme momentu překvapení a zaskočení, agresor tak nemá připravenou nacvičenou lež. Pedagog by měl mít k dispozici všechny nashromážděné důkazy a výpovědi svědků, které samozřejmě nejmenuje. V průběhu vyšetřování pracujeme s psychickým napětím, necháme agresora, aby o události mluvil. Následně můžeme jeho výpověď vyvracet, protože není např. logická (nepřipravil si ji), agresor nebo jeho pomocník se pak stává nervózním a my můžeme napětí ještě zvyšovat. „*Nejběžnější*

⁶³ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997, s. 81-82.

⁶⁴ Tamtéž, s. 94.

je princip „přitlačení ke zdi“, kdy jsou například agresorovi nabídnuty polehčující okolnosti, když se přizná, a zároveň je ubezpečen, že v případě dalšího lhaní bude nekompromisně tvrdě potrestán. Využívá se citlivě okamžiků, kdy lhář podlehne pocitu, že se zbaví napětí, když řekne pravdu.“⁶⁵

Při pokročilých stádiích šikanování je zapotřebí vyhledat odborníka, který zná a umí použít vhodné vyšetřovací metody. Vyšetřování takové skupiny nese rysy kriminologické práce, proto je zde taktika silného psychického nátlaku.

5.3 Potrestání agresorů

Při počátečních stádiích šikanování leckdy stačí na agresora vyvinout psychický nátlak od učitele a vedení školy. Ředitel pak rozhodne, jak bude útočník potrestán. Někdy se dá uplatnit technika smíření agresora a oběti. Je však důležité, aby zde pedagog pečlivě zvážil, zda je tato technika vhodná v tomto konkrétním případě.

Opět záleží, o jaký případ šikany se jedná, důležité je, aby se ubližování zastavilo a neopakovalo. Vždy však musí škola zajistit maximální ochranu oběti. Ta může být zajištěna například pravidelnými schůzkami s obětí, rodiči a zastáncem, pozorováním atd.

O vážnějších případech se jedná na pedagogické radě a musí se také sejít komise složená z vedení školy, třídního učitele, dalších pedagogů, kteří byli zainteresováni do vyšetřování, výchovného poradce. Na tomto zasedání jsou přítomni rodiče agresora i on samotný. Komise na základě všech poznatků a důkazů seznámí rodiče (i agresora) s problémem, přičemž dostanou slovo všichni přítomní pedagogové. Poté dostane agresor možnost k vyjádření, po něm prostor dostanou jeho rodiče. Na závěr jsou rodiče s agresorem vykázáni z místnosti, protože se komise musí poradit o verdiktu. Své stanovisko a rozhodnutí sdělí rodičům i agresorovi. Škola může útočnickovi udělit např. napomenutí třídního učitele, důtku třídního učitele nebo ředitele školy, může mu být udělena snížená známka z chování. Na střední škole může být agresor vyloučen ze školy.

⁶⁵ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997, s. 99.

Na základní škole je možnost přeřazení žáka do jiné třídy. Další alternativou je pobyt v diagnostickém ústavu, ve středisku pro mládež a soudem nařízená ústavní výchova.⁶⁶ Při dokonalé šikaně může být chování považováno za trestný čin, který bude řešit Policie České republiky, proto i s touto institucí je dobré spolupracovat. Kolář ještě zmiňuje speciálně-pedagogická centra, střediska výchovné péče, orgány sociálně – právní ochrany dítěte a pomoc psychiatrů.⁶⁷ Rodiče musí být o všech plánovaných krocích informováni, např. o nutnosti psychologického vyšetření.

Potrestání agresora je nesmírně důležité, protože škola musí dát svůj záporný postoj k násilí jasně najevo. To se týká nejen samotného agresora, ale i celé třídy. O vyšetřování, potrestání agresorů proto musí škola informovat všechny osoby, kterých se šikana nějakým způsobem dotkla (rodiče agresora, rodiče oběti, rodiče ostatních žáků a žáky ve třídě, kde se šikana objevila). Cílem učitele a vedení školy je přesvědčit žáky o tom, že dokážou zajistit ochranu všech žáků před dětmi, které nerespektují normy chování. Nejlepším výsledkem pro pedagoga je, když třída jeho stanovisko přijme za své, bude uznávat jasný záporný postoj k násilí a ubližování slabším.

Třídu, která byla šikanou zasažena, čeká dlouhá terapie a těžká práce pedagoga, leckdy i psychoterapeuta. Je na každém učiteli, jakou taktiku zvolí, on musí svou třídu nejlépe znát. Náprava skupiny by se měla prolínat a přecházet do sekundární prevence.

Agresor by v ideálním případě měl pochopit a uznat, že jeho chování bylo (nebo stále je) nepřijatelné. Pokud se následně dokáže vcítit do utrpení a bolesti oběti, existuje naděje, že své chování změní. Bohužel ne vždy se to podaří, u pokročilých stádií šikanování je to takřka nemožné.

⁶⁶ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997.

⁶⁷ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha : Portál, 2011.

5.4 Následky šikany

Motto: Říká se, čas zhojí všechny rány. Nesouhlasím. Rány přetrvávají. Čas a rozum chrání duševní zdraví, rány zakrývají jizvy a bolest ustupuje, ale nikdy nezmizí.

Rose Kennedy

Šikana patří beze sporu k jevům, které doprovází člověka po celý život. Pokud člověk zažije jakoukoliv šikanu, vždy si ponese nějaké následky do dalšího života. Nejhorší následky nese pochopitelně obvykle oběť. Modřiny, podlitiny a zranění na těle se ve většině případů zhojí, ale psychické trauma leckdy přetrvává, často po celý život. Nezřídka oběť trpí frustrací, úzkostí, depresí a psychosomatickými potížemi (např. bolesti břicha). Šikanovaný může mít v budoucnu problémy s vyjádřením citů k druhým lidem, protože když byl obětí, musel své city každodenně potlačovat. Podobné je to i s důvěrou v okolí. Bývalá oběť si ji bude těžko budovat, pocit zklamání ji bude doprovázet i nadále. Pokud oběť zažila dokonalou krutou šikanu, může mít i trvalé fyzické ublížení na zdraví, nebo bude přímo ohrožena na životě. V některých případech mají oběti sklony k sebepoškození nebo dokonce zvolí nejkrajnější způsob řešení jejich problému a to sebevraždu.

U šikanovaných jedinců se může vyskytnout tzv. posttraumatická stresová porucha. Nemůžou se zbavit vzpomínek na své trýznění, znovu a znovu se jim vybavuje bolest a ponížení. Pochybují o sobě samém, mají pocit méněcennosti, přikládají svému chování vinu. Tato porucha zahrnuje i záměrné vyhýbání se určitým jevům, které připomínají jeho ubližování. U obětí se „*může projevovat dramaticnost (znovuprožívání traumatu s větší eidetickou schopností), anxiety, poruchy chování, provokace, potíže učení se novému, jednoduché fobie (ze tmy, schodů, WC apod.), zvýšená ustrašenost, problémy se separací (touha být stále v blízkosti rodičů, dospělých), poruchy paměti.*“⁶⁸ Oběti jsou často přesvědčeny o tom, že není nikdo, kdo by jim dokázal pomoci, mají neustálý strach o svůj život a obavu z dalšího mučení.

⁶⁸ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009, s. 126.

Oběti mívají pochopitelně i záporný vztah ke škole, je pro ně místem, které vnímají jako nebezpečné a také to, které jim nebylo schopno zajistit bezpečí, ochranu a bezproblémové dětství.

Oběti by měly vyhledat odbornou pomoc (psychologa, psychiatra, psychoterapeuta), která by jim pomohla se s prožitým traumatem lépe vyrovnat. *„Osvědčila se několikaměsíční psychologická péče o oběti šikany ve skupinách, kde se mohou svěřovat a vzájemně sdílet zkušenosti, hrají se hry povzbuzující družnost a sebevědomí, nacvičují se sociální dovednosti, zvláště jednání v konfliktních situacích atd.“*⁶⁹

Šikanování vytváří negativní následky pochopitelně i pro iniciátory ubližování a pomocníky. Normy agresorů, které jsou ve společnosti pokládány za nepřijatelné, byly najednou těmi, které probíhaly bez povšimnutí, zastavení a trestu. Jedinci budou dále v rizikové skupině, která aspiruje k dalšímu neetickému nemorálnímu chování, leckdy se vyskytnou potíže se zákonem. Páchání trestné činnosti je pak může doprovázet po celý život.

Hodně lidí je přesvědčeno, že šikanování se týká pouze agresora a oběti, a tak i následky budou mít jen tyto aktéři. Jenže následky si nese celá sociální skupina, kde se šikana objevila. Tito jedinci, kteří přihlíželi šikaně a byli svědky, že oběti nikdo nepomůže, budou zřejmě jednat později podobným způsobem, budou mít k násilí stejný přístup, protože se domnívají, že je to správně. *„Ztrácejí iluze o společnosti, která by každému člověku měla zajistit ochranu proti jakékoliv formě násilí. Jsou konfrontováni s faktem, že se s tím nedá nic dělat, že autority nejsou schopny zajistit ochranu a bezpečnost slabým. Mravní i zákonné normy jsou zcela bez zábran překračovány, aniž by to pro agresory znamenalo nějakou komplikaci.“*⁷⁰

⁶⁹ ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010, s. 100.

⁷⁰ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997, s. 67.

Někteří jedinci mohou mít v budoucnu výčitky svědomí, poněvadž svou laxností (a často i ze strachu) nepomohli člověku v nouzi, nijak nezasáhli, neudělali žádný patřičný krok, který by zastavil utrpení a ponížení oběti.

6 Výzkum vnímání a přítomnosti šikany na ZŠ Mazurská v Praze – z pohledu žáků

6.1 Předmět a cíle výzkumu

Mým výzkumem jsem se chtěla dozvědět, jak ve skutečnosti vnímají děti na vybrané základní škole ubližování a šikany. Předmětem výzkumu byla šikana očima žáků.

Cílem výzkumu pak bylo zjistit:

- Jaký mají děti pohled na ubližování?
- Mají všechny děti ve škole pocit bezpečí?
- Kolik žáků se cítí, že je jim někým ubližováno?
- Kolik žáků vnímá ubližování kolem sebe?
- Bude mezi dotazovanými jedinec, který přizná, že někomu ubližuje/ubližoval?
- Dokážou děti definovat pojem „šikana“?
- Jak bude jedinec řešit krizové situace?
- Dokáže žák pomoci druhým?

V tomto výzkumu byly stanoveny i vedlejší cíle:

- Komu by se žák svěřil?
- Hovoří třídní učitelé s dětmi o šikaně?
- Zná každé dítě „Linku bezpečí“?
- Dokáže si žák představit, jak by se zachovali jeho rodiče, kdyby se stal přímým aktérem ubližování?
- Dokáže se žák vcítit do agresora a oběti?

6.2 Základní pracovní hypotézy

S oporou o odbornou literaturu a dosavadní zkušenosti byly stanoveny tyto pracovní hypotézy:

- V každém zkoumaném ročníku se nachází alespoň jeden jedinec, který cítí, že je mu někým ubližováno.
- Šikana se vyskytuje alespoň v jednom zkoumaném ročníku.
- Třídní učitelé se většinou o šikaně s dětmi nebaví.
- Jestliže se dítě dostane do problémů, obrátí se na své rodiče nebo na učitele.
- Jestliže žák rozumí pojmu šikana, pak jej dokáže i definovat.
- Pokud dítě zná „Linku bezpečí“ a ví, k čemu slouží, pak zná i její telefonní číslo.
- Žáci prvního stupně mají raději školu než žáci druhého stupně.

6.3 Metodika a organizace výzkumu

K výzkumu byla zvolena Základní škola Mazurská v Praze 8, ve Svídnické ulici. Vybrala jsem si ji z toho důvodu, protože jsem na ní konala dvě praxe v rámci mého studia na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Na této základní škole jsem navíc po dobu tří let několikrát zastupovala učitele v době jejich nepřítomnosti, školu tedy poměrně dobře znám. Vedení školy tvoří ředitelka se zástupkyní. Ve školním roce 2014/2015 má škola celkem 19 tříd (z toho 14 tříd na prvním stupni). Všechny třídy se vzdělávají podle školního vzdělávacího programu „Škola pro život“. Ve škole jsou k dispozici dva výchovní poradci a jeden školní metodik prevence. O jednotlivých funkcích škola informuje na svých webových stránkách, veřejnost zde najde i přímo pojem „šikana“. Ve školním řádu je násilí a šikana tvrdě odsuzována, jsou zde zachyceny i případné sankce a potrestání.

Uvádím body ze školního řádu vztahující se k násilí a šikaně:

- *„Je přísně zakázáno ponižování, tělesné ubližování a veškeré činnosti, které by vedly k ohrožování psychiky a zdraví ostatních žáků včetně duševního nebo fyzického šikanování ostatních žáků školy a vyžadování na nich pod pohrůžkou různé služby, předměty, popř. peníze.*
- *Chovat se slušně a přátelsky ke svým spolužákům a mladším žákům být dobrým příkladem v chování i v kulturnosti vyjadřování.*
- *Při výskytu šikany postižení žáci nebo svědci tuto skutečnost nahlásí okamžitě školnímu metodikovi prevence, výchovnému poradci, učiteli nebo vedení ředitelství školy.*
- *Projevy šikanování mezi žáky, tj. násilí, omezování osobní svobody, ponižování, diskriminace cizinců, projevy rasismu a podobně, kterých by se dopouštěli jednotliví žáci nebo skupiny žáků vůči jiným žákům nebo skupinám (zejména v situacích, kdy jsou takto postižení žáci mladší a slabší), jsou v prostorách školy a při školních akcích přísně zakázány a jsou považovány za hrubý přestupek proti řádu školy. Podle okolností ředitelka školy zváží možnost dalších výchovných opatření u žáků, kteří tento zákaz přestoupí, a bude o svých zjištěních informovat jejich zákonné zástupce, popřípadě OSPOD MČ Prahy 8 a Policii ČR.“⁷¹*

Pedagogové jsou průběžně proškolení v oblasti psychopatologických jevů, tedy i prevence a řešení šikany.

Do výzkumu byly zařazeny 3. – 7. ročníky. Celkem se testování zúčastnili 174 žáci (z toho 103 chlapci). Sběr dat probíhal v lednu roku 2015.

Počty žáků v jednotlivých ročnících, kteří se výzkumu účastnili:

- 3. ročník: 51 žák (z toho 33 chlapci) z celkového počtu 57 žáků
- 4. ročník: 40 žáků (z toho 19 chlapců) z celkového počtu 69 žáků
- 5. ročník: 36 žáků (z toho 21 chlapec) z celkového počtu 45 žáků

⁷¹BULIRSCHOVÁ, M. *Školní řád* [online]. ZŠ Mazurská, 2014 [cit. 16. 2. 2015]. Dostupné na WWW: <<http://www.mazurska.cz/wp-content/uploads/%C5%A0koln%C3%AD-%C5%99%C3%A1d.pdf>>.

- 6. ročník: 19 žáků (z toho 12 chlapců) z celkového počtu 27 žáků
- 7. ročník: 28 žáků (z toho 18 chlapců) z celkového počtu 29 žáků

6.3.1 Dotazník

Jelikož jsem se o problematiku šikany hodně zajímala již ve druhém ročníku mého magisterského studia, použila jsem některé otázky z tehdejšího dotazníku z ročníkové práce „Šikana“⁷²:

- Chodíš rád do své třídy?
- Cítíš se ve třídě bezpečně?
- Máš ve třídě nějakou skupinu kamarádů?
- Máš/měl(a) jsi někdy pocit, že ti někdo ve třídě ubližuje? Jak? Kde?
- Ubližuješ/ubližoval(a) jsi někdy někomu? Jak? Kde?
- Vidíš kolem sebe někoho, komu je ubližováno? Jak?
- Víš, co je šikana? Popiš ji.
- Pomohl(a) jsi někdy někomu, komu bylo ubližováno? Jak?
- Situace 1: Jdeš ze školy, vidíš, jak skupina tří chlapců bije mladšího spolužáka. Co uděláš?
- Situace 2: Tvůj nejlepší kamarád tě přesvědčuje o tom, že váš spolužák krade, a tak by potřeboval za vyučenou. Co uděláš?
- Situace 3: Na facebooku jsou o tobě příspěvky, které se ti rozhodně nelíbí. Třída se baví, ale ty jsi z toho smutný, možná se i bojíš. Co uděláš?
- Situace 4: Kamarádka se ti svěřila, že jí už nějakou dobu pár spolužáků nadává. Co uděláš?

⁷² LOHNISKÁ, I. *Šikana*. Ročníková práce. Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta. 2012.

- Situace 5: Paní učitelka má důvodné podezření, že je ve vaší třídě někdo, komu ubližují. Ty víš, kdo mu ubližuje, ale bojíš se jako ostatní říci to nahlas. Co uděláš?
- **Rozhodni, zda se v těchto situacích jedná/může jednat o šikanu, tyto jevy zakroužkuj:** uvázaný pes u obchodu, facka od kamaráda, nadávání – hádka, úmyslné vybafnutí, tahání kočku za ocas, nedovolené braní věcí, poškozování věcí, vysmívání, pomoc člověku v nouzi
- Oznamil bys ubližování sobě nebo druhým? Komu? Nechal by sis to pro sebe? Proč?
- Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje druhému?

Pozn. V některých otázkách byly doplněny instrukce, změněn slovosled a bodovací škála nebo přibyla doplňující otázka.

Níže uvádím dotazník, který byl v totožné podobě předložen žákům. Naprostá většina otázek je otevřených, protože mě zajímaly názory dětí, dozvíme se i více informací, co se děje ve škole.

Dotazník

Třída:

Chlapec/dívka

Každou z otázek oboduj od 1 – 6. (Pokud plně souhlasíš, dej nejvyšší počet bodů – 6)

Chodíš rád do školy? _____ počet bodů

Cítíš se ve škole bezpečně? _____ počet bodů

Chodíš rád do své třídy? _____ počet bodů

Cítíš se ve třídě bezpečně? _____ počet bodů

Máš ve třídě nějakou skupinu kamarádů? ano ne

Máš/měl(a) jsi někdy pocit, že ti někdo ve třídě/škole ubližuje? Jak? Kde? ano ne

.....
.....

Ubližuješ/ubližoval(a) jsi někdy někomu? Jak? Kde? ano ne

.....
.....

Vidíš kolem sebe někoho, komu je ubližováno? Jak?

.....
.....

Víš, co je šikana? Popiš ji.....

.....
.....

Bavili jste se někdy s třídním učitelem/učitelkou o šikaně? ano ne

Pomohl(a) jsi někdy někomu, komu bylo ubližováno? Jak?.....

.....
.....

Situace 1: Jdeš ze školy, vidíš, jak skupina tří chlapců bije mladšího spolužáka. Co uděláš?

.....
.....

Situace 2: Tvůj nejlepší kamarád tě přesvědčuje o tom, že váš spolužák krade, a tak by potřeboval za vyučenou. Co uděláš?

.....
.....

Situace 3: Na facebooku jsou o tobě příspěvky, které se ti rozhodně nelíbí. Třída se baví, ale ty jsi z toho smutný, možná se i bojíš. Co uděláš?

.....
.....

Situace 4: Kamarádka se ti svěřila, že jí nějakou dobu pár spolužáků nadává. Co uděláš?

.....
.....

Situace 5: Paní učitelka má důvodné podezření, že je ve vaší třídě někdo, komu ubližují. Ty víš, kdo mu ubližuje, ale bojíš se jako ostatní říci to nahlas. Co uděláš?

.....
.....

Proč podle tebe někdo někomu ubližuje? Jaké má k tomu důvody?

.....
.....

Víš, co to je „Linka bezpečí“? Volal/a jsi někdy na toto číslo? Pokud ne, znáš její číslo?

.....
.....

Co by udělali tvoji rodiče, kdyby se dozvěděli, že ti někdo ubližuje?

.....
.....

Co by udělali tvoji rodiče, kdyby se dozvěděli, že někomu ubližuješ?

.....
.....

Rozhodni, zda se v těchto situacích jedná/může jednat o šikanu, tyto jevy zakroužkuj:
uvázaný pes u obchodu, facka od kamaráda, nadávání – hádka, úmyslné vybafnutí, pomoc

člověku v nouzi, tahání kočku za ocas, nedovolené braní věcí, poškozování věcí, vysmívání

Oznámil bys ubližování sobě nebo druhým? Komu? Nechal by sis to pro sebe? Proč?

.....
.....

Jaký je podle tebe ten, kdo někomu ubližuje? Napiš tři slova:.....

Jaký je podle tebe ten, komu někdo ubližuje? Napiš tři slova:.....

Jak se cítí člověk, kterému je ubližováno? Napiš tři slova:.....

Komu by ses ve škole svěřil, kdyby bylo potřeba? (Můžeš zakroužkovat i více lidí.)

spolužákovi, žákovi z jiné třídy, třídnímu učiteli/učitelce, jinému učiteli/učitelce, vychovatelce, ředitelce, zástupkyni ředitelky, výchovnému poradci, školnímu metodikovi prevence, jinému člověku....., nikomu

Komu by ses svěřil mimo školu?

Myslíš, že by někdo ze školy uměl pomoci někomu, komu je ubližováno? Jak? ano ne

.....

Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje druhému?

.....

Napiš krátký vzkaz pro někoho, komu je ubližováno:

.....

.....

Napiš krátký vzkaz pro někoho, kdo ubližuje:

.....

.....

Chceš ještě něco napsat? Tady máš prostor

Děkuji ti za tvé odpovědi a názory.

Instrukce pro žáky při zadávání dotazníku:

- zabezpečení anonymity, pocitu bezpečí
- dostatek času na vyplnění
- dotazník není testem, ale vodítko k tomu, co udělat jinak, aby se děti cítily ve školách dobře
- připomenutí, co je to ubližování (fyzické i psychické)
- připomenutí, že má dotazník tři strany

6.4 Interpretace výsledků výzkumu

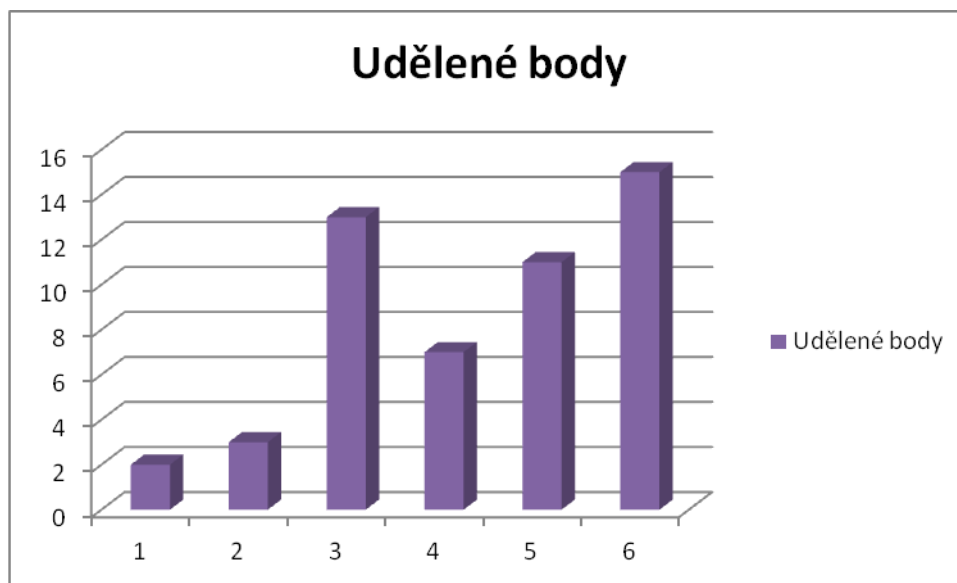
Většina otázek byla otevřených, jejich interpretace je tedy provedena kvalitativně, otázky uzavřené jsou zaznamenány v grafu či tabulce.

Každou z otázek oboduj od 1 – 6. (Pokud plně souhlasíš, dej nejvyšší počet bodů – 6)

3. ročník:

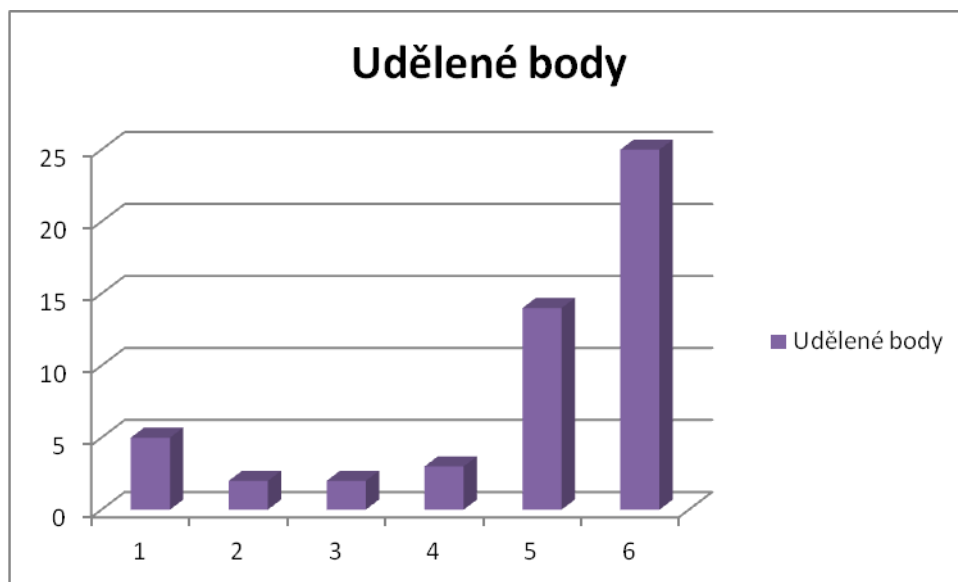
Chodíš rád do školy?

1 bod – 2 žáci; 2 body – 3 žáci; 3 body – 13 žáků; 4 body – 7 žáků; 5 bodů – 11 žáků;
6 bodů – 15 žáků

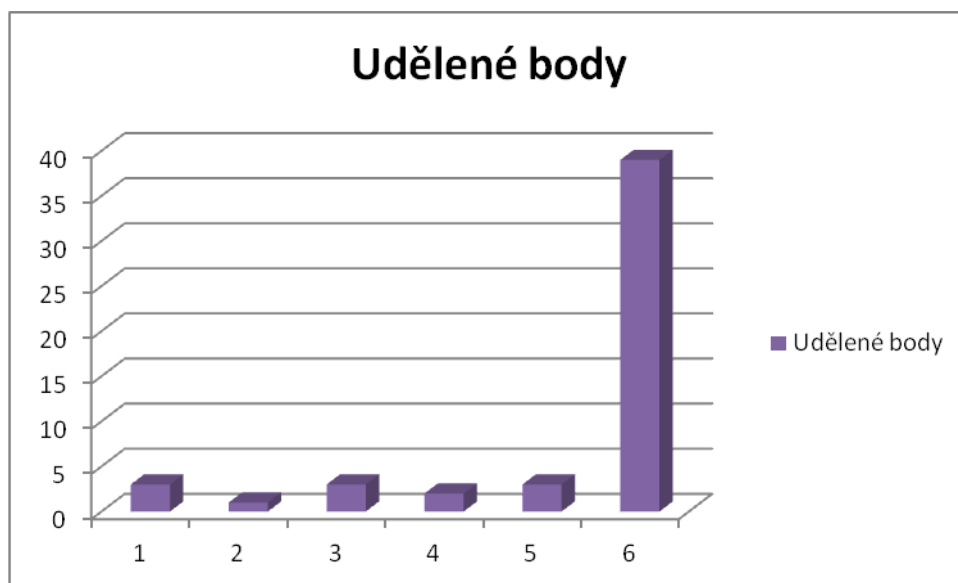
Cítíš se ve škole bezpečně?

1 bod – 5 žáků; 2 body – 2 žáci; 3 body – 2 žáci; 4 body – 3 žáci; 5 bodů – 14 žáků;
6 bodů – 25 žáků

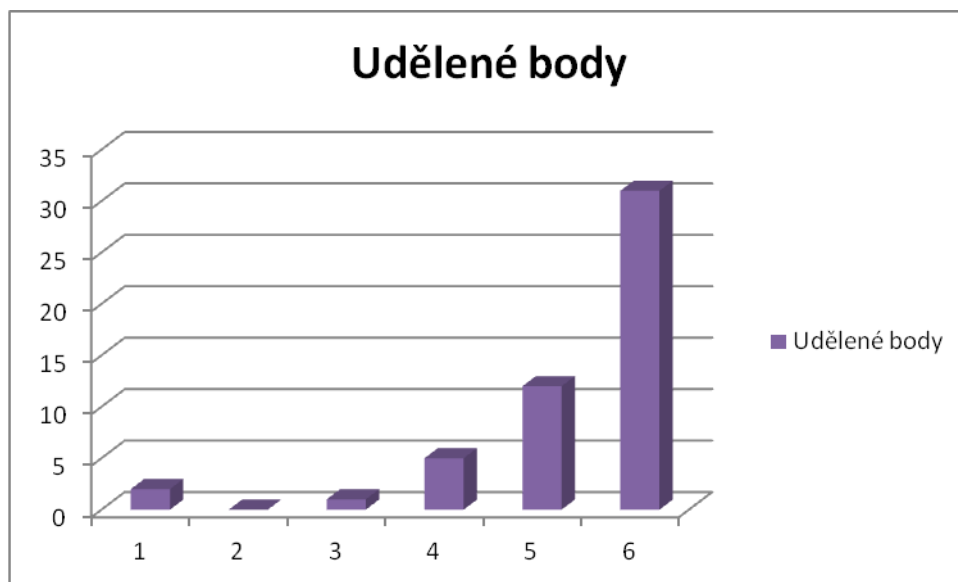
Chodíš rád do své třídy?

1 bod – 3 žáci; 2 body – 1 žák; 3 body – 3 žáci; 4 body – 2 žáci; 5 bodů – 3 žáci;
6 bodů – 39 žáků

Cítíš se ve třídě bezpečně?

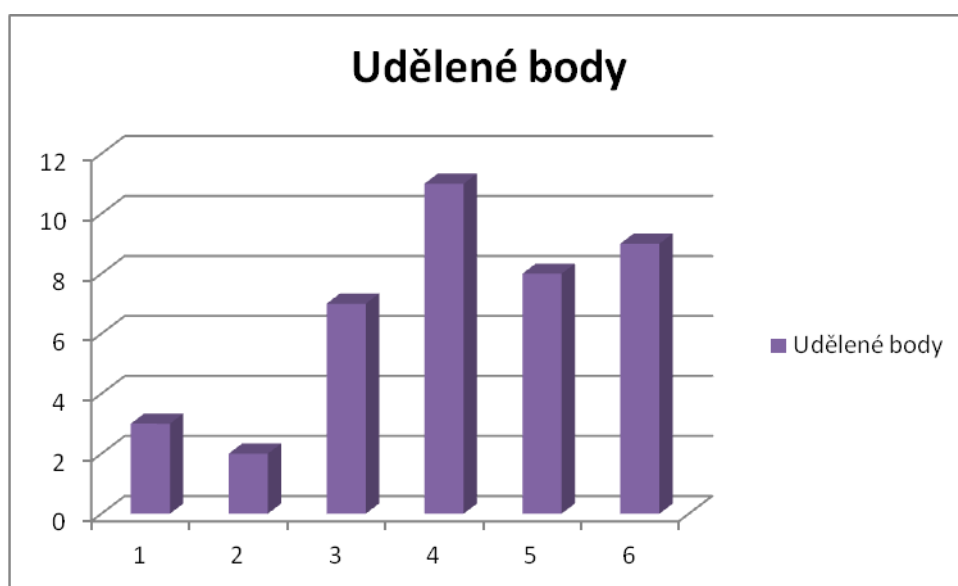
1 bod – 2 žáci; 2 body – 0 žáků; 3 body – 1 žák; 4 body – 5 žáků; 5 bodů – 3 žáci;
6 bodů – 39 žáků

4. ročník:

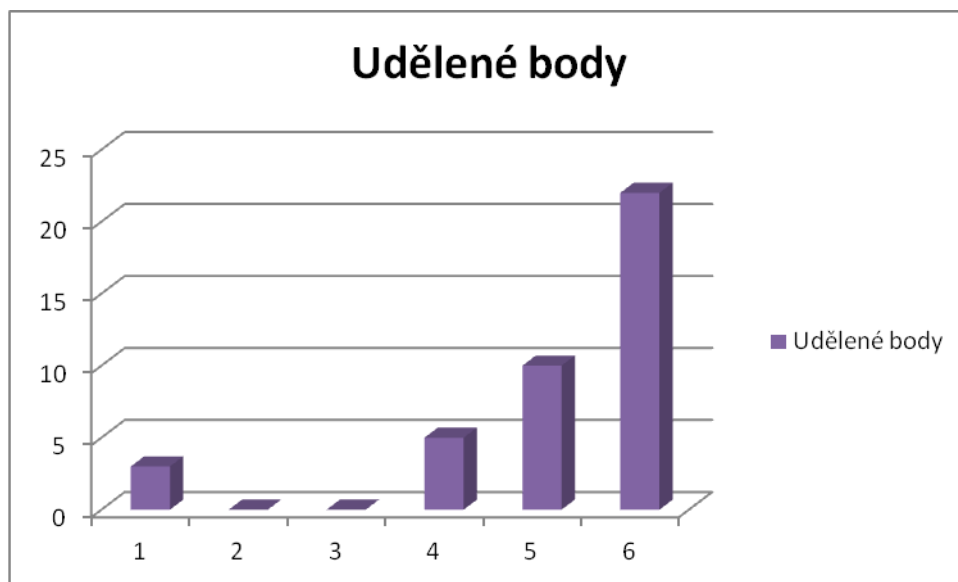
Chodíš rád do školy?

1 bod – 3 žáci; 2 body – 2 žáci; 3 body – 7 žáků; 4 body – 11 žáků; 5 bodů – 8 žáků;
6 bodů – 9 žáků

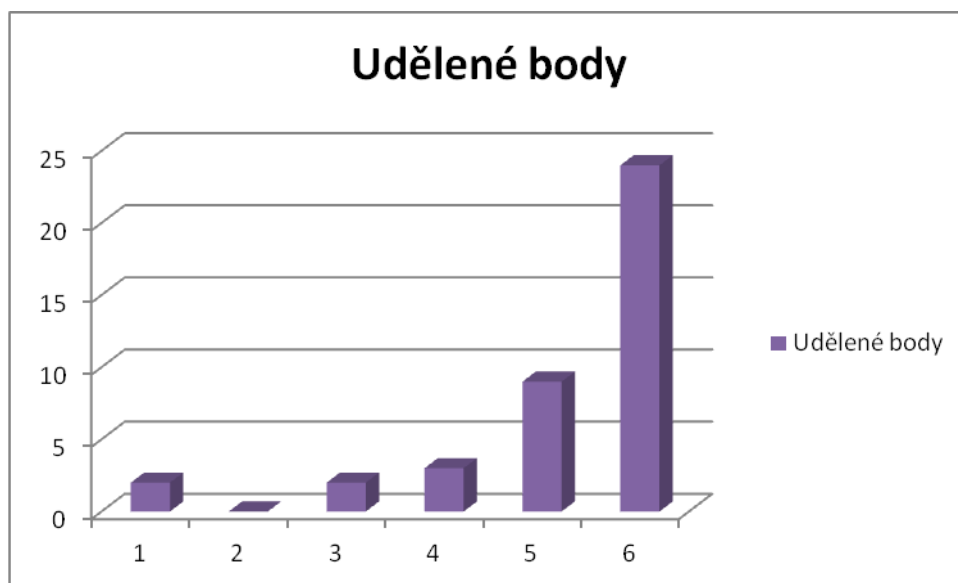
Cítíš se ve škole bezpečně?

1 bod – 3 žáci; 2 body – 0 žáků; 3 body – 0 žáků; 4 body – 5 žáků; 5 bodů – 10 žáků;
6 bodů – 22 žáci

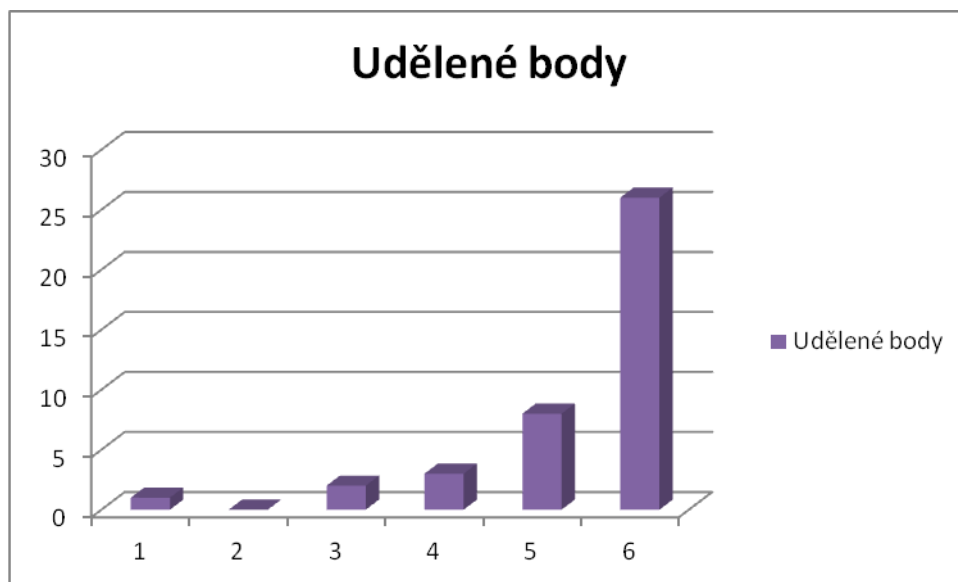
Chodíš rád do své třídy?

1 bod – 2 žáci; 2 body – 0 žáků; 3 body – 2 žáci; 4 body – 3 žáci; 5 bodů – 9 žáků;
6 bodů – 24 žáci

Cítíš se ve třídě bezpečně?

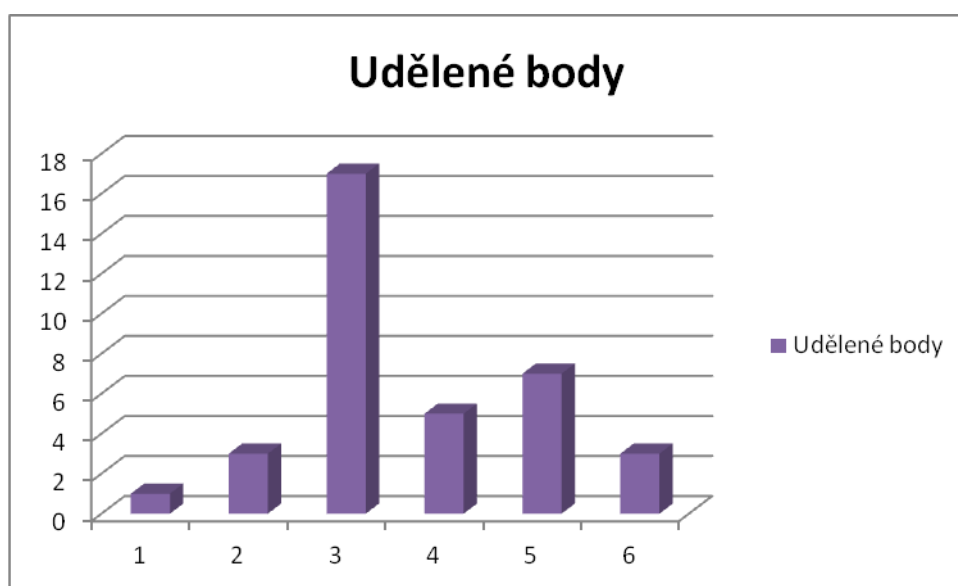
1 bod – 1 žák; 2 body – 0 žáků; 3 body – 2 žáci; 4 body – 3 žáci; 5 bodů – 8 žáků;
6 bodů – 26 žáků

5. ročník:

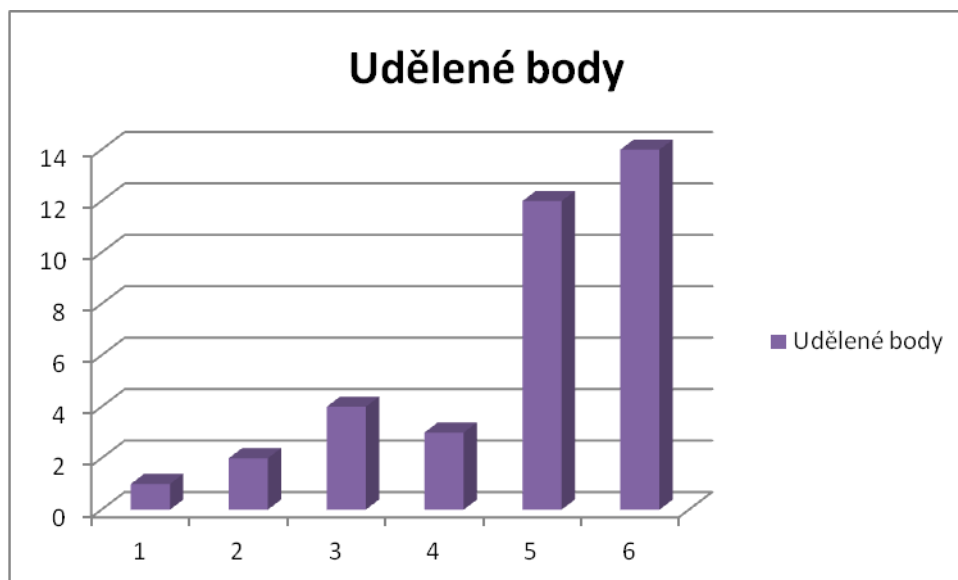
Chodíš rád do školy?

1 bod – 1 žák; 2 body – 3 žáci; 3 body – 17 žáků; 4 body – 5 žáků; 5 bodů – 7 žáků;
6 bodů – 3 žáci

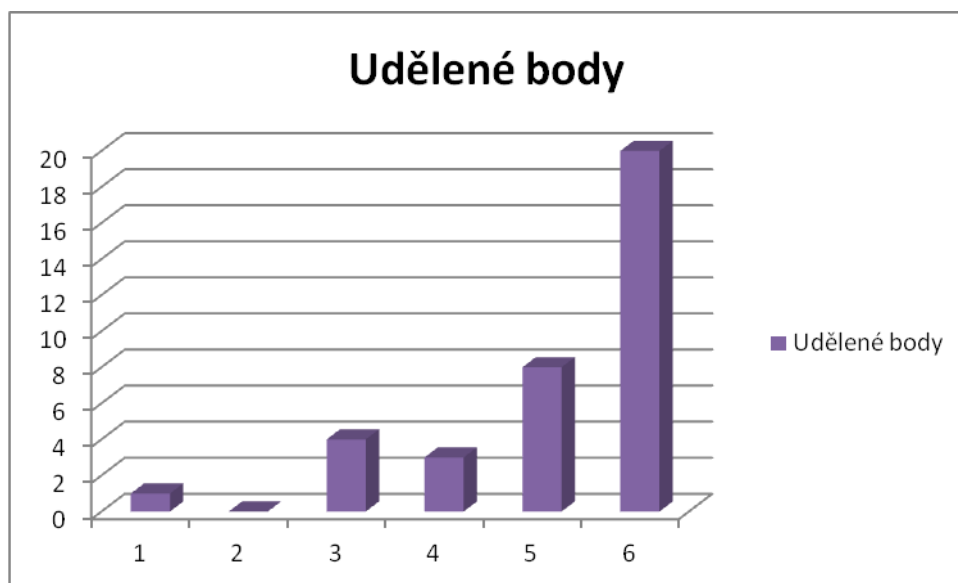
Cítíš se ve škole bezpečně?

1 bod – 1 žák; 2 body – 2 žáci; 3 body – 4 žáci; 4 body – 3 žáci; 5 bodů – 12 žáků;
6 bodů – 14 žáků

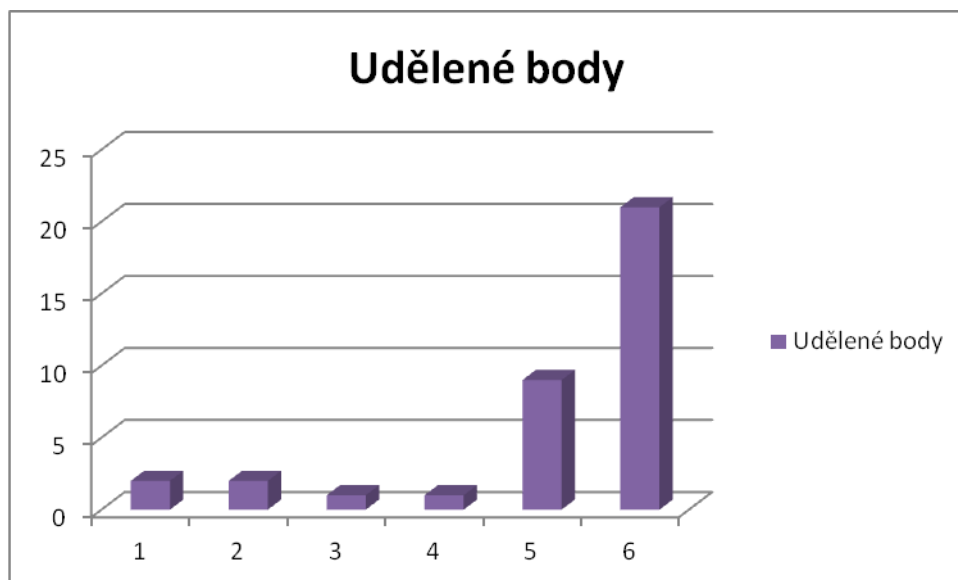
Chodíš rád do své třídy?

1 bod – 1 žák; 2 body – 0 žáků; 3 body – 4 žáci; 4 body – 3 žáci; 5 bodů – 8 žáků;
6 bodů – 20 žáků

Cítíš se ve třídě bezpečně?

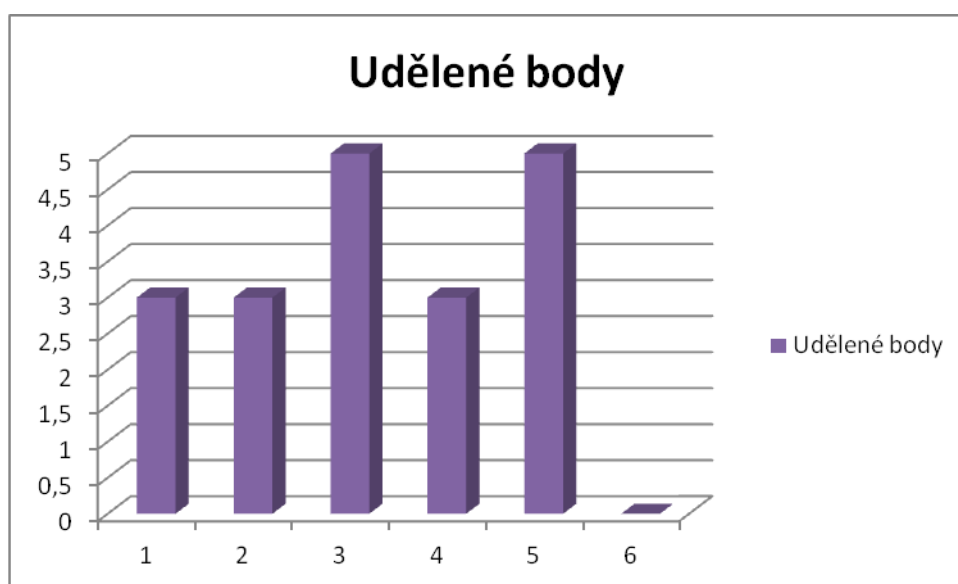
1 bod – 2 žáci; 2 body – 2 žáci; 3 body – 1 žák; 4 body – 1 žák; 5 bodů – 9 žáků;
6 bodů – 21 žák

6. ročník:

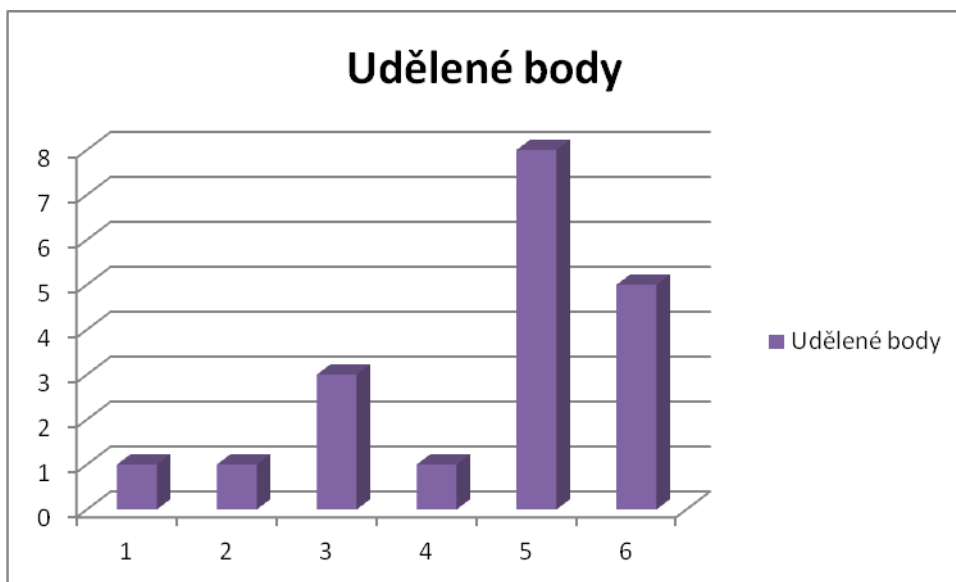
Chodíš rád do školy?

1 bod – 3 žáci; 2 body – 3 žáci; 3 body – 5 žáků; 4 body – 3 žáci; 5 bodů – 5 žáků;
6 bodů – 0 žáků

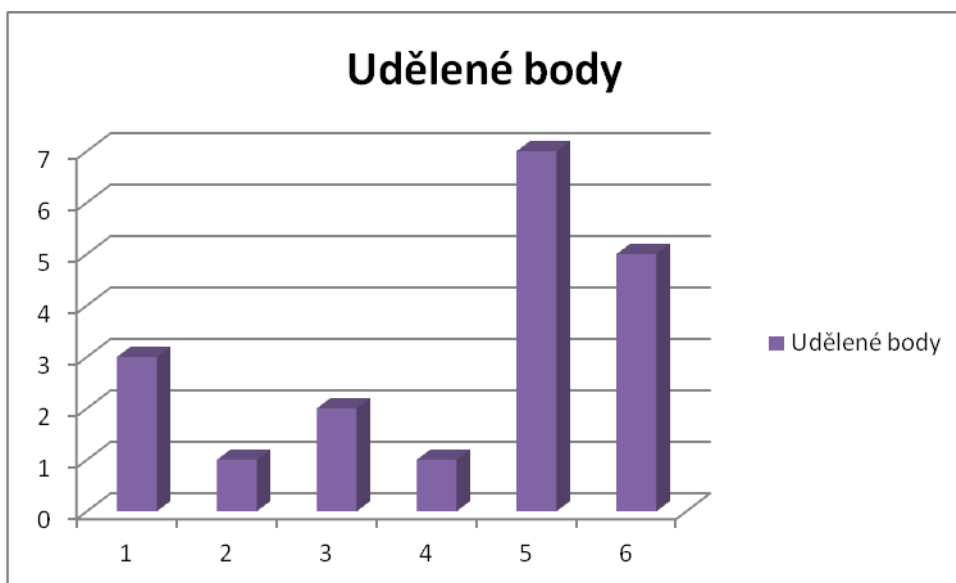
Cítíš se ve škole bezpečně?

1 bod – 1 žák; 2 body – 1 žák; 3 body – 3 žáci; 4 body – 1 žák; 5 bodů – 8 žáků;
6 bodů – 5 žáků

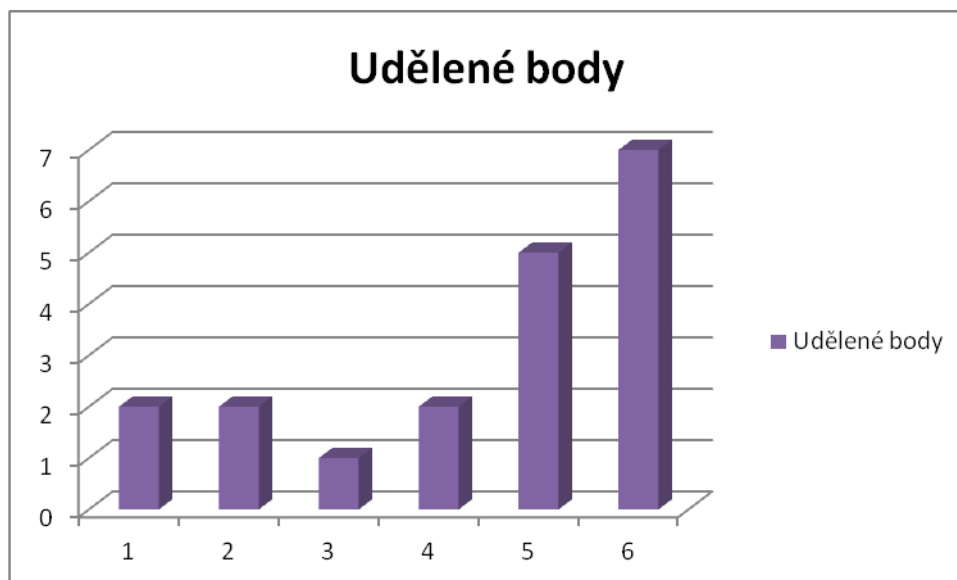
Chodíš rád do své třídy?

1 bod – 3 žáci; 2 body – 1 žák; 3 body – 2 žáci; 4 body – 1 žák; 5 bodů – 7 žáků;
6 bodů – 5 žáků

Cítíš se ve třídě bezpečně?

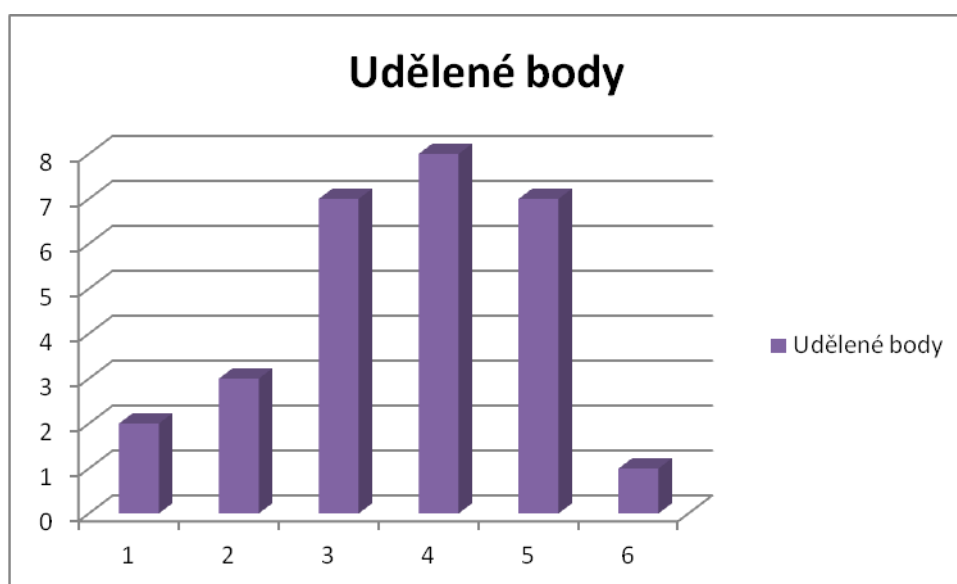
1 bod – 2 žáci; 2 body – 2 žáci; 3 body – 1 žák; 4 body – 2 žáci; 5 bodů – 5 žáků;
6 bodů – 7 žáků

7. ročník:

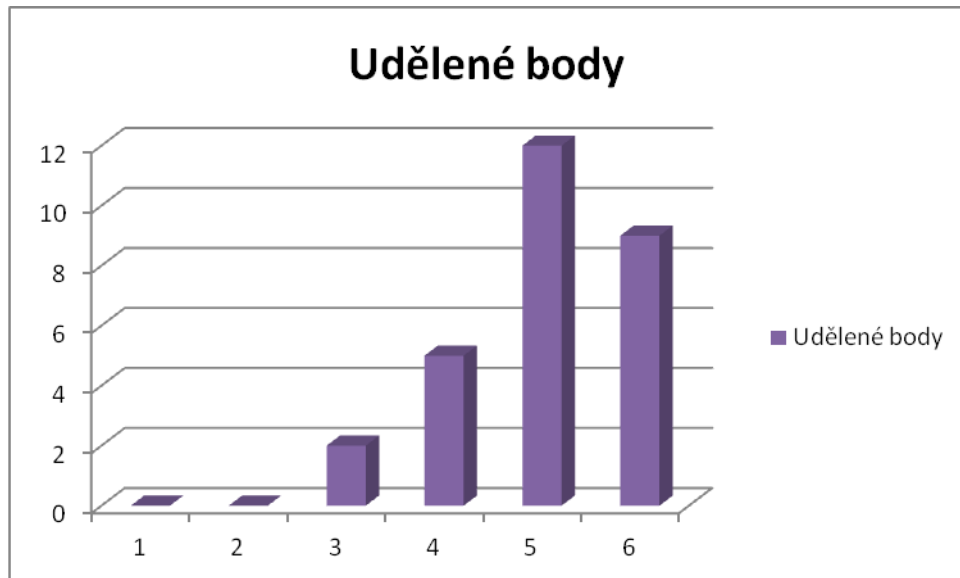
Chodíš rád do školy?

1 bod – 2 žáci; 2 body – 3 žáci; 3 body – 7 žáků; 4 body – 8 žáků; 5 bodů – 7 žáků;
6 bodů – 1 žák

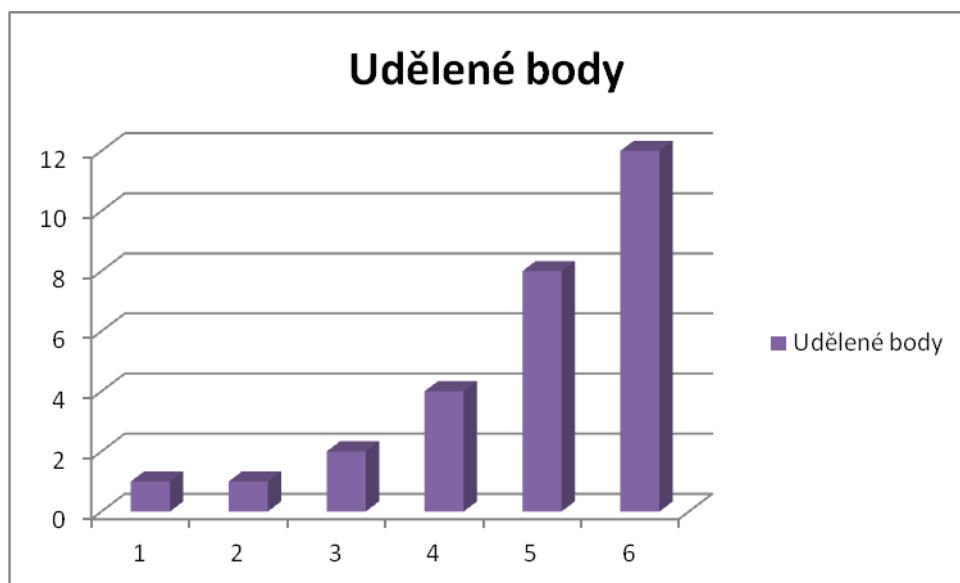
Cítíš se ve škole bezpečně?

1 bod – 0 žáků; 2 body – 0 žáků; 3 body – 2 žáci; 4 body – 5 žáků; 5 bodů – 12 žáků;
6 bodů – 9 žáků

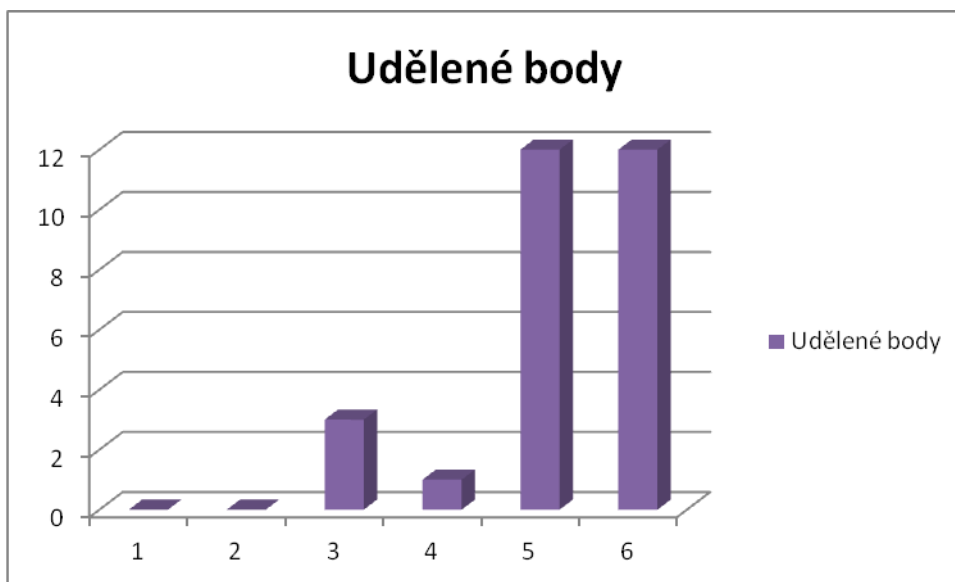
Chodíš rád do své třídy?

1 bod – 1 žák; 2 body – 1 žák; 3 body – 2 žáci; 4 body – 4 žáci; 5 bodů – 8 žáků;
6 bodů – 12 žáků

Cítíš se ve třídě bezpečně?

1 bod – 0 žáků; 2 body – 0 žáků; 3 body – 3 žáci; 4 body – 1 žák; 5 bodů – 12 žáků;
6 bodů – 12 žáků

Máš ve třídě nějakou skupinu kamarádů?

<u>3. ročník:</u>	ano – 49	ne – 2	
<u>4. ročník:</u>	ano – 37	ne – 3	
<u>5. ročník:</u>	ano – 35	ne – 1	
<u>6. ročník:</u>	ano – 17	ne – 1	neodpověděl – 1
<u>7. ročník:</u>	ano – 26	ne – 2	

Máš/měl(a) jsi někdy pocit, že ti někdo ve třídě/škole ubližuje? Jak? Kde?

3. ročník: Dva žáci na otázku neodpověděli, 37 zvolilo odpověď „ne“. 12 dětí (z toho 9 chlapců) uvedlo odpověď „ano“. Dva chlapci nic jiného k otázce nenapsali. V sedmi případech šlo o fyzické útoky (bití, fackování, kopání, píchání perem), která probíhá na těchto místech: třída, tělocvična, záchody, šatna. Chlapec uvedl, že ho ve druhém ročníku na záchodech skopali. Další tři chlapci ve svých výpovědích uvádí jen pojmy „ubližování“ a „otravování“.

4. ročník: 31 žák zatlhl odpověď „ne“, z toho jeden chlapec upřesňuje, že mu nikdo neublíží, protože se umí obránit. 9 žáků (z toho 6 chlapců) zvolilo „ano“. Pět žáků nepopsalo své ubližování. Fyzické aktivní nepřímé ubližování se objevuje v dotazníku jako ničení věcí, spojené s psychickým ubližováním (sprostá slova), odehrává se ve třídě a na kroužku. Fyzické ubližování popisuje jedna dívka, kdy ji spolužák venku házel do obličeje předměty. Chlapec popsal smíšenou šikanu: „*Nějakou dobu mě šikanovali. Nadávali mi a mlátili mě.*“ V této výpovědi však není uvedeno místo šikanování. Další chlapec uvádí, že ho ve škole šikanují žáci z devátého ročníku.

5. ročník: 25 dětí odpovídá „ne“, z toho jedna dívka upřesňuje, že si někdy myslela, že jí ubližují, ale nešlo o šikanu. 11 žáků (z toho 8 chlapců) zvolilo odpověď „ano“. Dva chlapci bohužel žádnou výpověď nenapsali, pouze zakroužkovali „ano“. Jeden žák píše občasné „pošťuchování“, které vnímá jako legraci. Z tohoto tvrzení můžeme usuzovat, že se tedy žák necítí být šikanován. Jedna dívka uvedla, že šikana probíhá neustále a ve třídě. O jakou formu šikany jde, ale neprozradila. Další dívka zažívá psychické útoky ve třídě, konkrétně nadávání a urážení. Podobné tvrzení uvádí i jeden chlapec, který ještě uvádí prostor „ve výklenku“, kde se odehrává fyzické ubližování. Ve dvou případech se objevují fyzické útoky na školním hřišti (házení sněhových koulí) a v tělocvičně (házení o zem). Ve dvou případech se jedná o kyberšikanu. Chlapec uvedl, že v počítačové hře ho agresor oslovoval přezdívkami „čubko“, psal o něm, že je „trapák, kripl“. Další výpověď: „*Nadávkami a divnými zprávami přes mobil. Ve škole, doma.*“ „*Dříve mě lehce šikanovala jedna parta, ale já jsem si nedal říct a chodil jsem s nimi ven atd.*“

6. ročník: Jeden chlapec na tuto otázku neodpověděl. 9 žáků zvolilo odpověď „ne“. Stejný počet žáků (tj. 9, z toho 6 chlapců) odpovědělo „ano“. Ve třech případech se jedná o psychické ubližování. Dívka popisuje nepříjemné pocity ze čtvrté třídy, kdy ji její spolužačka slovně shazovala. Jeden chlapec uvádí nadávání, druhý urážející přezdívku „špeku“. Ubližování se děje ve škole. Ve třech případech se objevily útoky fyzické. Chlapec napsal: „*Kluk z deváté třídy mi ubližoval ve škole, dával mi loktem do těla, strkal do mě a dal mi facku.*“ Další chlapec uvedl, že ho spolužák mlátí. Dívka popsala své ubližování takto: „*Asi ve 4. třídě házel na mě kluk kameny. Podkopával mi nohy a smál se*

tomu.“ Tři výpovědi mají charakter smíšené šikany. Dívka: „*Na školním hřišti mě a mojí kamarádku mlátilo asi 6 kluků: Mlátili nás do hlavy, skákali na nás, mluvili na nás sprostě.*“ Chlapec: „*Pořád mi nadávají, štouchají do mě a někdy mě i mlátí.*“ Druhý chlapec: „*Mlátili mě, posmívali se mi, před všema mě ztrapňovali.*“

7. ročník: 22 žáci uvádí odpověď „ne“, z toho jeden dodává, že někteří žáci na jeho adresu rádi vtípkují, říká, že to bere jako legraci. 6 dětí (z toho 5 chlapců) zakroužkovalo odpověď „ano“. Ve všech případech se jedná o psychické ubližování (nadávání, otravování), která probíhá ve škole nebo ve třídě. Dívka uvádí: „*Neubližují mi fyzicky, ale psychicky, jako že mi nadávají atd.*“ V jednom případě chlapec napsal, že ho šikanoval spolužák v páté třídě, který již na školu nechodí.

Ubližuješ/ubližoval(a) jsi někdy někomu? Jak? Kde?

3. ročník: 43 žáci zakroužkovali odpověď „ne“. 8 (z toho 7 chlapců) označilo odpověď „ano“. Dívka pouze uvedla, že ublížila spolužákovi. Jeden chlapec k otázce nic nenapsal, další „neví“. Dva uvádí fyzické ubližování (bití, strkání, mlácení). Jeden chlapec uvádí pouze místa (třída a chodba), kdy někomu ubližoval. Jeden chlapec také uvádí ubližování sourozenci, svému bratrovi.

4. ročník: 34 žáci zvolili „ne“. Jeden chlapec napsal, že neví. 5 dětí (z toho 5 chlapců) odpovědělo „ano“. Jeden z chlapců svou odpověď dále nerozvádí, další uvádí slovní ubližování v jídelně. Další výpovědi: „*Ukradl jsem kamarádovi věc ve škole.*“, „*Někdy, když mě naštvou, tak je můžu zbít.*“ Zajímavá je i odpověď, kdy dotazovaný říká, že omylem kamaráda uhodil.

5. ročník: Jeden žák na otázku neodpověděl, další dva uvádí „možná a někdy“. „*Někdy bratrovi, když mě štve, ale spíš ne, jen tak málo.*“ 19 žáků zatrhlo „ne“, 14 (z toho 8 chlapců) „ano“. Ve většině případů se objevuje jednorázové ublížení (facka, rány na zadek, škrábání, řvaní, strkání, plácání, vulgární slova, praní se), hlavně doma

sourozencům. Jedna dívka uvádí: „*Fyzicky, doma, ztřískání sestry.*“ Dva chlapci dále nevyprávějí. Ve třech případech jde o ubližování ve škole, z toho dvě formy fyzického ubližování (facky). Dívka uvádí, že ubližuje urážkami ve své třídě.

6. ročník: Pouze 7 žáků odpovědělo „ne“. 12 dětí (z toho 10 chlapců) zvolilo „ano“. Jeden chlapec nic k otázce nepíše. Další chlapec tvrdí, že cestou ze školy podrážel holce nohy. V šesti případech se ubližování odehrává ve škole nebo ve třídě, v jednom případě je uvedena i doba – o přestávkách. Dívka uvádí, že se druhým rokem posmívá holkám. Slovní ubližování ve škole potvrzují i další tři chlapci. V jednom případě jde o rvačky se spolužáky. Jedna výpověď zachycuje pouze důvod ubližování – když dotyčnému někdo vyhrožoval. Další výpovědi: „*Někdy jsem v poslední době štouchal do dvou menších spolužáků, protože si ze mě dělají legraci.*“, „*Ve škole byl jeden kluk, který po všech házel písek. Tak jsme ho vždycky strčili a on začal brečet.*“, „*Bráchovi. Posmíval jsem se mu ve vlaku na školním výletě a mám z toho špatný pocit.*“

7. ročník: 25 žáků odpovídá „ne“, pouze 3 (z toho 3 chlapci) volí „ano“. Jeden chlapec bere jako ubližování to, že zapomněl vrátit kamarádovi sešit. Další dva udávají psychické ubližování.

Vidíš kolem sebe někoho, komu je ubližováno? Jak?

3. ročník: 10 žáků na otázku neodpovědělo. 15 žáků odpovídá „ne“, 10 neví. Jedna dívka odpovídá jednoslovně „ano“. V jednom případě šlo o psychické ubližování (sprostá slova). 12 dětí uvádí fyzické ubližování (kopání, rvačky, bouchání do břicha, bití, podkopávání nohou). Výpověď chlapce: „*Jednou ho kluci vzali na záchod a tam ho skopali.*“ Výpověď dívky: „*Spolužákovi. Ubližují tím, že ho trápí.*“ Hodně dětí uvádí konkrétní jména žáků, kterým bylo nebo je ubližováno. Z hlediska zachování anonymity je neuvádím.

4. ročník: 4 děti neodpověděly, 22 říká „ne“. Jeden chlapec odpovídá „ano“, ale dále svůj postoj nerozvádí. Děti mluví o fyzickém ubližování (bití, rány pěstí, podrážení nohou, chytání a škrábání za krkem, házení na zem, bouchání, mlácení). Výpověď dívky: „*Ano. Někdy ho prostě bijí a berou to jako zábavu.*“ Jeden chlapec uvádí slovní ubližování. Čtyři

žáci neuvádí formu ubližování, ale jména obětí. Výpověď chlapce: „*Myslím si, že většina kluků ubližuje holkám.*“

5. ročník: 7 žáků na otázku neodpovědělo, jeden uvedl odpověď „málokdy“. Dva žáci napsali, že momentálně ubližování kolem sebe nevidí, dívka dodává slovo „zatím“. 17 žáků odpovídá „ne“. Tři děti uvádí psychické ubližování (nadávání, urážení, slovní napadání, legrace). Dívka popsala smíšenou šikanu, kdy spolužákovi nadávají a mlátí ho, stejně jako chlapec: „*Dělají mu to, co nechce, nadávají mu, perou se.*“ Tři chlapci uvádí kopání, útočení a bití. Jeden chlapec uvedl místo ubližování – záchody.

6. ročník: Jedna dívka na otázku neodpověděla, 4 žáci napsali „ne“. Ve čtyřech případech šlo o smíšenou šikanu (posmívání, kopání, smích, pěstě do ramen, strkání, nadávání, zesměšňování, mlácení, ponižující přezdívka „dinosaur“, zbušení). Některé děti uvádí psychické ubližování – nadávání, zesměšňování, nechťejí se kamarádit. V jednom případě šlo o kyberšikanu, kdy byl spolužák nedobrovolně vyfocen, a fotografie byla umístěna na sociální síť. Výpovědi žáků: „*Ano. Ve třídě máme dva slabší kluky, kteří jsou svým způsobem divní a kluci jim kvůli tomu ubližují a smějí se jim.*“, „*Jednomu klukovi ze třídy dělá parta kluků zle a furt ho provokují.*“, „*Furt mu ubližujou kluci.*“ Místo zájmena „mu“ bylo jméno oběti, z důvodu zabezpečení anonymity jej neuvádím.

7. ročník: Tři žáci na otázku neodpověděli, 11 žáků uvádí, že nevidí nikoho, komu by bylo ubližováno. Jedna dívka napsala: „*Ne, už ne, kdysi ano.*“ Zbytek žáků (13 z toho 8 chlapců) uvádí „ano“. 9 dětí vidí kolem sebe psychické útoky (slovní napadání, nadávání, smích, vysmívání, posmívání, pomluvy, odstrkování). Dále jeden chlapec uvedl úmyslné braní mobilního telefonu. Ve třech dotaznících se objevují shodné znaky ubližování konkrétním dětem, dvojčatům. „*Dvě dvojčata, skoro nikdo se s nimi nebaví, ale za to si můžou sami, protože se nikdy nechťejí zařadit do kolektivu.*“, „*Klukovi a holce...skoro pořád jim někdo říká, že nevoní pěkně (smrdí).*“, „*Ostatní je od sebe odstrkují a nechťej je přijmout.*“ Ve výpovědích byla uvedena jména dvojčat, z důvodu zabezpečení anonymity je neuvádím.

Viš, co je šikana? Popiš ji.

3. ročník: 8 žáků otázku nevyplnilo, 11 nezná odpověď. Několik žáků uvádí jen jedno slovo či slovní spojení, které podle nich charakterizuje šikanu (obtěžování, otravování, zakázané focení, vyhrožování, bouchání, ubližování). Zbytek dětí napsalo svou definici šikany. Uvádím přesné definice jednotlivých žáků: „*Že větší skupina starších chlapců mlátí mladší chlapce.*“ „*Šikana je, že někomu ubližuješ.*“ „*Že se někomu nadává anebo ho fyzicky napadne.*“ „*Šikana je, když někdo někoho znásilňuje.*“ „*Že někdo ubližuje tomu druhému.*“ „*To je, když jeden druhému ubližuje.*“ „*Větší lidi mlátí menší.*“ „*Když se starší lidi spiknou proti někomu, který je bezbranný.*“ „*Šikana je, když někdo někoho bije.*“ „*Šikana je, když ti někdo vyhrožuje nebo tě bije.*“ „*Když např. starší mlátí mladšího.*“ „*Šikana je, že někdo někoho bije, nadává mu.*“ „*Je to, když si starší nebo víc lidí dovolí na mladšího nebo na jednoho.*“ „*Když ubližuje někomu.*“ „*Ubližování lidem.*“ „*Když třeba někdo slovně nadává.*“ „*Šikana je to, když ti někdo ubližuje.*“ „*Starší ubližují mladším – nebo narážky na internetu.*“ „*Šikana je, když se někdo povyšuje nad ostatní anebo, když jim vyhrožuje.*“ „*Šikana je, že někdo někomu ubližuje.*“ „*Šikana je to, když si někoho vyberu a ubližuju mu.*“ „*Že ti někdo ubližuje.*“ „*Šikana je, když ti někdo nadává.*“ „*Když někdo někoho bije nebo mu nadává apod.*“ „*Že někdo někomu pořád nadává sprostě, neustále ho mlátí a vyhrožuje mu.*“ „*Když jde víc na jednoho.*“

4. ročník: 1 žák otázku nevyplnil, 4 neznají odpověď. Několik žáků uvádí jen jedno slovo či slovní spojení, které podle nich charakterizuje šikanu (ubližování dítěti, stupňované násilí, sprostá slova, mlácení, ubližování ostatním, kopání, urážení). Zbytek dětí napsalo svou definici šikany. Uvádím přesné definice jednotlivých žáků: „*Velcí ubližují nebo vyhrožují malým.*“ „*Že někdo někoho bezdůvodně mlátí.*“ „*Ano, vím, co je šikana. Šikana je, že někoho bijí, někdy bezdůvodně, prostě to tak chtějí.*“ „*Je to jako dovolování, třeba „Uhni, prcku!!“*“ „*Šikana je, že silnější ubližuje slabším.*“ „*Šikana je když, starší spolužák mlátí malého spolužáka.*“ „*No, s šikanou moc zkušeností nemám, ale myslím, že je to, když někdo někoho bije.*“ „*Šikana je, že jeden druhého bije bez žádného důvodu.*“ „*Když někdo někomu z úmyslu ublíží.*“ „*Šikana je ubližování fyzicky či psychicky.*“ „*Šikana je, že tě někdo mlátí a vyhrožuje, potom to dítě žije v úplně jiném světě. Bojí se a skovává se.*“ „*Někdo se zamiluje a druhý řekne něco sprostého. Pak říká, že nemá*

bulet.“ „Šikana je, když někdo někoho mlátí anebo když mu říká něco ošklivého.“ „Šikana je to, když ti někdo ubližuje anebo když ti bude vyhrožovat.“ „Šikana je něco jako ubližování, např. podrážení nohou.“ „Je to stálé napadání, buď fyzické, nebo psychické.“ „Šikana je, když velkej sedmák provokuje prvňáka.“ „Šikana je to, že ti někdo láme třeba pastelky a vyhrožuje nebo ubližuje.“ „Šikana je vyhrožování slovy, nebo fyzicky.“ „Šikana je to, že když někdo někomu ubližuje a tomu druhému se to nelíbí.“ „Šikana je, když někdo někomu ubližuje, třeba mlátí anebo slovně.“ „Šikana je vydírání, mlácení, ubližování.“ „Šikana je, když někdo nadává, bije mladší i starší.“ „Šikana je, že nikdo nic neudělal, když někdo někomu dělal.“

5. ročník: 2 žáci otázku nevyplnili, 1 neznal odpověď. Několik žáků uvádí jen jedno slovo či slovní spojení, které podle nich charakterizuje šikanu (otravování, nadávání, vydírání, kopání a jiné ubližování, mlácení). Zbytek dětí napsalo svou definici šikany. Uvádím přesné definice jednotlivých žáků: „Šikana je ubližování dětem i dospělým.“ „Šikana je psychické nebo fyzické ubližování druhému.“ „Když mlátí jeden druhého a nadává mu.“ „To je, když mu někdo ubližuje nebo fotí a je mu to nepříjemné.“ „Jeden druhému ubližuje.“ „Fyzické či psychické ubližování.“ „Někomu říkají, třeba, ať jim dá peníze a on je nedá, tak ho zmlátí.“ „Šikana je, že někdo někoho mlátí.“ „Starší ubližuje mladšímu.“ „Šikana je, když někdo někomu pravidelně ubližuje nebo ho vydírá.“ „To je, když někoho někdo fyzicky, psychicky týrá nebo mu ubližuje.“ „Že ti někdo nadává nebo ti píše hnusné vzkazy a esemesky.“ „Šikana je např. chtít peníze.“ „Šikana je, když někdo někoho fyzicky otravuje. Většinou ten, co otravuje, je starší.“ „Je to týrání například: Udělej tohle, jinak ti dám facku! A někdy i něco horšího.“ „To je, když někdo ponižuje fyzicky a psychicky jiného spolužáka.“ „Šikana je opakované např. mlácení.“ „To je, když třeba nějakí starší kluci bijí menšího, chtějí po něm peníze, nadávají mu...“ „Že někomu ubližuješ a pomlouváš ho za zády.“ „Šikana je provokování fyzicky i psychicky.“ „Ubližování jinému člověku fyzicky nebo duševně.“ „Šikana je, když mu někdo nadává a mlátí ho.“ „To je, když dva nebo víc dětí šikanují mladšího nebo stejně starého.“

6. ročník: Všichni žáci otázku vyplnili a napsali, co je podle nich šikana. Uvádím přesné definice jednotlivých žáků: „Když někdo někomu opakovaně ubližuje.“ „Šikana je, když

někdo někoho napadá slovně nebo ho mlátí.“ „Mláčení, dělání schválností, dělání nepříjemností člověku.“ „Když je parta kluků nebo holek a útočí na slabší.“ „Když někdo někoho bije, vyhrožuje...“ „Že nějaká skupina někoho bije.“ „Šikana je, když někdo ubližuje druhým.“ „Někdo někomu ubližuje, nebo si z něho pořád utahuje.“ „Jako že ubližujeme.“ „To je, když jeden toho druhého ponižuje a chce, aby mu něco dával, co má a mlátí ho.“ „To je, když si třeba nějaký velký kluk najde nějaké malé dítě a řekne mu: „Dej mi peníze, nebo tě zmlátím, a pokud to řekneš někomu, tak tě zmlátím.“ A takhle se to pořád opakuje.“ „Mláčení jiných většinou v přesile jako 3 vs. 1.“ „Že někdo někomu nadává a ubližuje mu.“ „Někdo neustále mlátí, je sobecký.“ „Když někdo někomu ubližuje nebo mu dělá, co je mu nepříjemné.“ „Šikana je neustálé bití nebo brání věci.“ „Když někdo silnější ubližuje slabším.“

7. ročník: 1 chlapec otázku nevyplnil. Několik žáků uvádí jen jedno slovo či slovní spojení, které podle nich charakterizuje šikanu (posmívání, mláčení, urážení, ubližování, pomluvy, vysmívání, nadávání, ubližování dětem, vyhrožování). Zbytek dětí napsalo svou definici šikany. Uvádím přesné definice jednotlivých žáků: *„Ano, může být šikana slovní, že ti dotyčný člověk pořád nadává atd. a pak že do někoho kopou, berou mu věci, když se mu to nelíbí atd.“ „Ano, vím. Šikana je děj, při kterém si někdo myslí, že je něco víc než ostatní a tak jim ubližuje, třeba psychicky nebo i fyzicky.“ „Když někdo někomu dělá něco, co je mu nepříjemné.“ „Šikana je fyzické nebo psychické ubližování na nějakou osobu/skupinu.“ „Šikana je fyzické a psychické ubližování. Např. posmívání, protest a tak možné.“ „No, když někdo někomu ubližuje a říká mu sprostá slova.“ „Když skupinka většinou starších žáků dělá něco jednomu mladšímu žákovi. Buď to mu ubližují fyzicky (kopání, nucení) nebo psychicky (slovní napadání atd.)“ „Skupina dětí mlátí jednoho a to je nefér.“ „Když někdo ubližuje slovně/násilně.“ „Ano, je to fyzický projev větších žáků na slabších.“ „To, když někdo někomu ubližuje, bije ho.“ „Je to, když si třeba větší dovoluje na menšího, když mu bere svačiny, kapesné, věci.“ „Silnější jedinec ubližuje slabšímu.“ „To je, když někdo ubližuje dlouhodobě někomu jinému, jak fyzicky, tak psychicky. Je hodně druhů šikany.“*

Bavili jste se někdy s třídním učitelem/učitelkou o šikaně?

<u>3. ročník:</u>	ano – 23	ne – 24	neodpověděli – 4
<u>4. ročník:</u>	ano – 34	ne – 6	
<u>5. ročník:</u>	ano – 32	ne – 2	neodpověděli – 3
<u>6. ročník:</u>	ano – 19	ne – 0	
<u>7. ročník:</u>	ano – 20	ne – 7	neodpověděl – 1

Pomohl(a) jsi někdy někomu, komu bylo ubližováno? Jak?

3. ročník: 14 žáků neodpovědělo, 4 neznají odpověď. 11 odpovědělo jednoslovně „ne“. Tři děti napsaly, že nikdy nebyla taková situace, která by vyžadovala jejich pomoc. Pomoc a zastání ve fyzickém a psychickém ubližování uvádí 11 dotazovaných. 5 dětí říká, že někomu pomohly, ale dále svou výpověď nerozvádí. Dvě děti zase jen uvádí toho, komu pomohly (bratrovi, staršímu kamarádovi). Jeden chlapec píše, že svého spolužáka chránil. Uvádí konkrétní jméno, které z hlediska zachování anonymity neuvedu.

4. ročník: 6 žáků tuto otázku nevyplnilo, dva chlapci nevědí. 17 odpovědělo „ne“. 4 děti říkají, že nepomohly, protože nebyla příležitost. Výpověď dívky: „*Ne, protože jsem nikdy neviděla, že byl někdo zraněný.*“ Jeden chlapec uvádí, že pomáhá svému nejlepšímu kamarádovi, kterému ubližují, jen někdy. Jeden chlapec vypověděl, že řekl o ubližování jeho matce. Chlapec uvedl, že řekl agresorům, aby toho nechali a šli pryč. Další výpovědi: „*Ano, řekl jsem mu, ať toho nechá, že je to šikana a může jít k ředitelce.*“, „*Minule mlátili mého kamaráda, tak jsem je odstrčil pryč a utekli jsme.*“ Slovní zastání se objevuje ve výpovědích všech žáků nejčastěji, uvedu ještě jednu, kterou napsala dívka: „*Řekla jsem těm, kdo někomu ubližují, aby ho nechali, protože jim nic neudělal.*“

5. ročník: 5 dětí na tuto otázku neodpovědělo, 11 napsalo, že ne. 5 žáků uvádí, že se nikdy nedostali do takové situace a jedna dívka neví. Tři chlapci odpověděli pouze „ano“ a dále svou výpověď nerozváděli. V sedmi případech dotazující vstoupil do sporu, ať už fyzicky (zastavení agresora, chycení, držení, odstrčení agresora) či psychicky (zklidnění agresora,

zařvání). Dívka uvedla, že se dotyčného zastala. Jeden chlapec pomohl svému bratrovi, když mu ubližovali starší žáci. Další výpovědi: „*Když jsem chodil na jeden bojový sport, tak tam šikanovali mého kamaráda a já mu pomáhal.*“, „*Ano, řekla jsem těm, co ubližovali, že to někomu povím.*“

6. ročník: 3 žáci neuvodili odpověď, tři odpovídají jednoslovně „ne“. Dvě děti uvádí, že nebyl žádný případ ubližování. Výpověď chlapce: „*Ne, protože jsem sám šikánován.*“ Jeden chlapec uvádí, že pomohl spolužákovi, když mu starší žáci vzali aktovku a házeli s ní. Další pomoc: „*Poradil jsem mu, aby to řekl.*“, „*Přesvědčil jsem je, aby toho nechali. Fungovalo to jen měsíc.*“ Motiv zastání se objevuje ve většině výpovědí. Ať už je to zastání při psychické či fyzické formě ubližování. Další výpověď chlapce: „*Ano, když zmlátili mého brácha, tak jsem k nim přišel a zbil jsem je.*“

7. ročník: 5 žáků na otázku neodpovědělo, tři odpověděli jednoslovně „ne“. 6 dětí odpovídá „ne“ s tím, že nebylo zatím třeba, nebyly v takové situaci, kdy by někdo potřeboval pomoc. Výpovědi dvou dívek: „*Ani ne, já jsem se do toho raději nepletla.*“ „*Ne, nikdy jsem nepomohla, nevím jak, bála jsem se.*“ 12 žáků (z toho 8 chlapců) uvádí, že někomu pomohli. Nejvíce se v odpovědích objevil pojem „zastání“ či „podpoření“. V jednom případě šlo o bránění oběti. Výpovědi chlapců: „*Ano. Tomu dotyčnému jsem vysvětlil, že ať nedělá nic, co by nechtěl, aby mu dělali jiní.*“, „*Ano, když se s kamarádem nebavili, já jediný ano.*“

Situace 1: Jdeš ze školy, vidíš, jak skupina tří chlapců bije mladšího spolužáka. Co uděláš?

3. ročník: V naprosté většině případů by děti zavolaly jinou osobu, nejčastěji dospělého (16 dětí), poté učitelku (5), polici (2), kamaráda (1). Čtyři děti uvádí, že by chlapci pomohly, ale nepíší, jakým způsobem. V šesti případech by se děti snažily dotyčné agresory slovně zastavit, jeden by je začal urážet. Jeden žák píše, že by se oběť snažil chránit, jeden by šel agresory zbit. Dva žáci nevěděli, jak situaci řešit, jeden uvedl, že by neudělal nic. 4 dotazníky s touto situací zůstaly nevyplněny. Ostatní výpovědi: „*Řeknu jim, aby toho*

mladšího kluka nechali, nebo si zavolám někoho staršího.“ „Mladšího se pokusit ubránit a řekl bych, aby to řekl dospělé osobě.“ „Půjdu tam a začnu ho bránit. A když toho nenechají, tak to řeknu paní ředitelce.“ „Kdyby byli starší, tak bych někoho zavolal.“ „Pomůžu mu, je mladší, ti neví, co mají dělat.“ „Řeknu jim, aby ho nechali, ať si troufnou na někoho většího.“ „Začnu po dobrým a zkusím se nějak domluvit, a jestli to nepomůže, tak ho začnu bránit.“ „Řeknu jim, že jsou to srabi a ať ho přestanou bít a ať jdou radši mlátit mě a nechají toho mladšího kluka (holku).“

4. ročník: I ve čtvrtém ročníku by děti vyhledaly dospělou osobu (celkem tuto odpověď uvedlo 12 dětí), na učitele by se obrátilo 8 dětí. Jeden žák uvedl, že by se obrátil na kohokoliv v jeho blízkosti, další na paní vrátnou. Dvě děti by zavolaly na policii. 6 žáků by situaci řešilo slovním domlouváním, dva by kluka bránili. Další by šel agresory zbit. 4 děti sice napsaly, že by pomohly, ale neuvedly, jak. Jeden chlapec nevěděl na tuto otázku odpověď. Ostatní výpovědi: *„Půjdu za nimi a zeptám se, proč ho bijou. Vezmu to dítě a půjdu za jeho rodiči.“ „Začnu bít skupinu chlapců a řeknu mladšímu spolužákovi, aby co nejrychleji utíkal domů.“ „Není to moje věc, prostě půjdu dál.“ „Přiběhnu, strčím do nich, aby ho nemlátili, nechám ho utéct a pak taky uteču.“ „Zavolám na svou pomyslnou partu: „Pojďte pomoci mému spolužákovi““ „Radši půjdu dál. Nechci, aby mě taky začali mlátit.“*

5. ročník: 15 dětí by zavolalo pomoc (dospělého 10, učitele 2, policie 1, rodič 1). Dalších pět dětí by zavolalo jinou osobu v případě, když by byli agresori starší, než oni samy. Pokud by byli mladší, pomohly by oběti. 5 žáků by agresory slovně zastavilo, stejný počet by oběti pomohl, ale nikdo neuvedl, jakým způsobem. V jednom případě by se žák oběti zastal, jeden dotazník zůstal nevyplněn. Ostatní výpovědi: *„Nahlásím to, nebo jim dám za vyučenou.“ „Když ta skupina je mladší, tak pomohu, ale když ta skupina je starší, nepomohu mu.“ „Zavolám kamaráda a společně se ho zastaneme.“ „Zavolám policii, případně i záchranku, kdyby ten malý kluk krvácel nebo mu něco bylo. Mezitím bych se někde schovala, aby mě neviděli.“ „Zařvu na ně, aby mohl mladší spolužák utéct.“ „Řeknu jim, ať toho nechají, kdyby ne, tak na ně půjdu násilím.“ „Snažím si nejdřív s agresory promluvit, když to nezabere, použiji chvat, který bolí a nic agresorovi neudělá. Vše*

nahlásím.“ „Zavolám pomoc, nebo zpanikařím a uteču.“

6. ročník: Nejvíce žáků by zvolilo slovní zastavení, konkrétně zakřičení na agresory, aby oběť nechali být (7 dětí). 2 děti by se chlapce zastaly, dvě napsaly, že by pomohly, ale neuvedly způsob. Na dospělého by se obrátili 4 žáci, stejně tak i na učitele, další tři by to nahlásili někomu ve škole. Výpověď chlapce: „Poběžím k nim, pomohu tomu spolužákovi utéct se mnou dovnitř a okamžitě půjdeme za ředitelkou to řešit.“

7. ročník: I v sedmém ročníku by žáci nejčastěji volili možnost pomoci druhé osoby. Na dospělého by se obrátilo 6, na učitele 5, na školu 2, na rodiče 1 žák. I zde je spousta žáků (6), kteří napsali, že by oběti pomohli, ale neuvedli, jakým způsobem. 4 žáci by agresory slovně zastavili a naznačili by jim, že je takové chování nepřípustné. Jeden žák by pomohl v případě, že by agresori nebyli starší než on, v tom případě by zavolal někoho o pomoc. Jeden žák neznal odpověď na tuto otázku, ve dvou dotaznících chyběla odpověď. Ostatní výpovědi: „Zavolám někoho, aby mi pomohl, nikdy bych neodešla, ani se do toho nepustila sama.“ „Pokusil bych se ty chlapce nějak odlákat, aby ho nechali. Nebo bych mu pomohl a řekl to jeho třídnímu učitelce.“ „Dojdu mu pomoci, nebo je zmlátím taky. Zavolám policii.“ „Zavolám pomoc nebo jim řeknu, aby ho nechali, a odlákám pozornost, aby mohl utéct.“

Situace 2: Tvůj nejlepší kamarád tě přesvědčuje o tom, že váš spolužák krade, a tak by potřeboval za vyučenou. Co uděláš?

3. ročník: 11 dětí by šlo za učitelem, dvě by to ohlásily dospělému. 9 dětí by si ověřilo, zda je informace pravdivá, 7 dětí by šlo přímo za podezřelým. Tři by svému kamarádovi nevěřily, jeden by nepodnikl nic. Dvě děti by se znovu tázaly svého nejlepšího kamaráda, zda podezřelého opravdu viděl krást. 7 dětí nezná odpověď, 3 neodpověděly vůbec. Ostatní výpovědi: „Zeptám se toho, co něco ztratil.“ „Nepřidám se.“ „Řeknu mu, ať to nedělá, a když to udělá, tak s ním nebudu kamarádit.“ „Pomůžu mu nebo zavolám nějakého dospělého.“ „Rozmluvím mu to.“ „Nebudu si ho všímat.“ „Zastavím ho.“

4. ročník: Nejvíce dětí by celou záležitost ohlásilo učitelům (16), rodičům (2), policii (1), dospělému (1), jeden žák uvádí, že to řekne, ale nenapsal komu. Tři žáci by dotyčnému nevěřili, 4 by šli za podezřelým s poučením. 9 dětí by nejdříve zjistilo, zda je to pravda, až poté by nějak jednalo. Jeden žák by na to nereagoval, nahlásil by to až tehdy, když by sám krádež viděl. 1 žák na otázku neodpověděl. Ostatní výpovědi: *„Když jsem o tom přesvědčen i já, souhlasil bych s ním.“* *„Kouknu se do jeho věci potají, abych se přesvědčila, že něco ukradl, jestli ano, nahlásím to paní učitelce, pokud ne, nechám to být.“* *„Kdybych to viděl na vlastní oči, tak bych něco udělal.“* *„Nekamarádit se s ním.“* *„Nebudu se k tomu přidávat a toho kamaráda budu varovat.“*

5. ročník: Nejvíce žáků (17) by potřebovalo k dalšímu řešení situace nějaké důkazy. Tři děti by šly přímo za podezřelým s otázkou, zda krade. 10 žáků by se obrátilo na učitele, jeden by poslal kamaráda, aby mu to nahlásil. 1 žák by zavolał policii, další by situaci nahlásil, ale neudal komu. Jedno dítě na otázku neodpovědělo. Další výpovědi: *„Zeptám se, jestli je to pravda a jestli to už někomu oznámil a jestli ne, šla bych se zeptat, jestli někomu něco nechybí a pak bych to oznámila třídní učitelce.“* *„Nebudu mu věřit.“*

6. ročník: V šesti případech by žáci zašli za učitelem, jeden by vyhledal dospělého člověka, dva uvádí, že by kamarádovi řekli, aby šel za učitelem sám. 5 dětí by potřebovalo důkazy, poté by to ohlásily. V jednom případě dívka uvádí, že mu nebude pomáhat, naopak se bude od něho vzdalovat. Ve dvou případech by si s dotyčným promluvili o tom, že krást se nemá. Další výpovědi: *„Že není potřeba dát mu přes dršku. Je lepší mu to vysvětlit slovně, né pěstí.“* *„Řeknu mu, že to si nemyslím.“*

7. ročník: V deseti případech by se děti obrátily na učitele, jeden na ředitelku školy. V sedmi případech by potřebovaly důkazy, až poté by to někomu řekly (učitelům, ředitelce). Dva žáci by situaci neřešili, protože o tom nejsou přesvědčeni. 1 žák neodpověděl, 1 nevěděl odpověď. Ostatní výpovědi: *„Někde ho odchytím a všechno mu vysvětlím, že krást se nemá.“* *„Udělám něco, aby mu to neublížilo, ale poučil se.“* *„Budu ho ignorovat.“* *„Jelikož o tom nic nevím, tak s ním do toho nepůjdu. Nešel bych ani tehdy, když to budu*

vědět.“ „Řeknu mu, že pokud krade, tak je to jeho věc a né naše, ať si to s ním vyřídí rodiče, ale že já se do toho plést nebudu.“ „Řeknu mu, ať to teda jde „bonzovat“ učitelce.“ „Bud' to někomu řeknu, nebo si s ním o tom promluví.“ „Pokud je to pravda, tak bych ho napráskal a klidně bych mu dal za vyučenou.“

Situace 3: Na facebooku jsou o tobě příspěvky, které se ti rozhodně nelíbí. Třída se baví, ale ty jsi z toho smutný, možná se i bojíš. Co uděláš?

3. ročník: 17 dětí nezná na tuto otázku odpověď, další 3 uvádí, že nemají facebook, nebo neví, co tento pojem znamená. 4 děti na otázku neodpověděly, stejný počet by příspěvky vymazal. 7 žáků by se obrátilo na rodiče, 6 na učitele, 4 na ředitelku, 1 na dospělého a 1 na policii. Jeden chlapec by poslal zprávu, že je to nesmysl. Další dva žáci by zaujali jasné stanovisko odmítnutí. Jeden by záležitost ignoroval. Další výpovědi: „Dám na facebook novou fotku.“ „Odstaluju facebook.“ „Udělám to samé.“ „Zmlátím toho, který to tam dal.“

4. ročník: Přes polovinu dětí (24) by požádalo o pomoc své rodiče, pouze dvě děti by se obrátily na učitele a policii. Tři žáci nemají facebook, další tři by se na tuto sociální síť dále nepřipojili. Jeden žák uvádí, že by neudělal nic. Dvě dívky nevedí odpověď, protože si to nedokážou představit. Dva žáci by požádali třídu, aby příspěvky smazala. Další výpovědi: „Nemám facebook, ale zachovala bych si čest a řekla bych, že já to tam nedala, a i kdyby se mi smáli, nechám to být.“ „Zjistila bych, kdo to tam dal a přiměla bych ho, aby to smazal.“ „Nic bych neudělal. Žil bych dál a ignoroval bych to, protože to jsou blbosti.“

5. ročník: Osm žáků by se obrátilo na své rodiče, jeden chlapec uvádí, že by se někomu svěřil, ale nenapsal konkrétní osobu. Dívka by o události řekla kamarádce, chlapec by hledal pomoc na internetu, další by situaci ohlásil učitelce. 6 dětí uvádí, že nemá facebookový účet, stejný počet by se ze sociální sítě odhlásil. Tři žáci by příspěvky nahlásili sociální síti. Jeden žák uvádí, že by změnil školu. 4 žáci na otázku neodpověděli. Slovní domluvu by bralo jako způsob řešení celkem 7 dětí. Ostatní výpovědi: „Zeptám se

svého nejlepšího kamaráda, co se to děje.“ „Zeptám se proč a budu se snažit to ignorovat.“ „Řeknu to učitelce a rodičům, nějaké (normální, rozumné a chytré) spolužačky se pokusím přesvědčit o tom, že to není pravda.“

6. ročník: 12 dětí by se obrátilo na své rodiče, 13 na učitele, z toho jeden uvádí, že by nahlásil ubližování kyberšikanou. Jeden žák by požádal o pomoc ředitelku školy, další svého nejlepšího kamaráda. Další výpovědi: *„Řeknu mu, ať to smaže a pokavad' to nesmaže, řeknu to mámě a bude se to řešit.“ „Asi bych se přestal bavit s ostatními.“ „Půjdu to nahlásit rodičům i učiteli, i když mě zbijou.“*

7. ročník: Celkem osm dětí by se obrátilo na učitele, stejný počet na své rodiče. Některé děti by požádaly rodiče, aby se spojili s třídním učitelem. Dalších šest žáků píše, že by to někomu ohlásili, jedna dívka by zavolala policii. Jeden žák říká, že nemá facebook, druhý uvedl, že by si zrušil účet na této sociální síti. Jeden chlapec uvádí, že je mu „jedno“, že se o něm ostatní baví. Jeden žák neví odpověď, jeden otázku nevyplnil. Osobní domluvu a prosbu o smazání příspěvků by zvolilo pět dětí. Další výpovědi dvou dívek: *„Požádám mamku o změnu školy. Když to nepůjde, bude je ignorovat a najdu si opravdové kamarády jinde.“ „Nevšímám si toho. Je spousta jiných lidí, komu na mně záleží. Když mě pomlouvají, nechám to být.“*

Situace 4: Kamarádka se ti svěřila, že jí nějakou dobu pár spolužáků nadává. Co uděláš?

3. ročník: Ve většině případů by se žáci na někoho obrátili (13 učitel, 3 dospělí, 1 rodiče). V jednom případě by žák zašel s kamarádkou za učitelem, pět dětí by naopak vybidlo dotyčnou, aby to sama řekla rodičům nebo učiteli. 10 dětí by se kamarádky zastalo, ve většině případů by dotyčný rozmlouval s agresory a říkal, ať dále neubližují. Dva žáci by kamarádce poradili, ať si jich dále nevšímá, jeden odpovídá „nic“. 7 žáků na situaci neznalo odpověď, 5 otázku nevyplnilo. Jeden žák si zřejmě nedokázal situaci představit, protože napsal, že nemá žádnou kamarádku. Další výpovědi: *„Zeptám se jí, kdo to je*

a tomu udělám to samé.“ „Řeknu, že je mám na očích, a když se to pokusí udělat, tak to řeknu paní učitelce.“ „Zeptám se spolužáků, jestli to neslyšeli.“

4. ročník: 10 žáků by se obrátilo na učitele, 11 by se jí zastalo před spolužáky, vyříkali by si to s nimi. Jeden by si se třídou promluvil a následně by se obrátil na učitelku. Tři žáci by doporučili kamarádce, aby si jich nevšímala a uklidnili by ji. Čtyři děti by se obrátily na někoho z dospělých. 8 žáků by vybidlo kamarádku, aby se svěřila rodičům nebo paní učitelce. Dva neznají odpověď, jeden chlapec uvedl odpověď „nic“.

5. ročník: Dva žáci uvádí, že by kamarádku ochránili, ale neuvádí způsob. Nejvíce dětí (9) by situaci řešilo domluvou s agresory. 5 dětí by samo zašlo za učitelem, dvě by šly s kamarádkou. Dvě děti by záležitost ohlásily dospělému člověku, jeden svému rodiči a tři neuvádí konkrétní osobu. Čtyři žáci by přesvědčovali kamarádku, aby to řekla, jeden neznal odpověď, dva dotazníky zůstaly nevyplněny. Dva chlapci by nejdříve zjistili, zda je to pravda a kdo dívce nadává. Tři chlapci by fyzicky napadli spolužáky. Výpovědi dalších dvou chlapců: *„Podle toho, jaká kamarádka je (nějaká si to zaslouží).“ „Řeknu mu, aby přestal, nebo mu budu dělat to stejné.“*

6. ročník: 6 žáků by se obrátilo na pomoc učitele, další tři by s kamarádkou za ním zašli. Dva žáci by se obrátili na své rodiče. Tři děti by se kamarádky před ostatními zastaly. Tři by jí poradily, aby si jich nevšímala a čtyři by ji poslaly za učitelem. Jeden žák nezná odpověď. Výpověď dívky: *„Řeknu to jejím rodičům, aby napsali zprávu učitelům, aby to vyřešili.“ „Půjdu za nimi a vyřídím si to, pak to řeknu paní učitelce, a řeknu jí, že by to měla říct rodičům.“*

7. ročník: 5 dětí uvádí, že by se kamarádky před spolužáky zastalo, stejný počet by jí poradil, aby to šla někomu oznámit. Na učitele by se obrátilo 5 žáků. Pouze jeden chlapec by šel za učitelem s kamarádkou. Jeden žák by kamarádce doporučil, aby spolužáky ignorovala. Další tři uvádí, že by jí pomohli, ale dále svou odpověď nerozvádí. Tři žáci si se situací nevěděli rady, jeden otázku nevyplnil. Dva žáci by kamarádce poradili, aby něco

udělala, aby si to se spolužáky osobně vyřešila. Další výpovědi: „*Zjistím, proč jí nadávají a podle toho se rozhodnu, jestli jí pomoc nebo ne.*“ „*Kdyby to byla dobrá kamarádka, šla bych za nimi, řekla bych jim, ať se jí omluví. A ať jí nechají na pokoji.*“

Situace 5: Paní učitelka má důvodné podezření, že je ve vaší třídě někdo, komu ubližují. Ty víš, kdo mu ubližuje, ale bojíš se jako ostatní říci to nahlas. Co uděláš?

3. ročník: 11 dětí by se obrátilo soukromě na učitelku, další dvě dívky by jméno napsaly na papír. Jeden chlapec by řekl pravdu, jen v případě, že by agresor nebyl přítomen ve škole. Dvě děti by se obrátily na své rodiče. 5 žáků by pravdu řeklo nahlas. 19 neví odpověď, 8 nevyplnilo. Jeden chlapec by násilníka ohlásil a následně by mu šel vysvětlit, že cítil povinnost takové chování oznámit. Ostatní odpovědi: „*Řeknu to tomu, kdo se nestydí.*“ „*Zbil bych ho.*“

4. ročník: 20 dětí by se v soukromí svěřilo učitelce, 10 by sebralo odvalu a řeklo pravdu nahlas přede všemi. 4 žáci by se svěřili doma rodičům, jeden z nich dbá na diskrétnost. Tři žáci nevědí odpověď. Ostatní výpovědi: „*Řeknu to tomu, který ubližuje, ať přestane.*“ „*Bojím se, aby mi nenadávali a nešikanovali mě.*“ „*Neřeknu to. Když se to tomu, koho šikanovali, nelíbí, tak to má říct.*“

5. ročník: 20 žáků by pravdu řeklo učitelce v soukromí, 4 by ji zároveň požádali o diskrétnost. Jeden žák by to anonymně nahlásil, jeden uvádí, že by to někomu řekl. 9 dětí by pravdu řeklo nahlas. 4 dotazníky zůstaly nevyplněny. Další výpovědi: „*Pokusím se tomu, komu ubližují, pomoc.*“ „*Asi počkám, než to někdo řekne a jestli ne, tak se přihlásím a řeknu to.*“

6. ročník: Celkem 13 dětí by řeklo pravdu učitelce v soukromí (většinou o přestávce), z toho jeden by jméno napsal na papír. Dvě děti by se obrátily na své rodiče. Tři žáci by poradili ubližovanému, aby šel za učitelem. 2 dotazníky zůstaly nevyplněny.

7. ročník: Nejvíce žáků (17) by vyhledalo o samotě učitele a řeklo pravdu. 4 by za učitelem zašli do jeho kabinetu. Dvě dívky dodávají, že by učitele žádaly o naprostou diskrétnost. Jeden žák by vyhledal pomoc ředitelky. 5 dětí by sebralo odvahu a řeklo by pravdu nahlas. Jeden žák uvedl odpověď „nic“, další nezná odpověď, 2 otázku nevyplnili. Výpovědi dvou dívek: „Řeknu jí to po hodině, nebo si to nechám pro sebe.“ „Když to nebudu chtít říct, tak to neřeknu, a když jo, popřípadě paní učitelce.“

Proč podle tebe někdo někomu ubližuje? Jaké má k tomu důvody?

3. ročník: 8 dětí otázku nevyplnilo, 27 neví. 3 děti uvádí jako motiv naštvanost. 5 žáků uvádí jako důvod k ubližování legraci, oblibu a zábavu v ubližování, dva říkají, že může být ubližování bezdůvodné. 7 žáků se domnívá, že se jedná o motiv pomsty, pokud někdo ubližuje, jemu samotnému někdo ubližoval (většinou oběť). Výpověď dívky: „Někdy může závidět, někdy se na něj může zlobit.“

4. ročník: 11 žáků neví, 3 otázku nevyplnili. Dvě děti uvádí, že agresor ubližuje pro legraci, jeden chlapec píše, že se ubližování agresorovi líbí. Tři dívky si myslí, že agresor nemá ke svému chování žádné důvody. 4 chlapci říkají, že si dotyčný hraje nebo si o sobě myslí, že je „frajera“, dívka uvádí termín „hrdina“. Jeden z těchto chlapců uvádí ještě možný důvod závist. Chlapec říká, že agresor ubližuje někomu proto, že byl sám šikanován a chce své utrpení někomu oplatit. Podle dvou dětí je oběť „srab“, stejný počet žáků uvedlo, že nemá agresor oběť rád (např. je slabá a hnusná, nelíbí se mu, co dělá). V jednom případě by dívka viděla motiv v tom, že oběť někomu jinému ubližuje. Další čtyři žáci uvádí, že oběť ubližovala agresorovi, který se jí teď chce pomstít. Dívka uvádí důvod agresorova chování v tom, že ho oběť ztrapnila před třídou. Dva chlapci říkají, že je agresor smutný, něco mu nevyšlo, a tak našel zálibu v ubližování. Výpovědi dívek: „Potřebuje si někoho podmanit nebo je zlý.“ „Někdo někomu ubližuje kvůli tomu, že si tím vyplňuje svoje komplexy.“

5. ročník: 1 chlapec nezná odpověď, 8 na otázku neodpovědělo. Jeden chlapec uvádí, že tato otázka není jeho starostí. Jedna dívka uvádí, že se agresor chce někomu pomstít, podle

chlapce a dívky si agresor chce vybit zlost nebo energii (např. ho někdo naštvál nebo se s někým pohádal). Dva chlapci uvádí jako důvod problému agresora doma. Dvě děti si myslí, že motivem je legrace a radost. 3 se domnívají, že se agresor chce stát středem pozornosti, jeden uvádí motiv závidění. 8 žáků uvádí jako důvod mstu. Dva žáci říkají, že agresor ubližuje z nudy a čtyři proto, že oběť není agresorovi sympatická, štvě ho. Výpovědi: „*Chce si na dotyčném vybit vztek anebo má psychické problémy, když má někdo problém doma.*“ „*Bud' ze srandy, nebo se tak narodil.*“ „*Třeba kvůli tomu, že si myslí, že krade.*“ „*Bud' kvůli sázce, nebo že z toho má radost.*“

6. ročník: Nejvíce dětí (6) uvádí jako motiv mstu, většinou oběť něco provede agresorovi a ten jí to pak oplácí, jeden žák uvádí i mstu za někoho jiného. 4 děti říkají, že se chce agresor předvádět, rozesmát třídu, být „*frajerem*“ a „*machrem*“. 3 žáci uvádí, že ho ubližování (jedna dívka uvádí mlácení a ponižování) baví, v jednom případě se objevila nuda. Dívka se domnívá, že za ubližováním stojí puberta. 1 žák neví odpověď, 2 otázku nevyplnili. Další výpovědi: „*1. Chce si vybit vztek na někom jiným.*“ „*2. Je to ubožák, co si svoje ego dokazuje na ostatních.*“ „*Podle mě je to výchovou a geny po rodičích. Třeba jaký otec, takový syn.*“ „*Aby se cítil nejlepší a aby se ho báli.*“ „*Možná, že se chce zabavit nebo si chce vybit zlost. Možná, že i jenom z legrace, ale mě to jako legrace nepřipadá.*“ Dvě poslední výpovědi jsou od chlapců, kteří vypověděli, že jim někdo ubližuje.

7. ročník: Nejvíce dětí (celkem 7) si myslí, že důvodem je radost a zábava v ubližování. 6 vidí mstu jako důvod k ubližování, 5 říká, že agresor oběti něco závidí. Dvě děti uvádí, že se agresor předvádí před ostatními, chce si něco dokázat (např., že je víc než oběť), chová se jako „*drsňák*“, který se ničeho nebojí. Stejný počet žáků uvádí jako motiv, vybití vzteku. Jeden žák uvedl motiv nenávisti, další, že je oběť slabá. Další dvě děti uvedly, že se agresorovi něco na oběti nelíbí (např. je otravná). Dva žáci uvádí, že agresor byl dříve obětí šikany. Jeden žák uvádí agresi bez motivu. Dva žáci uvádí příčinu v rodině: „*Rodiče mu nedávají dost rodičovské lásky.*“ 3 děti nevěděly odpověď, 2 nevedly odpověď žádnou.

Viš, co to je „Linka bezpečí“? Volal/a jsi někdy na toto číslo? Pokud ne, znáš její číslo?

3. ročník: 4 žáci otázku nevyplnili, 21 linku nezná. 11 uvádí špatné telefonní číslo (nejčastěji 112, dále 155, 156, 158, 212). 8 dětí napsalo, že ví, co je „Linka bezpečí“ a zná její telefonní číslo, přesto jej neuvedlo. 7 dětí uvádí správné telefonní číslo, z toho šest žáků použilo staré číslo (800155555) a jedna dívka současné (116111).

4. ročník: 29 dětí (téměř tři čtvrtiny) neví, na co „Linka bezpečí“ slouží. 5 dětí uvádí neplatná telefonní čísla, všichni se domnívají, že je číslo totožné s krizovým záchranným systémem. Dva žáci uvádí, že mají číslo uloženo v mobilním telefonu. 4 děti uvádí, že vědí, nač linka slouží, blíže svou výpověď nespecifikují, pouze dodávají, že na linku nikdy nevolaly a neznají ani její číslo.

5. ročník: 7 dětí na otázku vůbec neodpovědělo, 8 dětí neví, na co slouží tato linka. Jeden chlapec uvádí obě telefonní čísla, nové i staré na „Linku bezpečí“ (116 111, 800155555), na toto číslo doposud nevolal. 3 chlapci uvádí, že telefonní číslo zapomněli. 3 děti říkají, že znají telefonní číslo (přesto jej neuvedly) i k čemu linka slouží, konkrétně ji však nedefinují. 14 žáků uvádí, že vědí, co tato linka znamená, ale blíže ji definuje pouze 9 z nich, telefonní číslo neznají, tři mají číslo uložené v mobilním telefonu a tabletu. Ani jeden žák na linku nikdy nevolal, pouze jedna dívka chtěla. Jeden chlapec uvádí, že se číslo učili na informatice.

6. ročník: Pouze 1 žák uvedl správné (přesto bývalé) telefonní číslo (800155555), zároveň dodává, že na linku nikdy nevolal a nevysvětluje, na co linka slouží. 12 dětí neví, co tato linka znamená. 4 žáci tvrdí, že ví, co je „Linka bezpečí“, ale neznají na ni telefonní číslo (jeden uvádí, že by si jej v případě potřeby vyhledal). Pouze jedna dívka linku definuje: *„Linka bezpečí je číslo, kde se můžeš s něčím svěřit. Nikdy jsem tam nevolala a telefonní číslo neznám.“* Dva žáci uvádí nesprávná telefonní čísla (112, 158/156). Jeden z těchto žáků dokonce uvedl policii jako totožný orgán s „Linkou bezpečí“.

7. ročník: 1 dotazník zůstal nevyplněn, 13 dětí nezná „Linku bezpečí“, z toho jeden chlapec dodává, že to není důležitá linka. 5 dětí uvádí, že na linku nikdy nevolalo, zároveň uvádí neplatné telefonní číslo (ve čtyřech případech 112, dále 1188). Pouze dva chlapci uvádí správné číslo (116 111) s vysvětlením, nač linka slouží, jeden dodává, že na číslo nikdy nevolal. 6 žáků uvádí, že vědí, co je „Linka bezpečí“, ale definici vytvořili pouze dva z nich, zároveň všichni dodávají, že na číslo nikdy nevolali a neznají ani její číslo. Jedna žákyně tvrdí, že by si telefonní číslo případně vyhledala. Jedna dívka tvrdí, že „Linku bezpečí“ zná, protože zde její matka pracuje jako operátorka. Na linku ona sama nevolala, protože neměla důvod. Tato dívka uvádí neplatné telefonní číslo (112).

Co by udělali tvoji rodiče, kdyby se dozvěděli, že ti někdo ubližuje?

3. ročník: Nejvíce dětí si myslí, že by se jejich rodiče obrátili na učitele (15) a na ředitelku (7). Jeden žák uvádí, že by o ubližování řekli rodiče až na třídní schůzce. Dalších 6 rodičů by se obrátilo na rodiče agresora. Tři děti píší, že by rodiče situaci řešili, urovnali by ji nebo by si stěžovali. 6 rodičů by si záležitost vyříkalo přímo s agresorem. Jeden žák uvádí, že by mu rodiče nějak poradili. 13 dětí nevědělo odpověď, 6 dotazníků zůstalo nevyplněno.

4. ročník: 14 rodičů by se obrátilo na učitelku a dalších pět na vedení školy. 6 rodičů by se obrátilo na rodiče agresora, stejný počet by šel přímo za agresory. Jeden žák uvedl, že by agresora rodiče zmlátili. Troje rodiče by zavolali policii, dva uvádí, že by situaci řešili, ale konkrétní způsob nepíší. 2 děti si myslí, že by je rodiče dali na jinou školu. Troje rodiče by se oběti vyptávali, aby zjistili o situaci více informací. 1 žák vypověděl, že by mu rodiče poradili, 1 nevěděl odpověď, 1 dotazník nevyplnil.

5. ročník: Deset dětí volilo odpověď „začnou to hned řešit“, ale blíže nespecifikovali způsob řešení. 13 rodičů by se obrátilo na učitele nebo na ředitelku. 6 rodičů by kontaktovalo rodiče agresora, 5 rodičů by si vyhledalo samotného agresora (dva uvádí fyzické napadení). 4 děti nevěděly odpověď, dvě nenapsaly žádnou. Jeden chlapec uvedl, že by mu rodiče poradili, aby se bránil.

6. ročník: Nejvíce rodičů by se obrátilo na učitele (11), další dva na ředitelku, jeden na policii. Dvoje rodiče by se spojili s rodiči agresora, stejný počet by situaci řešil přímo s agresorem. Jeden žák uvádí, že by situaci jeho rodiče řešili, ale nepíše, jak, další říká, že by mu rodiče poradili. 2 děti neví na otázku odpověď. Další výpovědi (chlapců): „*Ptali by se kdo a proč.*“ „*Zeptali by se jak je to dlouho a kdo to je a hned by to šli řešit nebo by to napsali na web.*“

7. ročník: Nejvíce rodičů (celkem 15) by se obrátilo na školu, nejčastěji na třídní učitelku. V jednom případě žák uvedl, že pokud by to nevyřešil učitel, rodiče by se obrátili na policii. Dvoje rodiče by spor řešili s rodiči agresora. 7 dětí uvedlo, že by jejich rodiče problém nějak řešili, ale nenapsali, jakým způsobem. Jeden rodič by si záležitost vyříkal s agresorem, jeden žák nevěděl odpověď na tuto otázku. Další výpovědi: „*Snažili by se mi pomoci.*“ „*Řekli by mi, že to mám vydržet. Samozřejmě by nešli hned žalovat.*“ „*Potrestali by mě, že se neumím bránit.*“ „*Podpořili by mě a řekli, že jim to mám vrátit.*“

Co by udělali tvoji rodiče, kdyby se dozvěděli, že někomu ubližuješ?

3. ročník: 18 dětí nevědělo odpověď, 5 nenapsalo žádnou. V šesti případech by situaci rodiče řešili domluvou, v jednom případě by se agresor musel oběti omluvit. 4 děti by dostaly vynadáno, stejný počet by byl fyzicky potrestán (zbití, nařezání, vařečka). Troje rodiče by agresora seřvali. 2 děti uvádí, že by měly průsvih, další 3 trest. 3 žáci řekli, že by dostali nějaký zákaz (televize, elektroniky, stržené kapesné, muset jít dřív spát). Jeden rodič by se obrátil na učitele, jeden na ředitelku. Jeden chlapec uvedl, že by to rodiče začali rychle řešit, další chlapec se nad otázkou nezamýšlel, protože uvedl, že nikomu neubližuje.

4. ročník: Celkem 12 dětí by dostalo od rodičů vynadáno, hodně by se zlobili. 5 žáků uvádí, že by bylo za své chování tělesně potrestáno (výprask, zmlácení). 4 rodiče by si s dítětem promluvili a poučili ho. 3 děti uvádí, že by si to s nimi rodiče vyřídili. Ve třech případech by došlo k nějakému zákazu (televize nebo počítače) či zabavení oblíbené věci (mobilu, tabletu). Domácí vězení či „zaracha“ by dostali dva agresoři. Dva žáci uvádí, že

by se museli oběti omluvit, 5 jich říká, že by dostalo nějaký trest. Troje rodiče by se obrátili na školu, z toho jedny na učitele. Dva žáci uvedli, že by byli jejich rodiče smutní, stejný počet nevěděl odpověď na otázku. 3 dotazníky zůstaly nevyplněny. Dvě děti odmítají, že by někomu někdy ubližovaly, proto se dále nad otázkou nezamýšlely. Ostatní výpovědi: „*Řekli by mi, že jestli s tím hned nepřestanu, tak mi seberou veškerou elektroniku.*“ „*Měl bych trest. Táta mi vždy říkal: „Přemýšlej, jestli tím někomu neublížím.*““

5. ročník: Nejčastější odpovědí (10) bylo potrestání či nějaký velký trest, konkrétní ale děti nebyly. 7 rodičů by s agresorem rozmlouvalo, v některých případech by rodiče chtěli znát příčinu agresorova chování. 4 agresori by dostali nějaký zákaz či „zaracha“, stejný počet uvedl, že by se rodiče hodně zlobili a svému dítěti by vynadali nebo ho seřvali. 3 děti uvedly, že by byly tělesně potrestány (zmlácení, ztřískání, seřezání). 4 žáci uvedli, že by to jejich rodiče nějakým způsobem řešili, jeden žák uvedl, že by měl doma problém. Jedni rodiče by se oběti omluvili. Dvoje rodiče by se obrátili na učitele. Dvě děti nevěděly odpověď, jeden dotazník zůstal nevyplněn. Další výpovědi: „*Byli by na mě naštvaní a zlí.*“ „*Šli by se mnou za paní ředitelkou.*“ „*Dali by mi za vyučenou.*“

6. ročník: 5 rodičů by si se svým dítětem promluvilo, 3 z nich by žádali, aby se agresor oběti omluvil, jeden rodič by žádal omluvu i rodičům oběti. V jednom případě by se rodiče sami omluvili oběti i jejím rodičům. 5 dětí uvádí, že by se jejich rodiče hodně zlobili, nadávali jim a seřvali je. Ve třech případech žáci uvedli velký trest, ale jeho konkrétní podobu nikoliv, jeden žák říká, že by měl problém. Další tři by dostali nějaký zákaz (např. počítače, zákaz všeho). Ve dvou případech by následoval ze strany rodičů tělesný trest (zfackování, výprask). V jednom případě by bylo trestem domácí vězení. Jedno dítě na otázku neodpovědělo.

7. ročník: Nejvíce rodičů (8) by si s agresorem promluvilo a rozmlouvalo by mu jeho škodlivé chování, dva žáci uvedli, že by je rodiče poučovali. 3 žáci uvádí, že by byli potrestáni, ale neuvádí, jakým způsobem. Jeden žák uvádí, že by se musel učit. Jedno dítě

říká, že by to byl určitě problém. Tři žáci popsali emoce a chování rodičů, byli by naštvaní, styděli by se, vynadali by jim nebo je seřvali. Tři děti uvádí, že by dostaly „zaracha“, např. zákaz fotbalu. V jednom případě by rodiče zašli s agresorem k psychologovi, v dalším by se obrátili na školu. Dva chlapci uvedli, že by je rodiče zabili. 1 žák nevěděl odpověď, 2 děti odmítají, že by se staly někdy agresory, proto se dále nad otázkou nezamýšlely. 3 na otázku neodpověděly. Ostatní výpovědi: „Vysvětlili by mi, že s tím mám okamžitě přestat a že se mi to vrátí.“ „To nechci radši vědět.“

Rozhodni, zda se v těchto situacích jedná/může jednat o šikanu, tyto jevy zakroužkuj:

	3.	4.	5.	6.	7.
uvázaný pes u obchodu	15	12	11	4	1
facka od kamaráda	34	29	19	11	15
nadávání – hádka	36	29	28	14	22
úmyslné vybafnutí	15	5	0	1	2
pomoc člověku v nouzi	5	1	1	1	1
tahání kočku za ocas	29	21	25	5	11
nedovolené braní věcí	25	16	22	13	24
poškození věcí	25	29	23	16	21
vysmívání	25	34	26	17	25
neodpovídali	15	2	3	1	1

Pozn. Tučně jsou zvýrazněny hodnoty, které byly v příslušných ročnících nejčastěji voleny.

Oznámil bys ubližování sobě nebo druhým? Komu? Nechal by sis to pro sebe? Proč?

3. ročník: 6 dětí by o ubližování řeklo paní učitelce, dvě rodičům. 10 dětí by se obrátilo na dospělého člověka (blíže nespecifikují). 6 žáků by problém neohlásilo. 14 žáků neví odpověď, 13 dotazník nevyplnilo.

4. ročník: 8 žáků by se svěřilo učitelce, 5 dospělému, 13 rodičům i učitelce. Pouze rodičům by se svěřilo 7 dětí. Jedna žákyně by se svěřila kamarádce. Jedna dívka by problém nenahlásila, protože nechce, aby to někdo věděl. Dva žáci nevěděli odpověď, dva napsali, že nechtějí odpovídat, jeden dotazník nevyplnil.

5. ročník: 7 dětí by se svěřilo rodičům, učitelce 2. Šest žáků by o svém problému řeklo rodičům i učitelce. Jedna dívka by se svěřila nejlepší kamarádce nebo rodičům. 13 žáků by si problém nenechalo pro sebe, ale zároveň nevedli konkrétní osobu, které by se svěřili. Dva žáci by o tom nikomu neřekli, báli by se. Dva žáci nevěděli odpověď, tři otázku nevyplnili.

6. ročník: Tři děti by se svěřily učitelce, 6 rodičům, jeden žák by se svěřil rodičům i paní učitelce. Dva žáci osobu, které by to nahlásili, nespecifikují, pouze uvádí „někomu dospělému“. Dvě děti by se svěřily kamarádům i rodičům, jeden chlapec by se svěřil pouze svému nejlepšímu kamarádovi. Čtyři žáci dotazník nevyplnili.

7. ročník: 6 žáků by se svěřilo rodičům, jeden by řekl o problému rodiči oběti. Tři by to řekli rodičům a nejlepšímu kamarádovi, čtyři by o problému řekli učitelce, jeden by se obrátil na ředitelku školy. Dvě děti by se svěřily rodičům a poté učitelce. Jeden chlapec by se obrátil na kamarády nebo na třídní učitelku. Pět dětí by řeklo o problému nějaké dospělé osobě. Jedna dívka by se svěřila své kamarádce, které věří. Dva žáci by v případě, že by bylo ubližováno někomu jinému, věc ohlásili, ale pokud by bylo ubližováno jim, tak by to ze studu neřekli. 1 žák nevěděl odpověď, 1 otázku nevyplnil.

Jaký je podle tebe ten, kdo někomu ubližuje? Napiš tři slova:

V každém ročníku uvádím tři nejčastější slova.

3. ročník: zlý 17, ošklivý 9, násilník 4

4. ročník: zlý 26, hloupý/blbý 11, slaboch/zbabělec/srab 6

5. ročník: zlý 20, hloupý 11, hnusný/ošklivý 7

6. ročník: zlý 8, hloupý 5, bezcitný 4

7. ročník: zlý 11, hloupý/blbý 7, slaboch/ubožák 7

Uvádím některá další slova, která děti použily:

zlomyslný, hrubý, větší/velký, smutný, bezohledný, nemilosrdný, násilný, nepřemýšlející, hrozný, vulgární, starší, bez soucitu, nepoučný, arogantní, zákeřný, rozmazlený, vzteklý, drzý, dělá naschvály, špatně se učí, nebezpečný, špatný, osamělý

Jaký je podle tebe ten, komu někdo ubližuje? Napiš tři slova:

V každém ročníku uvádím tři nejčastější slova.

3. ročník: chudák 6, smutný 4, hodný 3

4. ročník: smutný 11, vystrašený/zděšený/bojácny 5, chudák 5

5. ročník: chudák 14, chytrý 3, šprt 3, ustrašený/bojácny 3, smutný 3, malý/menší 3

6. ročník: chudák 6, hodný 1, slabý 1, bezmocný 1, vystrašený 1, ubohý 1, ostražitý 1, chytrý 1, hodný 1, rozzuřený 1, smutný 1, osamělý 1, vysmívá se 1

7. ročník: chudák 10, smutný/nešťastný 6, slabší/slabý 5

Uvádím některá další slova, která děti použily:

skromný, uzavřený do sebe, sebepoškozující, tichý, ponížený, trapný, samotný, zamlklý, zoufalý, smolař, osamělý, bezmocný, bonzák, normální, klidný, týraný, hubený, bázlivý, pomlácený/pobitý, ošklivý, nevinný, zraněný, pomstychtivý, obyčejný, slabý/slabší, štedrý,

hrozný, opuštěný, ubožák, oslabený, menší/malý, hnusný, divný, zděšený, dobře se učí, vinný, mladý, stydlivý, zanedbaný, našťvaný, nešťastný, rozrušený, žárlivý, neublížil by, milosrdný, unavený, bezbranný, hloupý, utrápený, rozzlobený, to může být kdokoliv, někdo, kdo se nechá

Jak se cítí člověk, kterému je ubližováno? Napiš tři slova:

V každém ročníku uvádím tři nejčastější slova.

3. ročník: špatně/zle/hrozně/strašně 18, smutně 6, ustrašeně 2

4. ročník: smutně/nešťastně 16, špatně/zle/hrozně 10, bojí se/cítí strach 8,

5. ročník: špatně/hrozně/blbě 14, smutně 8, bojí se 7

6. ročník: zle/hrozně/blbě 6, všech se bojí 3, poníženě 3

7. ročník: špatně/strašně/blbě 17, smutně/nešťastně 13, ustrašeně 5, poníženě 5

Uvádím některá další slova, která děti použily:

poníženě, v nebezpečí, sám/osaměle/opuštěně, nenáviděn, bezmocně, ohroženě, odstrčeně, chudě, hloupě, bolestivě, nejistě, zraněně, pomstychtivě, šíleně, bolestivě, trapně, osaměle, bezprávně, je v depresi, demotivován, zoufale, divně, slabě, trapně, provinile, ztraceně, ohroženě, v nebezpečí, slabě, našťvaně, bezmocně/bezbranně/ohroženě, vyčerpaně, zaskočeně, stydlivě, nudně, poškozeně, vyjeveně, bolí/bolest/bolestivě, zklamaně, rozrušeně, nechce se vidět, nepřipadá si jako kamarád, všechno ho bolí, žije v jiném světě, je na světě sám, myslí si, že ho nikdo nemá rád, je mu to líto, nemá potřebu mluvit

Komu by ses ve škole svěřil, kdyby bylo potřeba? (Můžeš zakroužkovat i více lidí.)

	3.	4.	5.	6.	7.
spolužákovi	25	23	21	11	15
žákovi z jiné třídy	6	3	5	2	6
třídnímu učiteli/učitelce	30	31	25	13	23
jinému učiteli/učitelce	14	7	10	7	9
vychovatelce	19	14	7	6	1
ředitelce	16	12	14	6	7
zástupkyni ředitelky	16	10	12	4	5
výchovnému poradci	8	5	9	6	2
školnímu metodikovi prevence	6	1	3	1	1
jinému člověku	0	1	0	1	0
nikomu	1	1	2	0	0
neodpovídali	13	2	2	2	0

Pozn. 1: Tučně jsou zvýrazněny hodnoty, které byly v příslušných ročnících nejčastěji voleny.

Pozn. 2: Ve čtvrtém ročníku dívka uvedla, že by se svěřila školníkovi. V šestém ročníku chlapec uvedl, že by se svěřil tomu člověku, co ubližuje.

Komu by ses svěřil mimo školu?

3. ročník: 14 dětí by se obrátilo na své rodiče, z toho 4 pouze na matku a jeden pouze na otce. Další žáci (4) uvedli mimo rodičů ještě další členy rodiny (babičku, dědu, tetu, strýce, sestru). Jeden chlapec by se obrátil na rodiče a svého nejlepšího kamaráda. Jeden chlapec uvádí, že by se někomu svěřil, ale neuvádí koho, další uvádí dospělého, další rodiče nebo člověka, který jde zrovna okolo. Pět dětí uvedlo jinou konkrétní osobu (sestru, bratrance,

dědu, hodnou známou paní, dívku-jméno z hlediska anonymity neuvedu). Dvě děti uvedly, že by se nesvěřily nikomu. 16 otázku nevyplnilo, 6 nevědělo odpověď.

4. ročník: 23 žáci by se obrátili na své rodiče, z toho 4 na matku. Dva žáci by se svěřili někomu doma, ale konkrétního člena rodiny neuvádí. Dva žáci napsali, že by se nesvěřili nikomu. Jeden chlapec by se obrátil na kamaráda. Na kamaráda a na rodiče by se obrátily 3 děti. Ve třech případech by žáci šli za rodiči a za nějakým jiným členem rodiny (bratr, babička, děda). 4 děti na otázku neodpověděly, dva chlapci nevědí.

5. ročník: 23 děti by se svěřily rodičům, z toho 4 uvádí pouze matku. Ve třech dotaznících se objevila odpověď „rodiče a kamarádi“. Dvě děti uvádí, že by se svěřily rodině, ale blíže svou odpověď nerozvádí. Dvě dívky by se obrátily na rodiče a sestru. Jeden chlapec uvádí, že by se svěřil pouze svému bratrovi, dívka zase kamarádce. V jednom případě chlapec uvedl rodiče a jeho psa. Tři chlapci uvedli, že by se nesvěřili nikomu.

6. ročník: 12 dětí by se obrátilo na své rodiče (z toho tři dívky specifikují, že by se svěřily matce). Jedna dívka by se svěřila rodičům a sourozencům, chlapec rodičům, prarodičům a bratrovi. V jednom případě byla odpověď „rodina“, jeden chlapec uvedl, že by se svěřil matce a spoluhráčovi z fotbalu. Jeden chlapec by se svěřil svému kamarádovi, dva dotazníky zůstaly nevyplněny.

7. ročník: Nejvíce žáků (16) by se obrátilo na své rodiče. 4 děti by se svěřily rodičům nebo svému kamarádovi. Pouze na kamaráda by se obrátily tři děti. Kamarádovi, rodiči nebo babičce by se svěřil jeden chlapec. Další žák by se obrátil na známé blízké, např. z rodiny. Dvě dívky uvádí rodiče a nějakého jiného rodinného příslušníka (V jednom případě babičku, v druhém strýce, sestru a bratra). Jeden žák otázku nevyplnil.

Myslíš, že by někdo ze školy uměl pomoci někomu, komu je ubližováno? Jak?

3. ročník: 22 děti zakroužkovaly „ano“, ale na druhou otázku již neodpověděly, nebo neznaly odpověď. 8 žáků také zakroužkovalo „ano“ a 6 z nich uvádí konkrétního člověka (paní učitelka, dospělý, žák). Chlapec uvádí, že by jeho spolužák uměl pomoci, protože navštěvoval záchranářský kurz. Dvě dívky uvádí, že by se dotýčný oběti zastal a ohlásil by ubližování, chlapec vypověděl, že by učitelka agresora potrestala a vysvětlila, že je takové chování nepřijatelné. 7 žáků zakroužkovalo „ne“, 3 neví, 11 neodpovědělo.

4. ročník: 17 žáků označilo „ano“, ale na doplňující otázku již neodpovědělo. Dalších 17 také souhlasí, že by někdo na škole uměl ubližovanému pomoci. Děti uváděly učitele a dospělé osoby. Na druhou otázku byly rozličné odpovědi. (Pomohl by, oznámení učiteli, rodičům a dospělým, utěšení, zajištění pomoci, bránění oběti, ošetření, poskytnutí rady). 6 dětí zvolilo odpověď „ne“.

5. ročník: 8 žáků zaškrtnulo „ano“, ale blíže svou odpověď nespecifikovalo. 21 žák zvolil rovněž „ano“, s odpovědí „výchovná poradkyně, učitelka, starší žáci“. Jako způsob bylo nejčastěji uváděno oznámení, dále bránění, povzbuzení a zastání se oběti, v jednom případě žák napsal, že by učitel poslal agresora do ředitelny. 4 děti odpověděly „ne“, z toho jedna dívka dodává, že by se spolužák bál. Dvě děti nevěděly odpověď, jedna dívka na otázku neodpověděla.

6. ročník: Jeden chlapec nevěděl odpověď, další dva nevedli odpověď žádnou. Pouze jedna dívka zakroužkovala „ne“ s touto výpovědí: „*Podle mě s tímto může skončit jen šikanovatel.*“ Jeden chlapec zatrhl „ano“, ale dále svou výpověď nerozvádí. 14 žáků souhlasilo, dva z nich uvedli osobu, která by pomohla – učitelka. Jako nejčastější způsob pomoci bylo voleno zastání se oběti a její obrana. Dále rada oběti, psychické podpoření oběti a zavolání pomoci.

7. ročník: 12 žáků zvolilo odpověď „ano“, ale druhou otázku nezodpovědělo. 15 zvolilo stejnou odpověď, jako osobu, která pomůže, děti volily učitelku či ředitelku. Na druhou otázku byly různé odpovědi (nahlášení, vyřešení sporu mezi agresorem a obětí, odchod agresora ze školy, domluvení agresorovi, ředitelská důtka, snížená známka z chování, zastání se oběti, pomoc, zavolání rodičů agresora). Jeden chlapec tvrdí, že záleží na tom, jak by bylo oběti ubližováno, další nevěděl, zda označit odpověď „ano“ nebo „ne“ kvůli stejnému důvodu.

Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje druhému?

3. ročník: 8 žáků by navrhlo nějaký kázeňský postih (poznámka, důtka), 2 děti uvedly, že by dotyčný měl dostat dvojku z chování. Jeden chlapec napsal, že by měl být agresor po škole. 7 žáků navrhlo písemný trest, zvláštní úkol (úkol z předmětu, který nemá agresor rád, opakované psaní věty). Tři chlapci a jedna dívka napsali, že by si agresor zasloužil trest, konkrétní podobu ale neuvedli. Jeden chlapec uvedl, že by měl být agresor potrestán rákoskou. 12 dětí nevědělo na otázku odpověď, 14 otázku nevyplnilo. Další výpovědi dvou chlapců: „*Aby se mu taky ubližovalo.*“ „*Jít k soudu.*“

4. ročník: 10 dětí by situaci řešilo kázeňským potrestáním nebo sníženou známkou z chování. Jedna dívka by dotyčného vyhodila ze školy, 4 děti uvádí, že by měl jít do „polepšovny“, další dva do nápravné školy, dva chlapci uvádí domácí vězení/zaracha. 4 děti uvedly, že by forma trestu byla v nějakém úkolu (několikrát napsat „Nebudu nikomu ubližovat“, omluva oběti). Tři děti navrhují zavření do vězení. 2 žáci uvedli, že by měl agresor dostat trest, ale více se k jeho podobě nevyjádřili. Jedna dívka navrhla zákaz kroužků a styku s kamarády, druhá domluvu. 6 žáků nevědělo odpověď, 1 dívka dotazník nevyplnila. Další výpovědi: „*Měl by si zkusit, jaké to je, když mu někdo ubližuje.*“ „*Vzal bych tomu, kdo ubližuje, nejlepší věc, na které mu záleží.*“ „*Mělo by se mu to vrátit.*“

5. ročník: Kázeňské opatření nebo sníženou známkou z chování by zvolilo 14 žáků, další čtyři by navrhli vyhození ze školy. 8 dětí napsalo, že by agresora potrestaly tvrdým trestem nebo takovým, který si bude do smrti pamatovat, zároveň trest ale blíže nespecifikovaly.

3 žáci uvedli, že by se dotyčnému mělo ublížit stejným způsobem, jako on ubližoval oběti. Dva chlapci navrhli fyzický trest (bičování, defenestrace), další dva žáci by agresorovi učinili nějaký zákaz (počítače, chození ven s kamarády). 3 dotazníky zůstaly nevyplněny.

6. ročník: 9 dětí by potrestalo agresora kázeňským postihem či sníženou známkou z chování, z toho jedna dívka dodává, že by měl ještě dostat výprask od rodičů. 2 děti napsaly, že by měl být dotyčný potrestán, ale nevedly konkrétní řešení, jeden chlapec dodává, že v případě, že by se jednalo o mladistvého, zavolala by se policie. Jeden chlapec uvádí, že by se měl agresorovi zabavit na měsíc počítač a televize. 2 žáci nevěděli odpověď, 3 otázku nevyplnili. Další výpověď dívky: „*Měl by mu taky někdo ubližovat, před celou třídou by měl dostat facku.*“

7. ročník: 7 dětí by vyžadovalo tvrdé potrestání, ale nevedlo přesný způsob. 9 žáků by situaci vyřešilo kázeňským postihem či sníženou známkou z chování, jeden chlapec navrhuje vyhození ze školy. 4 děti uvedly, že by měl být agresor potrestán tím, že by si vyzkoušel roli oběti, aby se mu ublížilo stejným způsobem, jako on ublížil oběti. Jeden chlapec navrhl, že by agresor měl zaplatit oběti odškodnění. Jeden žák nevěděl odpověď, jeden otázku nevyplnil. Další řešení: fyzický trest, „*pašák*“, sezení u psychologa, domluva rodičů a třídního učitele.

Napiš krátký vzkaz pro někoho, komu je ubližováno:

3. ročník: Všechny děti, které vymyslely vzkaz, použily druhou osobu čísla jednotného. 4 žáci slíbili oběti, že ji budou bránit a pomůžou jí. 3 chlapci projevíli lítost. Další žák oběť utěšil, dva jí vzkázali, ať se nebojí. Jeden chlapec doporučuje, ať se drží od toho, co ubližuje dále, další dva přímo říkají, aby si na agresora dala oběť pozor, z toho jeden z nich ještě dodává, aby oběť ubližování někomu nahlásila. Jedna žákyně doporučuje oběti, aby se nebála a svěřila se učitelce. 18 žáků nevědělo odpověď, stejný počet otázku nevyplnil. Jedna dívka úkol nepochopila a uvedla nesmyslnou odpověď. Výpověď další dívky: „*Ahoj, můžu se tě zeptat, bolí tě to hodně?*“

4. ročník: Všechny děti, které vymyslely vzkaz, použily druhou osobu čísla jednotného. 10 dětí doporučilo oběti, aby se někomu svěřila (dospělému, rodiči, paní učitelce). Jeden žák uvedl, že to oznámí sám, další žákyně, že půjde spolu s ubližovaným za paní učitelkou. 4 děti doporučily, aby si oběť nenechala ubližovat a postavila se agresorům. 3 žáci slíbili, že ubližovanému pomůžou, jeden oběť utěšil, že viníci budou potrestáni. 2 žáci se tázali oběti, zda se cítí dobře, další dívku zajímalo, kdo ubližuje, slíbila, že si to s ním vyřídí. Dvě děti radí, aby si agresora nevšímal. Jedna dívka sdělila ve svém vzkazu, aby se oběť nebála, že jí zase někdo ublíží. 6 žáků nevědělo odpověď, 5 jich vzkaz nenapsalo. Ostatní výpovědi: „*Vždycky, kdy tě někdo napadne, utěč anebo všechno říkej mámě, tátovi a paním učitelkám.*“ „*Ahoj kamaráde, nic si z toho nedělej, však tu máš hodně kamarádů.*“ „*Musíš se držet, nesmíš to vzdávat.*“ „*Jsi chudák, protože si to nikdo nezaslouží.*“

5. ročník: 17 dětí doporučuje oběti, aby se nebála a o svém problému někomu řekla (dospělému, učiteli, rodiči, policii). 7 žáků vzkazuje, aby se oběť „držela“ a nenechala si to líbit. Tři žáci soucítí s obětí, utěšují ji a říkají, že se to vyřeší, z toho jedna dívka se jí omlouvá a jeden chlapec říká, že zítra dá agresorovi fyzický trest jako pomstu za oběť. Dva žáci projeví lítost, jedna dívka dodává, že doufá, že to oběť zvládne. 1 žák nevěděl odpověď, 5 dotazník nevyplnilo. Ostatní výpovědi: „*Nesmíš se vzdát, postav se tomu, kdo ti ubližuje a ukaž mu, jak jsi ve skutečnosti fajn.*“ „*Jak se máš? Asi špatně. Už to někomu řekni, jinak to prozradím sám!*“ „*Jsi chudák.*“ „*Nemáš si to nechat líbit.*“

6. ročník: 10 žáků oběti poradilo, aby se někomu svěřila (rodičům, učiteli, někomu, komu důvěřuje), z toho 4 žáci oběť uklidňují, aby se nebála. Jeden chlapec se nabízí, že pokud bude oběť chtít, půjde s ní za někým dospělým. Jedna dívka dodává, že pokud bude agresor chtít opět mlátit oběť, ať se nebojí a ránu vrátí. Z 10 žáků, kteří doporučili oznámení, 3 vzkazují, aby se oběť držela a bránila. Jeden chlapec doporučil konkrétnímu žákovi, aby si agresorů nevšímal a v případě, že se ubližování bude opakovat, aby to řekl učitelce. Jedna dívka by oběti nevzkázala „nic“. 3 děti vzkaz nevyplnily. Ostatní výpovědi: „*Nenech se, oplat' mu to, někomu to řekni. A pokud tě někdo uráží, udělej z toho srandu.*“ „*Nenech si tolik ubližovat.*“ „*Necit' se bezbranně, máš spoustu kamarádů, kteří tě mají rádi.*“ „*Ahoj, já se ti omlouvám, že ti ubližuju.*“

7. ročník: 9 žáků radí oběti, aby o ubližování někomu řekla (rodiči, učitelce, ředitelce, nejlepší kamarádce), z toho jeden radí, aby si nenechala od jiných ubližovat, další, aby to v sobě „nedusila“, protože by to mohlo být později ještě horší. Dvě děti vzkazují, že se to dá vydržet, že to přežije. Dvě dívky napsaly, aby se oběť „nedala“, postavila se agresorům a byla silná, další dva žáci říkají, že je oběť „chudák“, z toho dívka dodává, že to oběť zvládne. Jeden chlapec oběť utěšil, že vše bude zase dobré. 2 žáci nepochopili úkol, napsali, že neznají nikoho, komu by bylo ubližováno, další dívka uvádí, že u ní ve třídě nikomu neubližují, když někoho nemají rádi, tak si ho nevšímají. 4 vzkaz nevyplnili. Další výpovědi: „*Držte se a nebojte se to říct. Když jsem byla na prvním stupni, taky mi bylo ubližováno, a taky jsem to zvládla, a dokonce se spolu v pořádku kamarádíme.*“ „*Neměl sis začínat, pokud sis nezačínal, tak hodně štěstí.*“ „*Neboj se to někomu říct...když nic neřekneš, bude to ještě horší...Přestaň jim to tolerovat a udělej něco, nebo udělám něco já.*“ „*Začni to co nejdřív řešit.*“ „*Nebudu ti ubližovat, protože si to nezasloužíš.*“

Napiš krátký vzkaz pro někoho, kdo ubližuje:

3. ročník: 7 dětí napsalo, aby agresor s ubližováním přestal, takové chování není správné, jeden žák upozorňuje, že by se měl chovat slušně. 5 žáků oslovilo dotyčného nějakou nadávkou a více se nevyjádřilo. 2 děti agresorovi položily otázku, proč ubližuje a proč se tak chová. Jeden žák oznámil, že jeho ubližování někomu ohlásí. Jedna dívka úkol nepochopila a uvedla nesmyslnou odpověď. 14 dětí nevědělo odpověď, 18 vzkaz nenapsalo. Další výpovědi: „*Měl by ses stydět.*“ „*Nechci být zmlácen, promiň.*“

4. ročník: 17 žáků napsalo ubližujícímu, aby se svým nevhodným chováním přestal, někteří z nich dodali, že si oběť nezaslouží ubližování (jeden chlapec uvedl, že všem, co ublížil, je smutně), jedna dívka dodává, že by se měl agresor stydět. 5 položilo otázku, proč někomu ubližuje, a někteří dodávají, že by se mu také nelíbilo, kdyby mu někdo ubližoval. 2 děti ubližujícímu napsaly vzkaz ve formě nadávky, jeden žák upozornil, že bude mít agresor průšvih. Jeden chlapec vzkázal, že na něho půjde s otcem, jedna dívka, aby se staral sám o sebe. 4 děti nevěděly odpověď, 5 dotazník nevyplnilo. Další výpovědi: „*Doufám, že to už nikdy neuděláš a měl by ses z toho poučit.*“ „*Měl bys být hodný, chytrý,*

pracovitý a né být zlý na děti.“ „Nedělej to, pak toho budeš litovat.“ Jedna žákyně úkol nepochopila, vžila se do role agresora: „Hej prcku, uхни mi z cesty, větší mají přednost.“

5. ročník: 20 dětí uvedlo, že by s ubližováním měl agresor přestat, jeden chlapec dodává, že pokud toho nenechá, někomu to řekne, další dva napsali, že bude mít problém (brzy bude někdo ubližovat jemu). Jeden chlapec agresora varuje, že v případě, že toho nenechá, najde si ho a bude to tvrdé. Některé děti dodávají, že by se mu také nelíbilo, kdyby mu někdo ubližoval. Z těchto 15 dětí, 6 připojilo ve vzkazu nějakou urážku či nadávku. Pouze nadávku užily další tři děti, jeden žák dodal, že by se měl agresor léčit. Pět žáků se agresora táže, proč někomu ubližuje, zda mu to činí radost. Jedna dívka dodává, že je agresor zlý a hrubý. Opět se zde vyskytla otázka, jak by se cítil agresor, kdyby jemu někdo ubližoval. Jeden žák dodává, že ho nebude mít nikdo rád. Dvě dívky napsaly, že by se měl dotyčný stydět a přestat s ubližováním. 2 žáci nevěděli, jaký vzkaz napsat, 3 dotazník nevyplnili. Další výpovědi: *„Nech toho. Místo toho, abys ubližoval, by sis mohl najít kamarády a chovat se normálně!“ „Zamysli se nad sebou.“ „Nech toho. Bojem a šikanováním se nic nevyřeší.“*

6. ročník: 9 žáků vzkázalo agresorovi, aby přestal ubližovat, některé děti připojily větu „co kdyby někdo ubližoval tobě“ (toto samostatné tvrzení použili ještě další dva žáci), jeden žák dokonce napsal, „co kdybych ti ubližoval já“. V jednom vzkazu byla připojena urážka. Pouze nadávku vzkázali agresorovi dva žáci. Z devíti žáků, kteří chtějí, aby agresor skončil s trýzněním, tři uvedli, že bude mít dotyčný trest/průšvih/následky. Dva žáci položili otázku, proč někomu ubližuje, opět se vyskytla připomínka, jak by se cítil v kůži oběti on. Jedna dívka by agresorovi nevzkázala „nic“. 3 děti vzkaz nevyplnily.

7. ročník: 6 žáků uvedlo ve svém vzkazu pouze nějakou nadávku. 4 žáci položili otázku, k čemu je agresorovi ubližování, v jednom případě bylo dodáno, že je dotyčný „ošklivý“, v dalším byla připomínka, jak by se cítil on, kdyby mu někdo ubližoval. 4 žáci uvádí „nedělej ostatním to, co bys nechtěl, aby dělali oni tobě“. 3 děti agresora vyzvaly, aby se svým chováním přestal, jeden připojil nadávku, druhý dodal, že to vypadá, že je na tom

agresor špatně. 2 žáci upozorňují agresora, že se to brzy někdo dozví a bude mít problém a vše se mu jednou vrátí. 2 žáci nepochopili úkol, napsali, že neznají nikoho, kdo ubližuje, 2 vzkaz nevyplnili. Ostatní výpovědi: „*Rozmysli si, jestli se budeš chovat tak odporně, tak ti vyhrožovat bude někdo jiný.*“ „*Neměl bys to dělat. Pokud ale dělá i on věci tobě, které se ti nelíbí, zkus to řešit jinak než násilím.*“ „*Měl by ses zamyslet, jak by ses cítil, kdyby někdo ubližoval tobě. Potom ti to tak zábavný nepříjde.*“ „*Neubližuj...nevylívej si vztek, zoufalství na ostatních a s někým si promluv, udělá se ti líp.*“ „*Musíš se zlepšit, protože nastane čas a nikdo tě nebude chtít.*“

Chceš ještě něco napsat? Tady máš prostor:

3. ročník: Jeden chlapec napsal, že byl dotazník příliš dlouhý. Dívka uvedla, že mají ve třídě hodně i zlobivé děti.

4. ročník: Jedna dívka napsala, že byl tento dotazník docela užitečný, druhá dívka se svěřila, že se jí někteří spolužáci vysmívají, protože je blondýna.

5. ročník: Dívka shrnula, jací jsou lidé, kteří ubližují a jací jsou ti, kterým je ubližováno, zároveň poděkovala za tento dotazník, stejně jako druhá dívka a chlapec, všichni napsali, že byl dobrý/super. Jedna dívka poděkovala paní učitelce, že je na ně hodná. Jeden chlapec napsal, že ten, kdo ubližuje, by se měl léčit. Chlapec napsal: „*Nenechte se šikanovat! A hlavně, nešikanujte!*“

6. ročník: Jedna dívka píše radu: „*Až vám někdo bude ubližovat, nebojte se to říct ostatním!!!*“. Chlapec prozradil, že už ví na koho se hlavně obrátit, až mu někdo bude ubližovat. Výpověď dívky: „*Já také děkuji. Zamyslela jsem se a pomohlo mi to a doufám, že i těm ostatním.*“

7. ročník: Jedna dívka uvedla, že jí připadá, že jsou všechny otázky dotazníku víceméně stejné a chlapec řekl, že nemá rád psychotesty. Další chlapec shrnul, jaká je podle něho

šikana (dost špatná věc, agresor by měl přestat), další prozradil, že by nechtěl mít nic společného s vyhrožujícími lidmi. Jedna dívka se svěřila, že se cítí ve třídě osamocená.

6.5 Závěry z výzkumu a verifikace hypotéz

Z výzkumu jsem zjistila, že většina žáků chodí do školy i do své třídy ráda a cítí se v ní bezpečně. Na škole je ale určitý počet jedinců, kteří zvolili v bodování nízké hodnoty, zarážející může být fakt, že 15 žáků obodovalo 1-2 (tedy nejnižšími možnými hodnotami) otázku, zda se cítí ve škole bezpečně. Tutěž otázku, s výjimkou, že se jedná o prostředí třídy, zvolilo 11 žáků. Z celkového počtu 174 respondenti se sice jedná o malé procento, ovšem nutno podotknout, že i jemu by se měla věnovat pozornost. Hypotéza *Žáci prvního stupně mají raději školu než žáci druhého stupně*, se verifikovala jako pravdivá. Zatímco žáci prvního stupně volili nejčastěji body v rozmezí od 3 – 6, žáci druhého stupně 1 – 5. Tyto výsledky však přisuzuji tomu, že starší žáci chodí méně rádi do školy z hlediska učení.

V každém ročníku se nachází alespoň jeden žák, který nemá ve třídě skupinu kamarádů, celkem se jedná o devět dětí. Nepříjemným překvapením je fakt, že se v každém ročníku nachází alespoň 6 žáků, kteří cítí, že jim je ubližováno (Přijetí hypotézy: *V každém zkoumaném ročníku se nachází alespoň jeden jedinec, který cítí, že je mu někým ubližováno*). Na škole se vyskytly formy psychického, fyzického i smíšeného ubližování, v některých případech lze předpokládat, že se již jedná o šikanování, zvláště ve výpovědích, kdy žák uvedl slova „pořád“, „znovu“ atd. (Přijetí hypotézy: *Šikana se vyskytuje alespoň v jednom zkoumaném ročníku*.) Žák pátého ročníku napsal výpověď, v které můžeme najít rys závislosti oběti na agresorovi: „*Dříve mě lehce šikanovala jedna parta, ale já jsem si nedal říct a chodil jsem s nimi ven atd.*“ Bohužel se chlapec více nerozepsal, nelze tak relevantně určit, co ho k takovému jednání vedlo. (Např. strach, donucení, pocit zalíbení, závislost...)

42 děti přiznaly, že někdy někomu ubližovaly, většinou se jednalo o ubližování svým sourozencům, někdy i svým vrstevníkům. Většinou byla příčina v ubližování „msta“, jedinec měl potřebu ve vykonání spravedlnosti.

Většina žáků kolem sebe nevidí nikoho, komu by bylo ubližováno. Ti, co ano,

nejčastěji uváděli fyzické a psychické ubližování, z těchto výpovědí ale nedokážu s přesností říci, zda se jedná o šikanu. Ve výpovědích se často objevila jména konkrétních obětí. Domnívám se, že je děti uváděly ze dvou důvodů. Nejpravděpodobnějším důvodem byla představa konkrétního člověka, tím druhým možné řešení, že se tímto způsobem vlastně přijde na to, komu ubližují. Jelikož byl dotazník anonymní, jedinci se cítili v bezpečí.

Hypotéza *Jestliže žák rozumí pojmu „šikana“, pak jej dokáže i definovat* se prokázala jako pravdivá. Většina dětí dokázala smysluplně definovat termín, většinou byla však definice částečná (např. se opírala jen o fyzickou šikanu). Nejčastěji děti vidí šikanu jako bití, nadávky, vydírání, braní peněz a všímají si šikany na internetu – kyberšikany. Hodně jedinců užilo termíny fyzická a psychická šikana, což svědčí o jejich informovanosti a orientaci v této problematice. Co se týče agresora, v mnoha případech ho děti vidí právě jako staršího a většího než oběť, někdy také v přesile. Z výzkumu vzešlo, že děti dobře vědí, co pojem „šikana“ znamená.

Většina třídních učitelů se s žáky o šikaně někdy bavila. (Hypotéza *Třídní učitelé se většinou o šikaně s dětmi nebaví*, nebyla pravdivá.) Pouze ve třetím ročníku bylo 47,06 % žáků, kteří uvedli, že se s nimi třídní učitel o šikaně nebavil.

Většina žáků je v případě potřeby ochotna někomu pomoci. Většinou se jedná o zastání a podpoření obětí. Jedna dívka ze 7. ročníku ale uvedla, že nikdy nepomohla, protože nevěděla jak. Zároveň dodává, že měla strach. Právě obava z toho, že se někdo jiný stane obětí, nebo z toho, že bude v roli toho, co donáší, je jedním z největších důvodů, proč kolektiv mlčí a nechce o ubližování mluvit a tedy ani pomoci oběti. Zaměření se na ochotu pomoci a řešit ubližování byly ve výzkumu použity modelové situace (1, 4, 5). Většina žáků by se obrátila na dospělého člověka. Hodně dětí si také uvědomuje, kdy mohou pomoci ony samy a kdy je potřeba vyhledat pomoc u jiných lidí, cítí podstatu, jak jsou agresori staří a silní. I zde se u některých jedinců prokázal strach, který je vedl k nečinnosti. V páté situaci ovšem vyšly zajímavé výsledky. Hodně dětí uvedlo, že by pravdu řeklo nahlas. Domnívám se, že v reálné situaci by řada z nich (opět ze strachu) jednala jiným způsobem, informaci by zamlčely.

Situace prokázaly, že mají žáci důvěru v učitele. I ve třetí situaci, v které bylo téma kybernetické šikany, se projevila důvěra v učitele i rodiče. Přijetí hypotézy *Jestliže se dítě*

dostane do problémů, obrátí se na své rodiče nebo na učitele bylo prokázáno i v dalších otázkách. Většina dětí uvedla, že si myslí, že na škole by někdo dokázal oběti pomoci, malé procento však označilo „ne“. Zarážející byly výpovědi, které prokázaly, že by se dotyčný nesvěřil ani ve škole, ani doma. Očekávala jsem, že některé děti budou svou důvěru vkládat do „Linky bezpečí“. Ukázalo se, že hypotéza *Pokud dítě zná „Linku bezpečí“ a ví, k čemu slouží, pak zná i její telefonní číslo* se prokázala jako nepravdivá. Většina dětí, která zná tuto linku, nevěděla její telefonní číslo. Obzvláště zarážející fakt je, že správné telefonní číslo zná pouze 11 žáků, což je 6,32%. Navrhla bych škole, aby o této lince žáky lépe informovala, případně zajistila od tohoto sdružení nějakou přednášku.

V druhé situaci jsem chtěla zjistit, zda žáci dokážou rozpoznat možnou manipulaci. Drtivá většina ji odhalila, situaci by řešila adekvátním způsobem.

Žáci nastínili různé důvody agresora k ubližování. Uvedli motivy, které jsou v této diplomové práci blíže popsány v kapitole „Příčiny šikanování“. Většina dětí nejčastěji označila jako motiv „*upoutání pozornosti*“, „*zabíjení nudy*“ či „*prevence*“.⁷³

V otázkách, co by udělali rodiče, kdyby dotyčnému někdo ubližoval nebo by on sám někomu ubližoval, jsem zjišťovala postoje jednotlivých rodičů k ubližování a případně k šikaně. Zajímavé bylo srovnání postojů rodičů ke škole. Zatímco v případě, že by bylo jejich dítě obětí, by se na ni obrátili 83 rodiče, tak v případě, že by bylo agresorem, jen 8 rodičů. Domnívám se, že si děti uvědomují míru studu za nežádoucí chování. V sedmém ročníku se dále objevily netradiční výpovědi k první otázce: „*Řekli by mi, že to mám vydržet. Samozřejmě by nešli hned žalovat.*“ Z této odpovědi lze vyčíst, že oběť by zastání v rodičích neměla, oznámení ubližování bere tato rodina jako udavačství. „*Potrestali by mě, že se neumím bránit.*“ Jedna z nejpřekvapivějších odpovědí, doma toto dítě zřejmě zažívá příliš autoritativní výchovu. „*Podpořili by mě a řekli, že jim to mám vrátit.*“ I zde se objevují rysy příliš autoritativní rodiny.

Vcítění se do druhých lidí jsem testovala i v otázkách, jaký je agresor a oběť, jak se cítí. Agresora vnímají děti jako zlého a hloupého. Ve třetím ročníku se vyskytovala odpověď „*ošklivý*“, nedá se s jistotou říci, zda pod tímto slovem děti myslely agresorovo

⁷³ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha : Portál, 2011, s. 139-140.

chování či jeho vzhled. Oběť žáci nejčastěji pojmenovávali jako „chudáka“, který se cítí špatně a smutně. Slovo „chudák“ děti nejčastěji volily zřejmě proto, že oběť pojmenovávaly z hlediska toho, co se jí děje, ne jaký má charakter a vlastnosti. Osobnostní charakteristiku oběti jako příčinu ubližování příliš neuváděly.

Jako formu trestu pro agresora za jeho ubližování, byla většinou navrhovaná kázeňská opatření či snížená známka z chování. Hodně dětí však vypovědělo, že by měl být agresor potrestán stejně, jako on trestal svou oběť. Podle mého názoru děti cítí, že by měla být nastolena větší spravedlnost, kterou naleznou jen tak, že si agresor vyzkouší stejné utrpení.

V závěru dotazníku mě zajímalo, co by děti řekly oběti a agresorovi. Vzkazy pro oběť byly většinou očekávané, děti často nabízely pomoc a oběť utěšovaly. V pátém a šestém ročníku se však objevily překvapivé odpovědi. „*Nemáš si to nechat líbit.*“ „*Nenech si tolik ubližovat.*“ Z těchto výpovědí cítím jistou výčitku oběti. „*Ahoj, já se ti omlouvám, že ti ubližuju.*“ Domnívám se, že autor tohoto vzkazu je sám agresor nebo se chtěl vcítit do jeho role.

Vzkazy pro agresora byly většinou též očekávané, jen mě zarazily ty, v kterých se objevovaly jen nadávky a urážky, očekávala jsem, že pokud budou tato slova žáci volit, vždy k nim přidají alespoň nějakou větu vysvětlující jejich stanovisko. V ostatních odpovědích se často objevovalo připomenutí, jak by se agresor cítil, kdyby jemu někdo ubližoval.

Výzkum odpověděl na všechny hypotézy a cíle, které jsem si zadala. Většina žáků se na ZŠ Mazurská cítí dobře, někteří však (jako na každé škole) zažívají ubližování. Škola by měla pracovat s žáky v oblasti prevence šikany a informovat o této problematice i rodiče, např. bych navrhla diskuse s odborníky na tuto problematiku, krátké dotazníkové šetření každý školní rok, aby učitelé mohli porovnat výsledky, zda se situace ve třídě zlepšila, stagnovala či zhoršila. Komunikace mezi třídním učitelem a žákem by měla být stálým pravidlem na základě oboustranné důvěry.

7 Závěr

Diplomová práce se zabývala jedním z největších problémů a obav všech dětí. Žádné z nich si nepřeje a netouží po tom, aby mu kdokoliv ubližoval, také na to ani nemá nikdo právo.

Někteří jedinci mají to štěstí, že se jim šikana v životě úplně vyhne, jiní s ní bohužel prožijí svá školní (někdy i poškolní) léta, ať už v pozici agresora, přihlížejícího či v té nejhorší a nejbolavější roli - oběti.

Jsem přesvědčena, že s šikanou lze úspěšně bojovat, jen my dospělí nesmíme před problémem zavírat oči, vědět, jak pomoci oběti, agresorovi i celé zasažené třídě. To se dá změnit jen tehdy, pokud bude společnost o tomto problému dostatečně informována a poučena. Důležité je hlavně chtít někomu pomoci a zastavit tak jeho trápení.

Z výzkumu vzešlo, že by řada dětí potrestala agresora tím stejným způsobem, jaký on trestal svou obětí. Zároveň se řídí heslem „*Nedělej nic, co bys sám nechtěl.*“ nebo „*Jak by bylo tobě, kdyby...*“. Děti se umí vcítit do druhých lidí, jen to někdy nedávají úplně najevo. Jisté však je, že bychom se my všichni měli umět vcítit do role oběti. Třeba je to právě ona, která se dlouhou dobu odhodlávala někomu svěřit. A na nás teď je, abychom její důvěru nezklamali.

Lidská bytost si nezaslouží ponížení, bolest a utrpení, proto se snažme, aby ho bylo co nejméně. Neberme šikanu jako něco, co se samo vyřeší nebo jako skutečnost, že šikana tu byla, je a bude, proto nemá cenu s ní cokoli dělat. Nečinné přihlížení nikomu nepomůže. Vždy musí mít každý z nás na paměti, že šikanování je velmi nebezpečné patologické chování, které přenáší do života všech zainteresovaných závažné, leckdy nenapravitelné škody na psychickém i fyzickém zdraví. Šikana často zanechává hluboké rány na duši po celý život, které nikdy nevymizí.

Nenechávejme tedy zbytečný prostor a příležitost šikaně, aby vstoupila do životů dalších dětí a ničila tak jejich osobnosti. Řekněme jednou pro vždy „stop“ a naučme se šikaně čelit a pomocí prevence jí i předcházet.

8 Seznam použitých informačních zdrojů

Tištěná literatura

- BAVERSTOCKOVÁ, A; HINESOVÁ, G. *Nebojte se vychovávat*. Praha : Ikar, 2007.
- BENDL, S. *Jak předcházet nekázní aneb kázeňské prostředky*. Praha : ISV, 2004.
- BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha : ISV, 2003.
- BENDOVÁ, M.; CIMICKÝ, J.; JANKŮ, O. *Medicína pro duši podle MUDr. Jana Cimického*. Praha : Scientia, spol. s.r.o. pedagogické nakladatelství, 2000.
- BOURCET S.; GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě*. Praha : Albatros, 2006.
- ČADA, J. *Deník BLESK*. Praha : Czech News Center a. s., 2015.
- ELLISOVÁ, A. D. *Tohle jsem udělal*:. Praha : Albatros Media a. s., 2010.
- ERKERT, A. *Hry pro usměrňování agresivity*. Praha : Portál, 2011.
- FIELDOVÁ, E. M. *Jak se bránit šikaně*. Praha : Ikar, 2009.
- FLAŠAR, M.; HORÁKOVÁ, J.; MACEK, P. *Umění a nová média*. Brno : Masarykova univerzita, 2011.
- GOLDMANOVÁ, J. *Jak si nenechat ublížit*. Praha : Portál, 1995.
- HELMUT, H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. Praha : Alfabet, 2000.
- HELUS, Z. *Psychologie pro střední školy*. Praha : Fortuna, 2003.
- HOMOLA, M. *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha, 1971.
- HORELOVÁ, E. *Fretka*. Praha : Olympia, 2000.
- JIRÁK, J., KOPPLOVÁ, J. *Média a společnost*. Praha : Portál, 2003.
- KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha : SPN, 1998.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2001.
- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997.

- KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha : Portál, 2011.
- LINHART, J. a kol. *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov : Dialog, 2007.
- LOHNISKÁ, I. *Šikana*. Ročníková práce. Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta. 2012.
- MAREŠ, J.; KŘIVOHLAVÝ, J. *Komunikace ve škole*. Brno : MU a CDVU, 1995.
- MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha : Grada, 2009.
- MARUŠÁK, R.; KRÁLOVÁ, O.; RODRIGUEZOVÁ, V. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*. Praha : Portál, 2008.
- MAŘÍKOVÁ, H. (ed.) *Proměny současné české rodiny*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000.
- NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. Praha : Akademie věd České republiky, 1998.
- NEŠPOR, K.; CSÉMY, L.; PERNICOVÁ, H. *Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a středních školách*. Praha : Sportpropag, a. s., 1996.
- PAYNE, J. *Odkud zlo?*. Praha : Triton, 2005.
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995.
- ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010.
- SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. Praha : Grada, 2007.
- SVOBODA, J. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. Praha : Portál, 2014.
- ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Praha : Portál, 2002.
- VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany*. Praha: Portál, 2009.
- VALENTA, J. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha : Grada, 2008.
- WEBSTER-DOYLE, T. *Proč mě pořád někdo šikanuje?*. Praha : Pragma, 2002.

Elektronické zdroje

BULIRSCHOVÁ, M. *Školní řád* [online]. ZŠ Mazurská, 2014 [cit. 16. 2. 2015].

Dostupné na WWW:

<<http://www.mazurska.cz/wpcontent/uploads/%C5%A0koln%C3%AD-%C5%99%C3%A1d.pdf>>.

ČERVENKOVÁ, R.; REIF, O.; ŠNÁBL, M. *13. Komnata Václava Marhoula* [online].

Česká televize, 2014 [cit. 8. 1. 2015]. Dostupné na WWW:

<<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1186000189-13-komnata/213562210800030-13-komnata-vaclava-marhoula/>>.

KOLÁŘ, M. *Společenství proti šikaně* [online]. Impax, spol. s.r.o., 2004. Dostupné na

WWW: <<http://www.sikana.org>>.

ČESKÁ TELEVIZE. *Pološero – Šikana* [online]. Česká televize, 2011. Dostupné na

WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10318730018-polosero/211562222000001-polosero-sikana/>>.

SDRUŽENÍ LINKA BEZPEČÍ. *Linka bezpečí* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.linkabezpeci.cz>>.